

**Lokalna Strategia Rozwoju
Lokalnej Grupy Działania
Biebrzański Dar Natury na lata 2015 - 2022
(tekst jednolity)**

Wojewódzin, 2017 rok

Spis treści

Wstęp	4
Rozdział 1. Charakterystyka Lokalnej Grupy Działania Biebrzański Dar Natury	5
1.1. Forma prawna i nazwa	5
1.2. Obszar działania LGD	5
1.3. Potencjał LGD	6
1.4. Reprezentatywność LGD	8
1.5. Poziom decyzyjny – Rada	8
1.6. Zasady i procedury funkcjonowania LGD	9
Rozdział 2. Partycypacyjny charakter LSR	11
2.1. Podstawowe informacje dotyczące przeprowadzonych konsultacji LSR ze społecznością lokalną	11
2.2. Charakterystyka uczestników procesu partycypacji	13
2.3. Zaspokojenie potrzeb i oczekiwane inwestycje – wyniki badań ankietowych	15
Rozdział 3. Diagnoza – opis obszaru i ludności	17
3.1. Określenie grup istotnych z punktu widzenia LSR	17
3.2. Charakterystyka gospodarki i przedsiębiorczości	17
3.3. Opis potencjału demograficznego	22
3.4. Opis działalności sektora społecznego	24
3.5. Opis potencjału edukacyjnego	31
3.6. Opis dziedzictwa kulturowego	35
3.7. Opis polityki mieszkaniowej	35
3.8. Opis rynku pracy	36
3.9. Opis rolnictwa i rynku rolnego	39
3.10. Opis turystyki	40
3.11. Analiza finansowa	41
3.12. Specyfika obszaru	42
Rozdział 4. Analiza SWOT dla obszaru objętego LSR	43
4.1. Opis dokonanej analizy mocnych i słabych stron obszaru objętego LSR oraz zidentyfikowanych szans i zagrożeń	43
Rozdział 5. Cele ogólne i szczegółowe LSR oraz planowane do realizacji przedsięwzięcia i wskaźniki realizacji	47
5.1. Specyfikacja i opis celów ogólnych oraz przypisanych im celów szczegółowych i przedsięwzięć	47
Rozdział 6. Sposób wyboru i oceny operacji oraz sposób ustanawiania kryteriów wyboru	73
Rozdział 7. Plan działania	74
Rozdział 8. Budżet LSR dla każdego roku realizacji LSR	74
Rozdział 9. Plan komunikacji	76
Rozdział 10. Zintegrowanie	76
Rozdział 11. Monitoring i ewaluacja	82

Rozdział 12. Strategiczna ocena oddziaływania na środowisko	83
Spis tabel 84	
Spis wykresów	85
Spis załączników	86
Wykaz wykorzystanej literatury	87
Wykaz załączników.....	89

Wstęp

Prezentowana Lokalna Strategia Rozwoju jest wynikiem wielomiesięcznej pracy grupy osób pochodzących z dziewięciu gmin: miasto Grajewo, Rajgród, Grajewo, Radziłów, Szczuczyn, Wąsosz, Bargłów Kościelny, Jedwabne oraz Przytuły. Opracowanie jest połączeniem wyników szeregu warsztatów, spotkań, dyskusji lokalnych liderów oraz wspierających ich ekspertów. Mieszkańcy reprezentujący trzy sektory: publiczny, gospodarczy i społeczny zdecydowali się wziąć na siebie część odpowiedzialności za rozwój swojej małej ojczyzny i postanowili stworzyć wspólną organizację - Lokalną Grupę Działania Biebrzański Dar Natury. LGD przyjęła nazwę: Lokalna Grupa Działania Biebrzański Dar Natury nawiązując w ten sposób do położenia geograficznego obszaru oraz wspólnego dziedzictwa przyrodniczego, kulturowego i historycznego swych gmin. Dzięki inicjatywie LEADER, w ramach której wspierane będą działania LGD, powstała szansa na wprowadzanie zdecydowanych zmian na obszarach wiejskich. Zmian, nie tylko w sensie powstania nowych, jakże potrzebnych inwestycji infrastrukturalnych, ale przede wszystkim inwestycji w największe bogactwo regionu, jakim są jego mieszkańcy. Inwestycji, które pozwolą ludziom uwierzyć w swoją siłę, możliwość wywierania konkretnego wpływu na rozwój swojego otoczenia, a jednocześnie brania współodpowiedzialności za swoją teraźniejszość i przyszłość. Lokalna Strategia Rozwoju daje wstępną odpowiedź jak mieszkańcy postrzegają swój region, ale przede wszystkim przedstawia oczekiwane przedsięwzięcia dla obszaru LGD na kolejne lata. Planowane do realizacji w najbliższych latach przedsięwzięcia są wynikiem szeroko prowadzonego procesu partycypacji, czyli włączania mieszkańców do opiniowania i zgłaszania swoich uwag i propozycji, dodatkowo mają one oparcie w danych statystycznych pochodzących z kilkunastu instytucji oraz w badaniach ankietowych przeprowadzonych na obszarze LGD. Informacje prezentowane w strategii podawane są dla poszczególnych gmin członkowskich oraz dla Podregionu Łomżyńskiego. Celem wskazania zróżnicowania gmin jest odniesienie do poziomu wyższego, jakim jest wspomniany podregion (przynależy do niego bowiem 8 gmin na 9). W opracowaniu zaprezentowano średnią z 8 gmin wiejskich i miejsko-wiejskich, ze średniej wyłączono miasto Grajewo z powodu liczby mieszkańców (stanowią łącznie 35,7% ogółu populacji LGD).

W porównaniu do minionego okresu i strategii rozwoju LGD, obecny dokument stanowi swego rodzaju mini „RPOWP”, środki pochodzą z trzech źródeł (EFRR, EFS i PROW), a zakres działań został znacząco rozszerzony. Serdeczne podziękowania mieszkańcom za partycypację i udział w konsultacjach w trakcie tworzenia dokumentu strategii oraz wielu zaangażowanym osobom z instytucji publicznych, stowarzyszeń oraz radnych za wkład w przygotowanie dokumentu składa Zarząd i Rada LGD BDN.

Rozdział 1. Charakterystyka Lokalnej Grupy Działania Biebrzański Dar Natury

1.1. Forma prawna i nazwa

Nazwa: Lokalna Grupa Działania Biebrzański Dar Natury (zwana dalej stowarzyszeniem lub LGD).

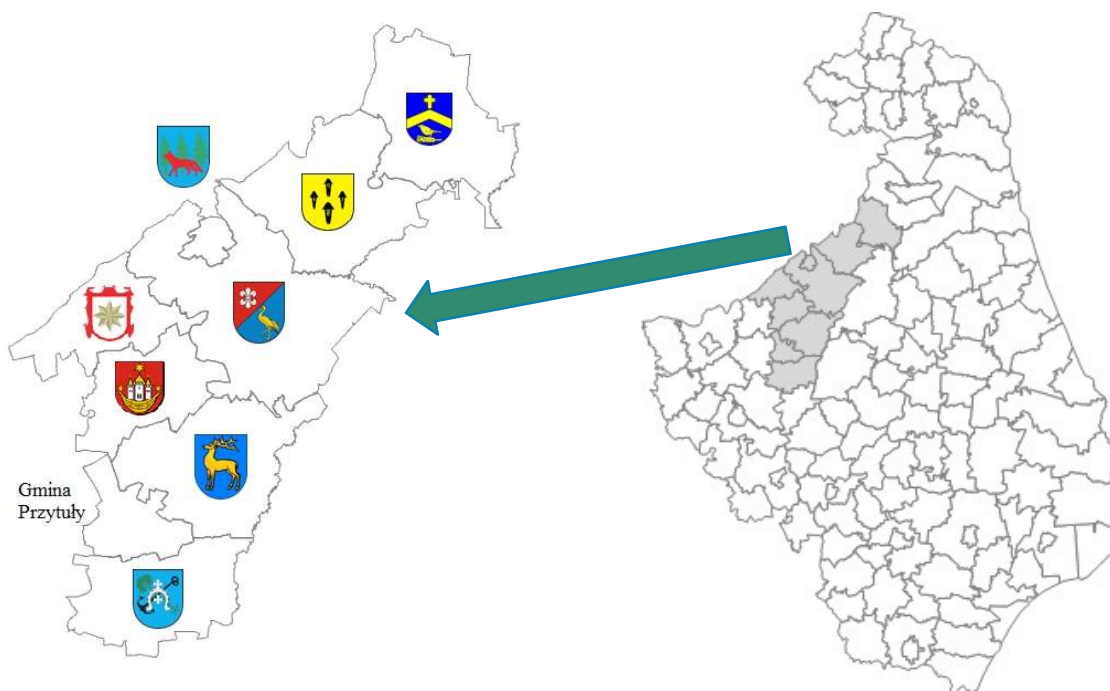
Status prawny: Lokalna Grupa Działania jest stowarzyszeniem „specjalnym” posiadającym osobowość prawną. Stowarzyszenie zarejestrowane zostało w Sądzie Rejonowym w Białymstoku w dniu 30.09.2008 r. pod numerem Krajowego Rejestru Sądowego 0000314262. W obecnym okresie programowania 2014-2020 forma organizacyjno-prawna została wprowadzona do krajowego porządku prawnego przepisami ustawy z dnia 7 marca 2007 r. o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich z udziałem środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (Dz. U. z 2013 r., poz. 173 j.t.) oraz ustawy o wspieraniu zrównoważonego rozwoju sektora rybackiego z udziałem Europejskiego Funduszu Rybackiego (Dz. U. 2009 Nr 72 poz. 619, z późn. zm.) i została utrzymana w ustawie o rozwoju lokalnym. W LGD obok osób fizycznych, członkami zwyczajnymi są także osoby prawne, w tym jednostki samorządu terytorialnego, z wyłączeniem województw. Nadzór nad LGD sprawuje Marszałek województwa podlaskiego. W LGD obok Walnego zebrania członków, Zarządu oraz organu kontroli wewnętrznej, funkcjonuje dodatkowy organ jakim jest Rada, która podejmuje decyzje w sprawie wyboru operacji realizowanych w ramach LSR.

1.2. Obszar działania LGD

Lokalna Grupa Działania Biebrzański Dar Natury swoim zasięgiem obejmuje obszar dziewięciu gmin. Pięć gmin posiada charakter wiejski: Bargłów Kościelny, Grajewo, Przytuły, Radziłów oraz Wąsosz, kolejne trzy gminy miejsko-wiejski: Jedwabne, Rajgród i Szczuczyn oraz jedna gmina miejska Grajewo.

Sześć gmin wchodzi w skład powiatu grajewskiego, Jedwabne i Przytuły należą do powiatu łomżyńskiego, a Bargłów Kościelny położony jest na terenie powiatu augustowskiego. Wszystkie gminy są zlokalizowane w obrębie województwa podlaskiego, graniczą ze sobą tworząc zwarty przestrzennie i terytorialnie obszar.

Wykres 1. Mapa gmin województwa podlaskiego wraz z mapą gmin LGD Biebrzański Dar Natury na tle ich herbów

Tabela 1. Gminy objęte obszarem działania LGD Biebrzański Dar Natury

Lp.	Nazwa gminy	Rodzaj gminy	Identyfikator jptk	Powiat
1.	Grajewo (miasto)	miejska	2004011	grajewski
2.	Grajewo	wiejska	2004022	grajewski
3.	Radzilów	wiejska	2004032	grajewski
4.	Rajgród	miejsko-wiejska	2004043	grajewski
5.	Szczuczyn	miejsko-wiejska	2004053	grajewski
6.	Wąsosz	wiejska	2004062	grajewski
7.	Jedwabne	miejsko-wiejska	2007012	łomżyński
8.	Przytuły	wiejska	2007062	łomżyński
9.	Bargłów Kościelny	wiejska	2001032	augustowski

Tabela 2. Powierzchnia i ludność gmin wchodzących w skład LGD (stan na 31.12.2013 r.)

Lp.	Nazwa gminy	Liczba mieszkańców ogółem	Liczba mieszkańców miast	Powierzchnia km ²	Zakres oddziaływania poszczególnych EFSI
1.	Grajewo (miasto)	22 246	22 246	18,93	EFRR, EFS
2.	Grajewo	6 027	0	308,23	EFRROW, EFRR, EFS
3.	Radzilów	4 951	0	199,54	EFRROW, EFRR, EFS
4.	Rajgród	5 418	1 626	207,26	EFRROW, EFRR, EFS
5.	Szczuczyn	6 381	3 489	115,60	EFRROW, EFRR, EFS
6.	Wąsosz	3 893	0	118,06	EFRROW, EFRR, EFS
7.	Jedwabne	5 542	1 717	159,21	EFRROW, EFRR, EFS
8.	Przytuły	2 187	0	71,15	EFRROW, EFRR, EFS
9.	Bargłów Kościelny	5 736	0	187,81	EFRROW, EFRR, EFS
Razem		62 381	29 078	1 385,79	x

Źródło: *Województwo Podlaskie 2014 – podregiony, powiaty, gminy*, Urząd Statystyczny w Białymstoku, 2014.

Łącznie obszar LGD wynosi 1 386 km² co stanowi 6,9% powierzchni województwa podlaskiego, którego powierzchnia wynosi 20 187 km².

1.3. Potencjał LGD

1.3.1. Opis procesu tworzenia partnerstwa i doświadczenie

Prace nad powstaniem Lokalnej Grupy Działania Biebrzański Dar Natury rozpoczęły się w 2007 roku z inicjatywy samorządów gminnych: Grajewo, Rajgród, Radzilów i Wąsosz. Gminy przygotowując się do perspektywy finansowej 2007–2013 zorganizowały spotkania mające za zadanie przybliżenie inicjatywy Leader na lata 2007–2013 oraz zebrania opinii w sprawie oddolnych inicjatyw i potrzeb obszaru.

Zebranie założycielskie LGD Biebrzański Dar Natury odbyło się 12 sierpnia 2008 roku, w wyniku dopełnienia formalności 30 września 2008 r. Sąd Rejonowy w Białymstoku dokonał wpisu do Krajowego Rejestru Sądowego pod numerem 0000314262 Lokalną Grupę Działania Biebrzański Dar Natury. Celem powstania Lokalnej Grupy Działania Biebrzański Dar Natury było działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich. W skład LGD weszli przedstawiciele gmin Rajgród, Grajewo, Radzilów i Wąsosz, reprezentujący sektory: publiczny, społeczny i gospodarczy. W roku 2011 w poczet członków wstąpiła gmina Szczuczyn. Pięć ww. gmin realizowało Lokalną Strategię Rozwoju LGD Biebrzański Dar Natury na lata 2007-2013.

W związku z chęcią kontynuacji działalności LGD, a jednocześnie w związku z wprowadzonymi zmianami przepisów dotyczących funkcjonowania lokalnych grup działania (minimalna liczba mieszkańców 30 000) Zarząd

LGD podjął rozmowy z sąsiednimi gminami w celu poszerzenia działalności o obszar gmin: Bargłów Kościelny, Jedwabne oraz Przytuły, które ostatecznie wstąpiły w poczet członków LGD Biebrzański Dar Natury w 2015 roku.

Zmiany w przepisach w zakresie LEADERA (możliwość członkostwa w LGD miast powyżej 20 000 mieszkańców) zaowocowały również wstąpieniem w poczet członków LGD miasta Grajewo.

Poniższa tabela przedstawia obecne gminy członkowskie ze wskazaniem członkostwa w perspektywie finansowej 2007 – 2013.

Tabela 3. Wykaz gmin wchodzących w skład LGD Biebrzański Dar Natury wraz z datą przystąpienia

Lp.	Nazwa gminy	Przynależność gminy do LGD w perspektywie finansowej 2007-2013	Data przystąpienia do LGD Biebrzański Dar Natury
1.	Grajewo (miasto)	–	28.08.2015 r
2.	Grajewo	LGD Biebrzański Dar Natury	30.09.2008 r.
3.	Radzilów	LGD Biebrzański Dar Natury	30.09.2008 r.
4.	Rajgród	LGD Biebrzański Dar Natury	30.09.2008 r.
5.	Szczuczyn	LGD Biebrzański Dar Natury	28.01.2011 r.
6.	Wąsosz	LGD Biebrzański Dar Natury	30.09.2008 r.
7.	Jedwabne	LGD Sąsiedzi	20.05.2015 r.
8.	Przytuły	LGD Sąsiedzi	20.05.2015 r.
9.	Bargłów Kościelny	LGD Fundacja Biebrzańska	30.03.2015 r.

Zródło: Opracowanie własne.

Doświadczenie LGD w ramach realizacji LSR 2007-2013 potwierdzają operacje mające znaczący wpływ na sytuację na obszarze działania LGD. W Lokalnej Grupie Działania Biebrzański Dar Natury w ramach perspektywy finansowej 2007 – 2013 podczas 17 naborów wpłynęło do biura LGD łącznie 128 wniosków. Rada wybrała do realizacji w ramach LSR 112 wniosków, z czego Beneficjenci 90 wniosków otrzymali dofinansowanie. Wszystkie zrealizowane operacje na terenie LGD przyczyniły się do wzmocnienia rozwoju obszaru LGD.

Doświadczenie LGD w realizacji LSR w latach 2007 – 2013 oraz zbudowany dotychczas potencjał zostanie wykorzystany w celu realizacji Lokalnej Strategii Rozwoju na lata 2014 – 2022 i pozwoli na jeszcze sprawniejsze i efektywniejsze wykorzystywanie środków z Unii Europejskiej.

Tabela 4. Wykonanie budżetu Lokalnej Grupy Działania Biebrzański Dar Natury w latach 2007 - 2013

Typ projektu	Środki zakontraktowane	% środków zakontraktowanych	Środki wypłacone	% środków wypłaconych
Wdrażanie projektów współpracy	83 826,00	100 %	83 826,00	100 %
Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej	251 386,00	100%	251 386,00	100%
Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw	300 000,00	100%	300 000,00	100%
Odnowa i rozwój wsi	1 053 177,28	97,18%	1 023 481,08	97, 18%
Małe projekty	1 636 708,72	97,63%	1 597 988,49	97,63%

Zródło: Opracowanie własne.

LGD Biebrzański Dar Natury posiada również doświadczenie w realizacji projektów i przedsięwzięć finansowanych z innych źródeł niż PROW 2007 – 2013 (w kwocie powyżej 500.000 zł):

- "Wdrożenie programu rozwojowego Szkoły Podstawowej w Wierzbowie" projekt realizowany w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki - 49 884,94 zł
- "Gimnazjalny Dzień Kultury" zadanie publiczne – 3.999,59 zł

- "Lokalne Centra Obsługi Inwestorów" projekt realizowany w partnerstwie w ramach PO Rozwój Polski Wschodniej – 459.321,41 zł

Ponadto LGD posiada doświadczenie w realizacji międzynarodowego projektu współpracy „Przyjedź, Poznaj, Pokochaj”.

Bardzo ważnym aspektem podczas realizacji LSR 2014 – 2022 jest posiadanie zaplecza kadrowego przygotowanego do zarządzania i wdrażania środków unijnych. Obecnie zatrudnieni pracownicy (100%) posiadają doświadczenie w zarządzaniu zespołem, w realizacji projektów współfinansowanych ze środków unijnych, aktualizacji dokumentów strategicznych oraz w doradztwie potencjalnym wnioskodawcom. Pracownicy posiadają wiedzę teoretyczną i praktyczną co pozwoli na sprawną realizację niniejsze strategii. Wszelkie informacje dotyczące pracowników biura opisane zostały w Regulaminie Biura LGD Biebrzański Dar Natury.

Wszelkie działania realizowane przez LGD wpłynęły pozytywnie na lokalną społeczność. Zbudowany dotychczas potencjał, nawiązane kontakty, pozyskani partnerzy do współpracy będą filarem dalszej działalności.

1.4. Reprezentatywność LGD

LGD Biebrzański Dar Natury skupia w większości osoby już do tej pory aktywne na obszarze działalności LGD, są to aktywni przedstawiciele swoich społeczności reprezentujący trzy sektory: publiczny, gospodarczy, społeczny i mieszkańcy.

Na dzień 29.12.2015 r. liczba członków zwyczajnych wynosiła 122 osoby, w tym 11 osób reprezentujących sektor publiczny, 26 osób reprezentujących sektor gospodarczy, 19 osób reprezentujących sektor społeczny, oraz 66 mieszkańców. Skład Lokalnej Grupy Działania Biebrzański Dar Natury jest więc reprezentatywny dla specyfiki obszaru objętego LSR oraz przyjętych kierunków działania:

- sektor publiczny: reprezentują przedstawiciele gmin wchodzących w skład LGD oraz przedstawiciele samorządowych instytucji kultury,
- sektor gospodarczy: reprezentują przedstawiciele przedsiębiorstw oraz podmiotów gospodarczych funkcjonujących na obszarze objętym LSR,
- sektor społeczny: reprezentują mieszkańcy obszaru objętego LSR, przedstawiciele organizacji pozarządowych oraz inne dobrowolne zrzeszenia i ruchy obywatelskie.

Powyżej opisana struktura wskazuje, że suma potencjałów jaki członkowie wnoszą do LGD Biebrzański Dar Natury z tak szerokiego spektrum działalności powinna się w sposób realny przełożyć na wysoką jakość działań w ramach wdrażania LSR na lata 2014 – 2022.

Tabela 5. Reprezentatywność LGD

Sektor	Liczba przedstawicieli	Udział procentowy
Gospodarczy	26	21 %
Publiczny	11	9 %
Społeczny	19	16 %
Mieszkańcy	66	54 %
Razem	122	100,00%

Zródło: Opracowanie własne.

Zakres tematyczny niniejszej Lokalnej Strategii Rozwoju jest zgodny z instrumentem RLKS. W ramach realizacji Lokalnej Strategii Rozwoju nasze partnerstwo zmierzy się z problemami, które zostały zdiagnozowane podczas wielu konsultacji społecznych. Określone w dalszej części LSR grupy defaworyzowane uzyskają wsparcie.

1.5. Poziom decyzyjny – Rada

Organem decyzyjnym LGD jest Rada Lokalnej Grupy Działania Biebrzański Dar Natury, składająca się z 9 osób, w tym Przewodniczącego, Wiceprzewodniczącego oraz Sekretarza wybieranych i odwoływanych przez

Walne Zebranie Członków spośród członków LGD. Do kompetencji Rady należy przede wszystkim: dokonywanie oceny projektów oraz wybór operacji, które mają być realizowane w ramach LSR, a także ustalanie kwoty wsparcia.

Mając na uwadze potrzebę zapewnienia wyboru operacji przez Radę niezdominowaną przez jakąkolwiek grupę interesu LGD powołała do Rady osoby (6 kobiet, 3 mężczyzn w tym 2 osoby poniżej 35 roku życia) prezentujące trzy sektory: publiczny, gospodarczy, społeczny oraz mieszkańców. Skład Rady przedstawia się następująco:

- a) publiczny – 2 osoby (22,22% całego składu Rady),
- b) gospodarczy – 2 osoby (22,22%),
- c) społeczny – 3 osoby (33,33%),
- d) mieszkańcy – 2 osoby (22,22%).

Główne zasady pracy Rady:

- decyzje Rady, w szczególności decyzje w sprawach związanych z oceną i wyborem operacji, podejmowane są w formie uchwały zwykłą większością głosów (każdy członek Rady dysponuje jednym głosem). Tryb głosowania określają Procedury - decyzje podejmowane są poprzez wypełnienie karty oceny operacji.
- warunkiem koniecznym dla prawidłowości przeprowadzenia procesu decyzyjnego jest zagwarantowanie przedstawicielstwa każdego z sektorów (gospodarczego, publicznego, społecznego i mieszkańców).
- członkowie Rady są zobowiązani zachować bezstronność w wyborze operacji.
- ani władze publiczne, ani żadna pojedyncza grupa interesu, nie posiada więcej niż 49% praw głosu w podejmowaniu decyzji przez organ decyzyjny.
- sektor publiczny stanowi mniej niż 30% składu organu decyzyjnego.

Dla zapewnienia prawidłowości wyborów dokonanych przez członków Rady LGD Biebrzański Dar Natury przewidziane są także działania dyscyplinujące w przypadku gdy członek organu decyzyjnego opuścił 2 kolejne posiedzenia Rady bez usprawiedliwienia.

W celu profesjonalnej realizacji zadań LGD Biebrzański Dar Natury oraz podnoszenia wiedzy i kompetencji członków organu decyzyjnego opracowany został plan szkoleń. Szkolenia te mogą być organizowane i prowadzone we wszystkich pozaszkolnych formach dydaktycznych (w tym jako zajęcia warsztatowe, seminaria, konferencje oraz kursy). Biuro LGD może sprawdzać wiedzę członków Rady przygotowując w porozumieniu z Prezesem Zarządu test badający kompetencje oraz znajomość procedur Rady i zapisów LSR. Wyniki tego testu będą kluczowe dla opracowywania/aktualizacji planu szkoleń dla członków Rady. Dla zapewnienia pełnej przejrzystości działań tak LGD jak i jej organu decyzyjnego prowadzony będzie rejestr korzyści (interesów) członków Rady, pozwalający na identyfikację charakteru powiązań z wnioskodawcami / poszczególnymi projektami oraz innymi członkami Rady.

1.6. Zasady i procedury funkcjonowania LGD

W strukturze organizacyjnej LGD Biebrzański Dar Natury funkcjonują cztery organy: Walne Zebranie Członków, Zarząd, Komisja Rewizyjna i Rada. Zgodnie z § 16 ust. 2 Statutu nie można być jednocześnie członkiem Zarządu, Komisji Rewizyjnej oraz Rady.

Funkcjonowanie LGD wspierane jest przez Biuro LGD prowadzące pod nadzorem Zarządu bieżącą działalność LGD.

Główne dokumenty regulujące funkcjonowanie LGD Biebrzański Dar Natury:

- Statut (uchwalany uchwałą Walnego Zebrania Członków):
  - reguluje najważniejsze kwestie przewidziane w Ustawie z dn. 7 kwietnia 1989 r. Prawo o stowarzyszeniach (Dz.U. 2015 poz.1393 z późn. zm): nazwę stowarzyszenia, teren działania i siedzibę stowarzyszenia, cele i sposoby ich realizacji, sposób nabywania i utraty członkostwa, a także wskazuje władze stowarzyszenia, tryb dokonywania ich wyboru, uzupełniania składu oraz ich kompetencje, sposób reprezentowania stowarzyszenia oraz zaciągania zobowiązań majątkowych, zasady dokonywania zmian statutu, sposób rozwiązywania się stowarzyszenia oraz organ nadzoru.

- Regulamin Rady LGD Biebrzański Dar Natury (uchwalany uchwałą Walnego Zebrania Członków) zawiera przede wszystkim:
  - szczegółowe kompetencje Rady,
  - szczegółowe zasady zwoływania i organizacji posiedzeń organu decyzyjnego,
  - szczegółowe rozwiązania dotyczące wyłączenia z oceny operacji (sposób wyłączenia członka organu z oceny),
  - szczegółowe zasady podejmowania decyzji w sprawie wyboru operacji,
  - zasady protokołowania posiedzeń organu decyzyjnego,
  - zasady wynagradzania członków organu decyzyjnego.
- Regulamin Biura LGD Biebrzański Dar Natury (uchwalany uchwałą Zarządu) określa zasady funkcjonowania Biura stowarzyszenia, w tym:
  - uprawnienia kierownika biura,
  - strukturę organizacyjną biura,
  - podział zadań (oraz metody pomiaru) w zakresie doradztwa, animacji lokalnej i współpracy,
  - zasady zatrudniania i wynagradzania pracowników,
  - zasady udostępniania informacji będących w dyspozycji LGD uwzględniające zasady bezpieczeństwa informacji i przetwarzania danych osobowych.

Tym samym Regulamin Biura stowarzyszenia oraz dokumenty niższego rzędu określają szczegółowo podział zadań pracowników biura, a także zapewniają adekwatność wymagań przypisanych poszczególnym stanowiskom do przewidzianych obowiązków. Podobnie jak w przypadku Rady LGD Biebrzański Dar Natury, także dla pracowników biura zaprojektowany został plan szkoleń.

W ramach obowiązków służbowych pracownicy (kierownik biura, specjaliści ds. obsługi projektów, specjalista ds. animacji lokalnej) zobligowani będą do świadczenia usług doradczych na rzecz potencjalnych wnioskodawców. Jakość udzielanego doradztwa monitorowana będzie w sposób ciągły na podstawie: pytań ankietowych (w celu pomiaru jakości doradztwa umieszczonych w karcie doradztwa) wypełnianych przez osoby korzystające z doradztwa, analizy ilościowej i jakościowej wniosków, które przy współpracy doradczej pracowników Biura uzyskały dofinansowanie. Analizy te służyć będą okresowej ocenie pracowników oraz ustalaniu zakresu szkoleń dla nich, które będą miały na celu, między innymi, eliminację słabych stron tej usługi.

Ponadto w Regulaminie Biura wyszczególniono stanowisko specjalisty ds. animacji lokalnej w celu prowadzenia działań w zakresie animacji lokalnej i współpracy.

W związku z planowaną różnorodnością podejmowanych zadań w zakresie animacji lokalnej i współpracy m.in. organizowanie szkoleń, konferencji, imprez plenerowych, organizację spotkań dla mieszkańców, organizację zajęć dla dzieci i młodzieży i innych wydarzeń mogących pomóc w promocji LGD oraz inicjowaniu i prowadzeniu działań związanych ze wspieraniem partycypacyjnej realizacji LSR pracownik będzie prowadził rejestr zadań w zakresie animacji lokalnej i współpracy (metoda pomiaru).

Oprócz podstawowych dokumentów wewnętrznych, funkcjonowanie stowarzyszenia reguluje także *Polityka bezpieczeństwa w zakresie danych osobowych* (przyjmowana zarządzeniem Prezesa Zarządu) regulująca zasady udostępniania informacji będących w dyspozycji LGD, a także zasady bezpieczeństwa informacji i przetwarzania danych osobowych.

Sposób rozszerzenia składu i terytorium działania LGD:

Zgodnie ze statutem członkowie LGD dzielą się na zwyczajnych, wspierających. Nabycie członkostwa następuje w drodze uchwały przyjętej zwykłą większością głosów Zarządu LGD po złożeniu deklaracji o chęci przystąpienia do LGD. O rozszerzeniu terytorialnym LGD decyduje w formie uchwały Walne Zebranie Członków Lokalnej Grupy Działania Biebrzański Dar Natury.

Rozdział 2. Partycypacyjny charakter LSR

2.1. Podstawowe informacje dotyczące przeprowadzonych konsultacji LSR ze społecznością lokalną

W 2015 roku odbyła się końcowa ewaluacja LGD Biebrzański Dar Natury, która to wskazała na konieczność tworzenia nowego dokumentu strategii w związku z nowym okresem programowania, nowymi wytycznymi w zakresie tworzenia dokumentów strategicznych, a także istotnymi zmianami liczby gmin partnerskich wchodzących w skład LGD. Pierwsze spotkanie odbyło się w siedzibie LGD w miejscowości Wojewodzin w dniu 14 kwietnia 2015 roku, w którym to dyskutowano o procesie tworzenia dokumentu strategii, przedstawiano zarys prac, a także formowano skład członków z poszczególnych gmin, którzy będą koordynowali proces partycypacyjnego udziału mieszkańców i przedstawicieli instytucji i firm w tworzeniu strategii. W spotkaniu w dniu 14 kwietnia brało udział 12 osób. Partycypacyjny charakter tworzenia LSR LGD Biebrzański Dar Natury wszedł w etap konsultacji z udziałem wszystkich zainteresowanych gmin i mieszkań-ców w maju 2015 roku i trwał on przez cały proces jej tworzenia. W trakcie spotkań konsultacyjnych i/lub partycypacyjnych opierano się na danych ilościowych i jakościowych. Grupę ekspercką 1 stanowili przedstawiciele poszczególnych gmin, zaś grupa ekspercka 2 składała się z 5 osób, w skład której wchodził ekspert zewnętrzny, Prezes LGD, pracownik LGD i 2 przedstawiciele stowarzyszeń. W trakcie procesu partycypacji nastąpiło poszerzenie członów LGD Biebrzański Dar Natury o miasto Grajewo, które aktywnie włączyło się w trwający proces uspołeczniania strategii.

Zastosowana metoda i zakres konsultacji	Grupa docelowa/ uczestnicy	Wnioski z badań, analiz i ekspertyz
Etap 1. Definiowanie potrzeb i problemów (tzw. Partycypacyjna diagnoza)		
1. Spotkanie przedkonsultacyjne w siedzibie LGD (kwiecień 2015)	Grupa ekspercka 1	Potrzeby i problemy występujące w gminach są w dużej mierze zbieżne. Główne problemy zostały pogrupowane w trzy obszary: społeczny, gospodarczy oraz infrastruktury i środowiska naturalnego. Przygotowano wstępną wersję kwestionariusza.
2. Opiniowanie kwestionariusza ankiety - droga elektroniczna	Grupa ekspercka 1	Wprowadzenie korekt do kwestionariusza ankiety. Przygotowano 2 wersje: jedna dla gmin wiejskich i miejsko-wiejskich oraz zmodyfikowany kwestionariusz dla miasta Grajewa.
3. Spotkania przedkonsultacyjne z mieszkańcami 8 gmin (maj 2015) Wśród społeczności lokalnej zorganizowano 8 spotkań, podczas których na podstawie kwestionariusza ankiety określono hierarchię problemów w gminach i możliwości ich rozwiązania.	Społeczność lokalna – 199 osób	Dyskusja nad problemami gminy w świetle wstępnej diagnozy gmin wchodzących w skład LGD.
4. Pisemne zgłaszanie potrzeb przez dyrekcje szkół do poszczególnych członków grupy eksperckiej z 9 gmin	Nauczyciele i dzieci z terenu 9 gmin	Otrzymano zestawienie potrzeb dla nauczycieli (kadry pedagogicznej) szkół i placówek przedszkolnych oraz dzieci. Potrzeby objęły nauczycieli w zakresie form i przedmiotu podnoszenia kompetencji. Dyrekcja

		szkół po konsultacja zgłosiła także zakres dodatkowych zajęć dla dzieci oraz potrzeby w zakresie infrastruktury.
5. Ankieta elektroniczna CAWI i papierowa PAPO	Mieszkańcy LGD – 925 ankiet	Otrzymano dane do diagnozy, listę ważnych projektów.
6. Pisemne opiniowanie diagnozy	Grupa ekspercka 2	Uzyskano uwagi w zakresie diagnozy.
Etap 2. Określanie celów i ich hierarchii		
1. Otwarte spotkania konsultacyjne z mieszkańcami 9 gmin	Społeczność lokalna reprezentująca sektor publiczny, non-profit oraz gospodarczy – 191 osób	Sporządzono listę projektów do realizacji na terenie LGD. Określono grupy odbiorców strategii, w tym grupy defaworyzowane.
2. Pisemne opiniowanie i hierarchizacja SWOT	Przedstawiciele urzędów, szkół, stowarzyszeń oraz gminnych ośrodków pomocy społecznej 26 osób	Dokonano hierarchizacji poszczególnych czynników analizy SWOT oraz powiązano z diagnozą i badaniami ankietowymi.
3. Warsztat ekspercki	Komisja Rewizyjna i Rada LGD	Przygotowano strukturę celów z podziałem na 3 cele główne, a do nich 8 celów szczegółowych wraz z przykładowymi przedsięwzięciami
4. Warsztaty dla najmłodszych – grudzień 2015	8 gmin członkowskich LGD – wzięło udział z grup defaworyzowanych	Konsultowano cele i zadania, których beneficjentem jest kadra, lokalni animatorzy oraz dzieci i młodzież.
5. Przedstawiciele OPS z 9 gmin członkowskich – użycie komunikacji elektronicznej	Reprezentanci grup defaworyzowanych z terenu LGD	Doprecyzowano wymiar społeczny i grupy defaworyzowane z terenu LGD.
Etap 3. Opracowanie zasad wyboru operacji i kryteriów		
1. Otwarte spotkania informacyjno-konsultacyjne na terenie 9 gmin	Społeczność lokalna reprezentująca sektor publiczny, non-profit oraz prywatny – 191 osób	Uzyskanie wniosków związanych z głównymi kierunkami rozwoju partnerstwa i ujęcie ich w Procedurach.
2. Warsztat ekspercki	Komisja Rewizyjna i Rada LGD	Zestawienie propozycji do wstępnej wersji kryteriów wyboru operacji bazując na dokonanych ewaluacjach i doświadczeniu z minionego okresu działania LGD.
3. Punkt konsultacyjny w biurze LGD	Lokalne stowarzyszenia	Uwzględnienie potencjału lokalnych stowarzyszeń, ich zasobów ludzkich a także możliwość aktywnego włączenia w działania LGD przy realizacji projektów
4. Pisemne opiniowanie	Grupa ekspercka 2	Analiza procesu konsultacji wyboru operacji i kryteriów.

Etap 4. Konstrukcja zasad monitoringu i ewaluacji		
1. Pisemne opiniowanie	8 osób zaangażowanych w proces tworzenia strategii	Przygotowano podstawowe wskaźniki do monitoringu.
2. Warsztat ekspercki	Grupa ekspercka 2	Analiza zgłoszonych potrzeb z uwzględnieniem posiadanych zasobów.
3. Punkt konsultacyjny w biurze LGD Sierpień - grudzień	Mieszkańcy, członkowie stowarzyszeń i przedsiębiorcy	Uwzględnienie opinii mieszkańców w zakresie ewaluacji przyznanych środków na projekty.
4. Warsztat ekspercki	Komisja Rewizyjna i Rada LGD	Przedstawienie głównych wskaźników rezultatu i produktów dla przyszłych projektów LGD.
5. Przedstawiciele OPS	Reprezentanci grup defaworyzowanych z terenu LGD	Uwzględniono skalę potrzeb osób z grup defaworyzowanych.
Etap 5. Opracowanie planu komunikacji		
1. Spotkania informacyjno – komunikacyjne	Społeczność lokalna – 191 osób	Przygotowano wytyczne pod zakres i formę komunikowania przyszłych konkursów.
2. Warsztat ekspercki z udziałem zewnętrznego eksperta	Grupa ekspercka 2	Przygotowano rekomendacje pod plan komunikacji z uwzględnieniem raportu ewaluacyjnego.
3. Kwestionariusz ankiety	Mieszkańcy terenu LGD – łącznie 925 ankiet	Uwzględnienie najczęstszych form zainteresowania sprawami LGD, a także form aktywności mieszkańców.

2.2. Charakterystyka uczestników procesu partycypacji

W całym procesie partycypacji wzięło udział blisko 1000 osób, którzy reprezentowali cały przekrój mieszkańców zamieszkujących teren LGD Biebrzański Dar Natury, jednak kluczową rolę w procesie partycypacji odegrali przedstawiciele urzędów gminnych, stowarzyszeń, sołtysi, dyrekcja i pracownicy szkół, radni gminni, a także osoby kierujące ośrodkami pomocy społecznej i ośrodków kultury. Cenne też było uczestniczenie przedstawicieli sektora prywatnego w spotkaniach informacyjno-konsultacyjnych, podkreślanie wsparcia dla lokalnej przedsiębiorczości i uczestnictwo w badaniach ankietowych.

W ramach tworzenia dokumentu Strategii Rozwoju Lokalnej Grupy Działania Biebrzański Dar Natury na lata 2015 – 2022 zostały przeprowadzone badania ankietowe wśród 330 mieszkańców gmin w okresie czerwiec - lipiec oraz 625 mieszkańców miasta Grajewo w okresie wrzesień - październik 2015, które przystąpiło do LGD w sierpniu 2015r. Badana populacja stanowiła zatem około 1,5% ogółu mieszkańców, należących do LGD Biebrzański Dar Natury. Z uwagi na różną strukturę mieszkańców gminy jak i badanych respondentów nie można w pełni potwierdzić reprezentatywności przeprowadzonych badań z perspektywy badań statystycznych. Charakter jednak badań wskazuje, że ich adekwatność i fakt iż uczestniczyli w badaniu liderzy lokalni z trzech sektorów: publicznego, gospodarczego i społecznego, znacznie podnosi rangę i jakość otrzymanych wyników.

W strukturze badanych osób zdecydowanie przeważały kobiety, gdyż ich udział w gminach wyniósł 54,9%, natomiast w mieście Grajewo aż 69,1%. W obu grupach mieszkańcy w wieku 35 – 49 lat stanowili największy procent ogółu badanych (36,6% dla gmin i 47,8% dla miasta Grajewo). Najmniej licznie reprezentowane były

osoby w wieku 65 lat i powyżej: 4,1% dla gmin oraz 1,0% dla miasta Grajewo. Pod względem wykształcenia najliczniejszą grupę stanowiły osoby z wykształceniem wyższym (50,0% dla gmin i 55,6% dla miasta Grajewo) oraz średnim (23,3% dla gmin i 23,4% dla miasta Grajewo). Podział respondentów ze względu na wielkość gospodarstwa domowego był bardzo zróżnicowany. Wśród respondentów największą grupę stanowili ci, których wielkość gospodarstwa domowego składała się z czterech osób (29,3% dla gmin i 37,5% dla miasta Grajewo). W następnej kolejności były rodziny trzyosobowe (22,1% dla gmin i 25,0% dla miasta Grajewo). W obu przypadkach najmniej liczne były rodziny jednoosobowe. Biorąc pod uwagę strukturę respondentów pod względem kategorii społeczno-zawodowych największą grupę badanych w gminach stanowili pracownicy handlu i usług (26,8%) i rolnicy (21,7%). Najmniejszy odsetek to robotnicy niewykwalifikowani (0,3%), wojsko, straż i policja (1,3%), uczniowie i studenci (1,9%) oraz bezrobotni (1,9%). W przypadku miasta Grajewo najliczniejszą grupę badanych stanowili specjaliści z wykształceniem wyższym (28,4%), natomiast najmniejszą wojsko, straż, policja (0,9%), robotnicy niewykwalifikowani (1,2%) i rolnicy (1,4%).

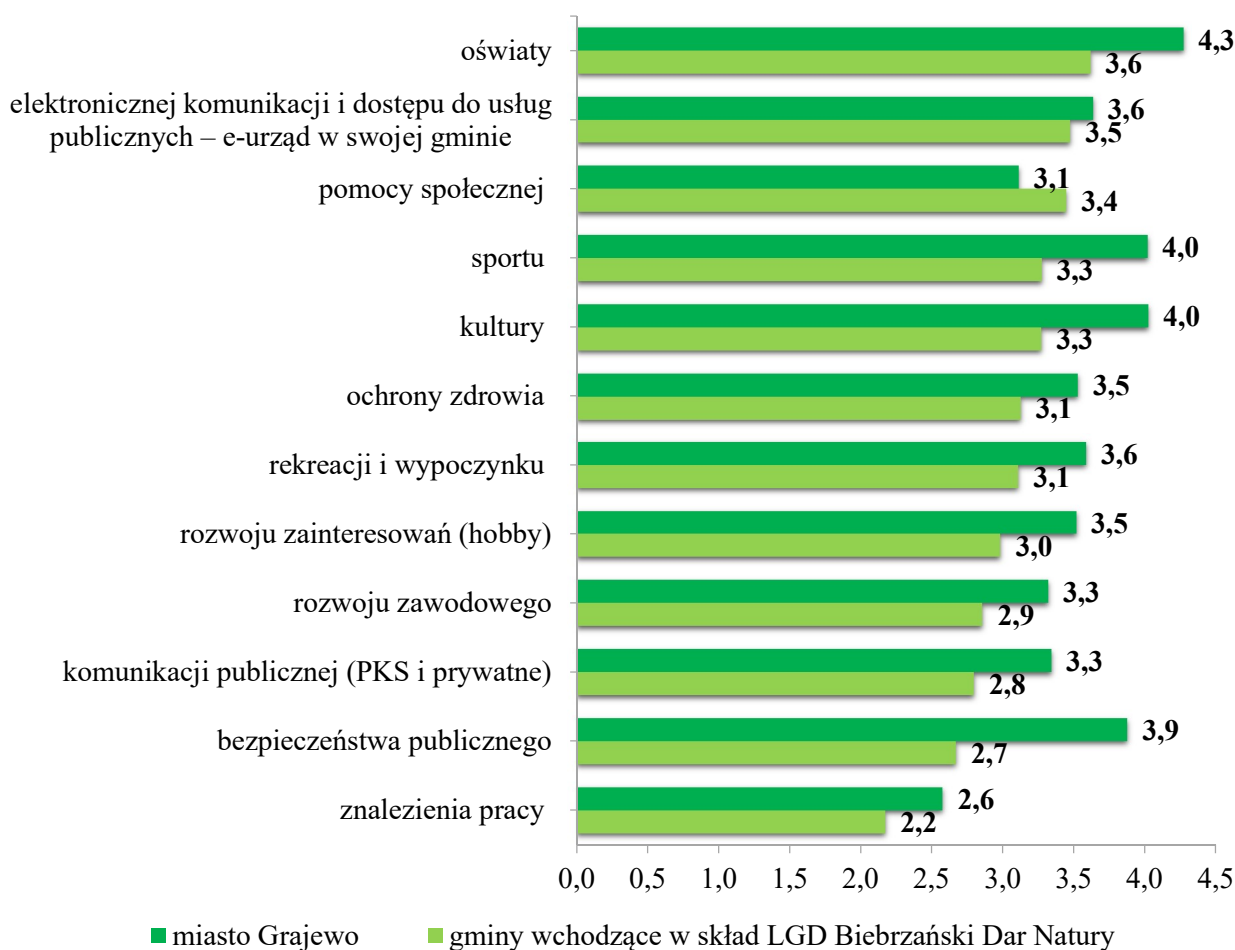
Poniżej zamieszczono fotografie z konsultacji procesu partycypacji społecznej.

2.3. Zaspokojenie potrzeb i oczekiwane inwestycje – wyniki badań ankietowych

Jedno z pytań kwestionariusza ankiety dotyczyło oceny poziomu zaspokojenia ich własnych potrzeb. Respondenci wypowiedzieli się na temat, czy gmina/obszar LGD stwarza im szansę realizacji planów i osiągnięcia satysfakcji w takich dziedzinach jak: kultura, rekreacja i wypoczynek, sport, ochrona zdrowia, oświata, pomoc społeczna, rozwój zainteresowań (hobby), rozwój zawodowy, bezpieczeństwo publiczne, komunikacja publiczna (PKS, prywatni przewoźnicy), znalezienie pracy oraz elektroniczna komunikacja. Wyniki wykazały, że ogólny poziom zaspokojenia potrzeb mieszkańców wahał się między średnią oceną 2,2 a 4,3. Zarówno stopień dostępu do oświaty, elektronicznej komunikacji i pomocy społecznej był wysoki. Pozytywnie oceniono także działania prowadzone w zakresie sportu, kultury, ochrony zdrowia, rekreacji i wypoczynku. Respondenci największe trudności upatrywali w znalezieniu pracy, bezpieczeństwie publicznym, komunikacji publicznej oraz w uczestnictwie we wszelkiego rodzaju poczynaniach mających pomóc im w rozwoju zawodowym.

Wykres 2. Ocena zaspokojenia potrzeb na terenie LGD Biebrzański Dar Natury

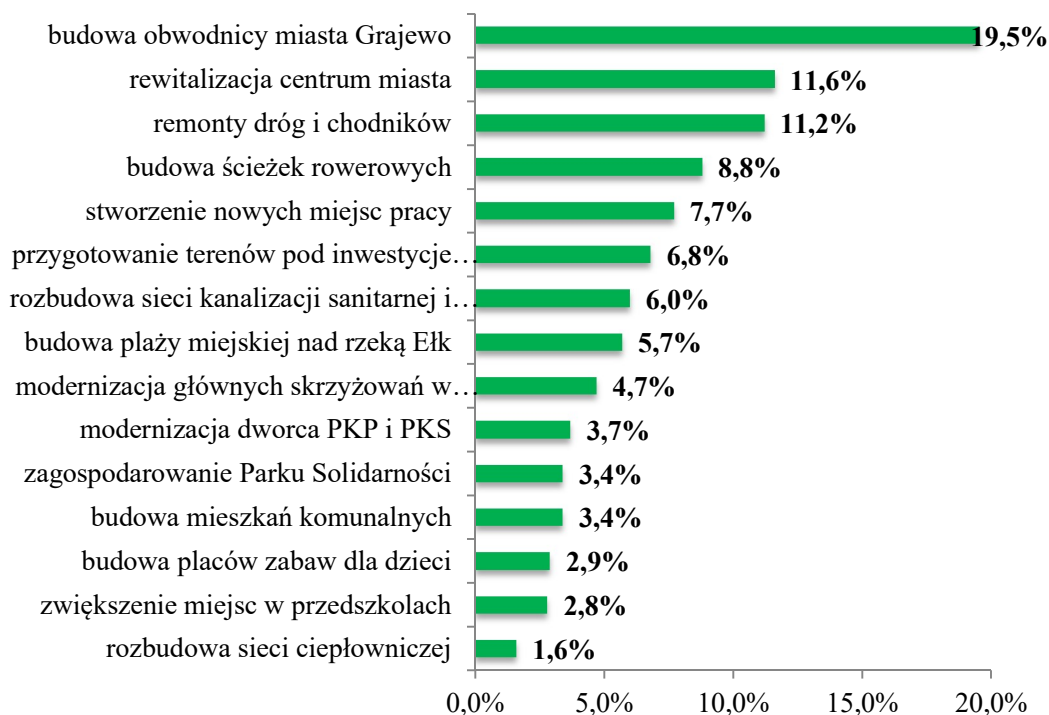

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Bardziej dogłębna analiza w trzech głównych sferach: gospodarki, infrastruktury i środowiska naturalnego oraz kwestii społecznej potwierdziła konieczność rozwiązywania problemów w zakresie tworzenia warunków do powstawania nowych miejsc pracy, poprawy stanu dróg i chodników oraz zwrócenia większej uwagi na stan opieki zdrowotnej.

W końcowym pytaniu respondenci zostali zapytani o to, jakie inwestycje miasto Grajewo jako członek LGD powinno zrealizować w najbliższych latach. Mieszkańcy miasta Grajewo za najważniejszą inwestycję uznali budowę obwodnicy miasta Grajewo (19,5%). Na drugim miejscu wymienili potrzebę rewitalizacji centrum miasta (11,6%), z którą łączą się remonty dróg i chodników (11,2%) oraz budowa ścieżek rowerowych (8,8%). Ważną inwestycją jest także stworzenie nowych miejsc pracy, którą wytypowało (7,7%) badanych respondentów. Najmniej ważną inwestycją jest rozbudowa sieci ciepłowniczej, którą wskazało tylko (1,6%) ankietowanych.

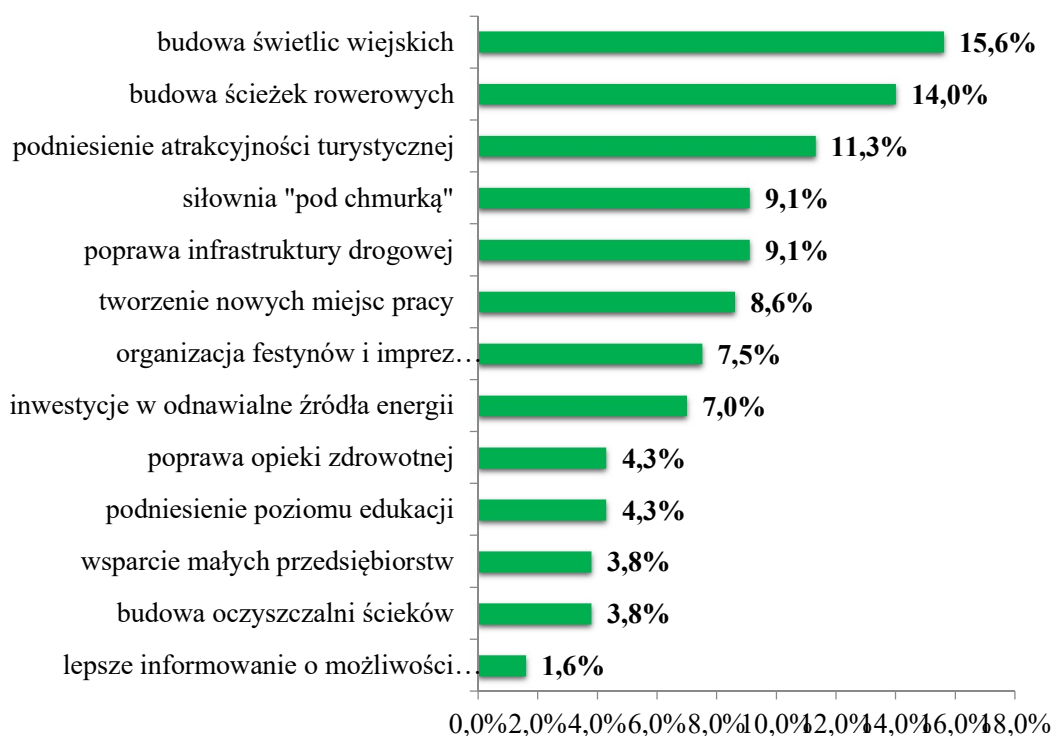
Wykres 3. Potrzeby inwestycyjne w opinii mieszkańców miasta Grajewa

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

Mieszkańcy obszaru LGD Biebrzański Dar Natury uważają, że najważniejszymi inwestycjami dla gmin są budowa świetlic wiejskich (15,6%), budowa ścieżek rowerowych (14,0%) oraz podniesienie atrakcyjności turystycznej (11,3%). Inwestycje poprawiające stan infrastruktury drogowej polecieli 9,1% ankietowanych, tak samo ważna okazała się budowa siłowni „pod chmurką”. Tworzenie nowych miejsc pracy zostało wytypowane przez 8,6% mieszkańców. Tylko 1,6% badanych respondentów wskazało potrzebę lepszego informowania mieszkańców o możliwości pozyskania funduszy UE.

Wykres 4. Potrzeby inwestycyjne w opinii mieszkańców gmin wiejskich i miejsko – wiejsko LGD

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

Rozdział 3. Diagnoza – opis obszaru i ludności

3.1. Określenie grup istotnych z punktu widzenia LSR

Różnorodność gmin wchodzących w skład LGD Biebrzański Dar Natury, a tym samym finansowanie pochodzące z trzech źródeł powoduje, że liczba grup istotnych z punktu widzenia LSR jest liczna. W trakcie badań i konsultacji wyróżniono dziewięć grup, które uzyskają wsparcie w ramach LSR. Wnioski ze spotkań konsultacyjnych pozwoliły na sformułowanie brzmienia oraz hierarchii celów, wraz z potencjalnymi typami przedsięwzięć planowanych do przyszłych konkursów. Ponadto sformułowano cele w odniesieniu do niwelowania problemów społecznych, z którymi boryka się obszar LGD, a mianowicie potrzebą wsparcia grup defaworyzowanych, w tym grup w kontekście rynku pracy tj.: bezrobotnych, osób wykluczonych i zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym, osób niepełnosprawnych. Grupy te w sposób szczególny wpisują się w społeczność lokalną tworzącą Lokalną Grupę Działania Biebrzański Dar Natury.

Tabela 6. Grupy defaworyzowane wraz z planowanym wsparciem (stosowanym podejściem do każdej grupy)

Lp.	Grupa defaworyzowane	Opis planowanego wsparcia (stosowanego podejścia do każdej grupy)
1.	Młodzież szkolna	Kształtowanie i rozwijanie kompetencji cyfrowych, Wsparcie i rozwijanie kompetencji kluczowych (znajomość języków obcych, umiejętności matematycznych, przedsiębiorczości, kreatywności).
2.	Dzieci korzystające z wychowania przedszkolnego	Organizacja zajęć stymulujących rozwój psychoruchowy, prowadzenie zajęć specjalistycznych, np. logopedyczne, socjoterapeutyczne, korekcyjno-kompensacyjne.
3.	Bezrobotni	Programy podnoszące aktywność i mobilność zawodową.
4.	Osoby niepełnosprawne	Rehabilitacja społeczna, integracja o charakterze zdrowotnym.
5.	Osoby wykluczone i zagrożone ubóstwem	Usługi opiekuńcze, szkolenia, wyposażenie w kompetencje i kwalifikacje zawodowe.
6.	Rolnicy	Szkolenia specjalistyczne, wsparcie finansowe na rozwój firmy.
7.	Przedsiębiorcy	Szkolenia specjalistyczne, wsparcie finansowe na rozwój firmy.
8.	Pracownicy sektora publicznego	Podnoszenie kompetencji nauczycieli w stosowaniu technologii TIK do nauczania przedmiotowego.
9.	Nauczyciele wychowania przedszkolnego	Doskonalenie umiejętności i kompetencji do pracy z dziećmi w wieku przedszkolnym, w tym z dziećmi ze specjalnymi potrzebami przedszkolnymi.

3.2. Charakterystyka gospodarki i przedsiębiorczości

Pracujących podzielono na cztery grupy według faktycznego miejsca pracy i rodzaju działalności. Na terenie LGD Biebrzański Dar Natury największą grupę stanowią osoby działające w branży usług, w działalności finansowej i ubezpieczeniowej obsłudze rynku nieruchomości (51,19% ogółu pracujących). Drugą z kolei jest przemysł i budownictwo – 2 476 osób (39,45% ogółu pracujących). Naprawą pojazdów samochodowych, transportem i gospodarką magazynową, zakwaterowaniem i gastronomią zajmują się 441 osób, co stanowi 7,03% ogółu pracujących. Najmniej ludzi zatrudnionych jest w sektorze rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo – 147 osób (2,34% ogółu zatrudnionych). Połowa (50,2%) zbiorowości podejmującej pracę w wymienionych grupach to kobiety. W gminach takich jak Radziłów, Wąsosz, Przytuły czy Bargłów Kościelny liczba pracujących kobiet jest niższa od średniej. Warto zwrócić uwagę na kategorię rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo, w większości gmin, w których występuje ta kategoria liczba pracujących jest większa od średniej, wyjątek stanowią gminy Szczuczyn i Wąsosz, tam liczba osób trudniących się tą kategorią jest niższa od średniej.

Podobnie jest w sekcji handlu, w której we wszystkich gminach z wyjątkiem gminy Radziłów liczba pracujących przewyższa średnią. Na obszarze LGD Biebrzański Dar Natury pracuje 7 498 osób, w tym 3 764 kobiet.

Tabela 7. Pracujący^a w 2013 r. stan w dniu 31 XII

Gmina	Pracujący		rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo	przemysł i budownictwo	handel; naprawa pojazdów samochodowych ^Δ , transport i gospodarka magazynowa, zakwaterowanie i gastronomia ^Δ , informacja i komunikacja	działalność finansowa i ubezpieczeniowa, obsługa rynku nieruchomości oraz pozostałe usługi ^b
	Ogółem	Kobiety				
Podregion Łomżyński	60 474	30 613	1 156	22 219	12 404	24 695
Grajewo (miasto)	5 002	2 360	#	2 236	#	1 932
Grajewo	346	216	39	83	60	164
Radziłów	178	127	#	#	23	116
Rajgród	362	192	54	49	105	154
Szczuczyn	528	324	10	58	119	341
Wąsosz	164	94	9	#	#	134
Jedwabne	544	225	#	#	61	162
Przytuły	84	61	10	#	#	68
Bargłów Kościelny	290	165	25	50	73	142
Średnia gmin *	312	176	19	30	56	161
Ogółem dla obszaru LGD	7 498	3 764	147	2 476	441	3 213

Zródło: *Województwo Podlaskie 2014 – podregiony, powiaty, gminy*, Urząd Statystyczny w Białymstoku, 2011.

^a Według faktycznego miejsca pracy i rodzaju działalności; bez podmiotów gospodarczych o liczbie pracujących do 9 osób oraz gospodarstw indywidualnych w rolnictwie.

^b Pod pojęciem „Pozostałe usługi” należy rozumieć następujące sekcje PKD 2007: „Działalność profesjonalna, naukowa i techniczna”, „Administrowanie i działalność wspierająca ^Δ”, „Administracja publiczna i obrona narodowa; obowiązkowe zabezpieczenia społeczne”; „Edukacja”, „Opieka zdrowotna i pomoc społeczna”, „Działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją” oraz „Pozostała działalność usługowa”.

* Średnia nie obejmuje miasta Grajewo.

W 2013 r. w rejestrze REGON na obszarze LGD Biebrzański Dar Natury zapisanych było 3 584 podmiotów gospodarki narodowej, z czego tylko 3 395 jednostek należało do sektora prywatnego, a reszta (189) do publicznego. Jest to o wiele mniejsza liczba niż w Podregionie Łomżyńskim, w którym zanotowano ponad 28 tys. podmiotów ogółem, w tym aż 27 131 podmiotów należących do sektora prywatnego, a pozostała część 1 231 podmiotów do sektora publicznego. W obrębie obszaru LGD najwięcej zarejestrowanych osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą zanotowano w mieście Grajewo (1 416 osób), gminie Szczuczyn (286 osoby) oraz gminie Rajgród (222 osoby). Wśród spółek przeważały spółki cywilne (211). Na terenie obszaru LGD Biebrzański Dar Natury działało 156 podmiotów należących do fundacji, stowarzyszeń, organizacji społecznych oraz 30 spółdzielni. W gminach na obszarze LGD Biebrzański Dar Natury zostało zarejestrowanych średnio 14 podmiotów gospodarki narodowej w sektorze publicznym i średnio 206 podmiotów w sektorze prywatnym. Wśród osób prawnych i jednostek organizacyjnych niemających osobowości prawnych najwięcej jest fundacji, stowarzyszeń i organizacji społecznych.

Tabela 8. Podmioty gospodarki narodowej^a w rejestrze REGON w 2013 r. (stan w dniu 31 XII)

Gmina	Ogółem	Sektor		Z ogółem						
				Osoby prawne i jednostki organizacyjne niemające osobowości prawnej					Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą	
		publiczny	prywatny	razem	w tym					
					razem	w tym z udziałem kapitału zagranicznego	spółki cywilne	spółdzielnie		
Podregion Łomżyński	28 362	1 231	27 131	5 915	996	110	1 301	194	1 133	22 447
Grajewo (miasto)	1 827	77	1 750	411	68	5	142	12	58	1 416
Grajewo	241	12	229	48	5	-	8	2	18	193
Radzilów	183	14	169	49	2	-	11	2	11	134
Rajgród	290	13	277	68	4	-	15	6	17	222
Szczuczyn	356	24	332	70	8	-	12	3	13	286
Wąsosz	134	9	125	30	1	-	6	-	8	104
Jedwabne	255	15	240	55	3	-	10	2	16	200
Przytuły	70	10	60	16	1	-	-	-	4	54
Bargłów Kościelny	228	15	213	47	5	-	7	3	11	181
Średnia gmin *	220	14	206	48	4	0	9	2	12	172
Ogółem dla obszaru LGD	3 584	189	3 395	794	97	5	211	30	156	2 790

Źródło: *Województwo Podlaskie 2014 – podregiony, powiaty, gminy*, Urząd Statystyczny w Białymstoku, 2014.

^a Bez osób prowadzących gospodarstwa indywidualne w rolnictwie.

* Średnia nie obejmuje miasta Grajewo.

Na każdym z prezentowanych w tabeli 8 obszarze sekcją, do której należało najwięcej podmiotów był handel, naprawa pojazdów samochodowych. W związku z powstałym w ostatnim roku nowym marketem Intermarche, struktura ulegnie zmianie, można też spodziewać się zlikwidowania paru działalności w obszarze handlu. Na drugim miejscu znalazło się budownictwo, a za nim przemysł w tym przetwórstwo przemysłowe. Sekcją, do której należało najmniej podmiotów była informacja i komunikacja.

Tabela 9. Podmioty gospodarki narodowej^a w rejestrze REGON według wybranych sekcji (stan w dniu 31.12.2013 r.)

Gmina	Ogółem	W tym									
		rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo	Przemysł		budownictwo	handel; naprawa pojazdów samochodowych	transport i gospodarka magazynowa	zakwaterowanie i gastronomia	informacja i komunikacja	obsługa rynku nieruchomości	działalność profesjonalna, naukowa i techniczna
			razem	w tym przetwórstwo przemysłowe							
Podregion Łomżyński	28 362	1 774	2 771	2 600	4 124	7 368	1 735	603	366	619	1 725
Grajewo (miasto)	1 827	21	173	163	209	603	152	48	36	65	96
Grajewo	241	43	24	21	36	53	24	4	1	2	5
Radzilów	183	44	13	11	30	43	3	4	-	1	4
Rajgród	290	49	31	29	30	74	13	14	3	7	11
Szczuczyn	356	31	34	32	44	106	30	5	3	9	14
Wąsosz	134	17	15	15	15	43	4	2	1	1	2
Jedwabne	255	24	27	22	30	82	11	5	1	5	5
Przytuły	70	16	11	10	4	16	2	-	-	-	1
Bargłów Kościelny	228	29	19	13	24	50	26	4	5	-	9
Średnia gmin *	220	32	22	19	27	58	14	5	2	3	6

Źródło: *Województwo Podlaskie 2014 – podregiony, powiaty, gminy*, Urząd Statystyczny w Białymstoku, 2014.

^aBez osób prowadzących gospodarstwa indywidualne w rolnictwie.

* Średnia nie obejmuje miasta Grajewo.

Na obszarze LGD Biebrzański Dar Natury osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą działały przede wszystkim w sekcji handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle (928 podmiotów). Oprócz tego zainteresowaniem cieszyły się też sektory takie jak: budownictwo, przetwórstwo przemysłowe oraz transport i gospodarka magazynowa. Informacją i komunikacją zajmowało się tylko 45 osób fizycznych. Biorąc pod uwagę Podregion Łomżyński, tutaj również najwięcej osób fizycznych prowadziło działalność gospodarczą w sekcji handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych włączając motocykle (6 396). Tylko 324 osoby fizyczne zajęły się informacją i komunikacją. Średnio na każdą gminę obszaru LGD Biebrzański Dar Natury przypadają 172 osoby prowadzące działalność gospodarczą.

Tabela 10. Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą^a według wybranych sekcji w 2013 r.

Gmina	Ogółem	W tym							
		przetwórstwo przemysłowe	budownictwo	handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle	transport i gospodarka magazynowa	działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi	informacja i komunikacja	działalność finansowa i ubezpieczeniowa	działalność profesjonalna, naukowa i techniczna
Podregion Łomżyński	22 447	2 147	3 917	6 396	1 634	473	324	760	1 535
Grajewo (miasto)	1 416	124	182	503	139	43	32	41	86
Grajewo	193	16	36	49	21	3	1	2	5
Radziłów	134	7	29	36	3	4	0	2	3
Rajgród	222	25	28	67	13	10	2	5	11
Szczuczyn	286	26	44	96	27	5	3	7	14
Wąsosz	104	12	15	40	4	2	1	1	2
Jedwabne	200	17	28	77	11	4	1	4	5
Przytuły	54	10	4	16	2	0	0	1	1
Bargłów Kościelny	181	13	24	44	25	4	5	2	9
Średnia gmin *	172	16	26	53	13	4	2	3	6

Źródło: Bank Danych Lokalnych.

^a Bez osób prowadzących gospodarstwa indywidualne w rolnictwie.

* Średnia nie obejmuje miasta Grajewo.

W 2013 roku na terenie obszaru LGD Biebrzański Dar Natury zarejestrowanych było łącznie 3 584 podmiotów gospodarczych (w 2014 roku liczba ta zwiększyła się do 3 635 podmiotów gospodarczych). Biorąc pod uwagę łączną sumę podmiotów gospodarczych w 2014 r. i porównując ją do roku bazowego (2012) wielkość ta wzrosła zaledwie o 4% i była ośmiokrotnie niższa od łącznej liczby podmiotów gospodarczych dla Podregionu Łomżyńskiego.

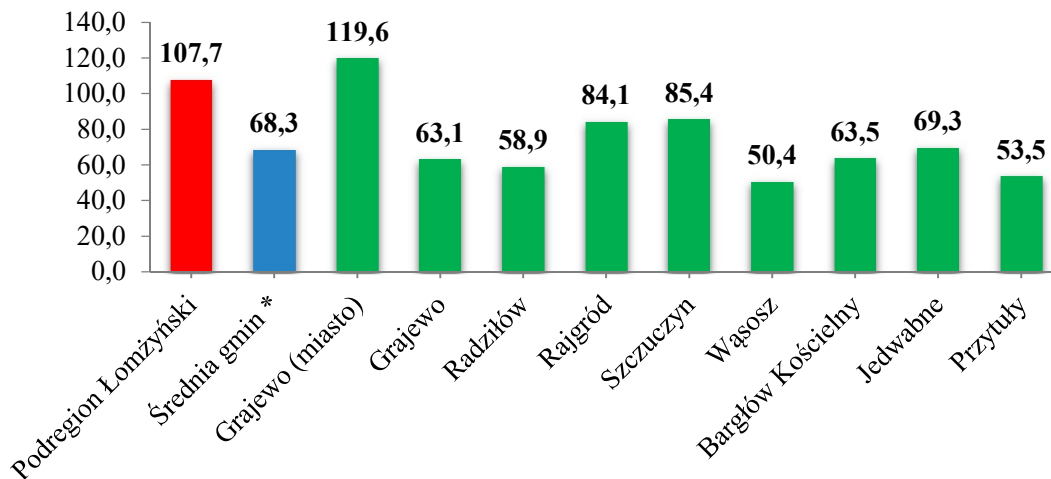
Tabela 11. Liczba podmiotów gospodarczych zarejestrowanych w rejestrze REGON w latach 2012-2014

Jednostka terytorialna	Rok		
	2012	2013	2014
Podregion Łomżyński	27 965	28 362	28 705
Grajewo (miasto)	1 810	1 827	1 846
Grajewo	230	241	252
Radziłów	173	183	187
Rajgród	279	290	305
Szczuczyn	355	356	357
Wąsosz	129	134	125
Jedwabne	242	255	254
Przytuły	69	70	76
Bargłów Kościelny	225	228	233
Ogółem dla obszaru LGD	3 512	3 584	3 635

Źródło: Bank Danych Lokalnych.

Potencjał gospodarczy obszaru LGD Biebrzański Dar Natury przejawia się także w liczbie podmiotów gospodarczych przypadających na 1 000 mieszkańców w wieku produkcyjnym. W 2014 roku wynosiła ona 68,3 podmiotów i była znacznie niższa do średniej dla Podregionu Łomżyńskiego, która wynosiła 107,7. Na obszarze LGD wskaźnik był najwyższy w mieście Grajewo i wynosił 119,6, natomiast wśród gmin wiejskich i miejsko-wiejskich gminy Rajgród i Szczuczyn osiągnęły największą liczbę podmiotów gospodarczych odpowiednio 84,1 i 85,4.

Wykres 5. Liczba podmiotów gospodarczych na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym w gminach obszaru LGD Biebrzański Dar Natury w 2014 r.

* Średnia nie obejmuje miasta Grajewo.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

3.3. Opis potencjału demograficznego

W strukturze wiekowej mieszkańców na terenie LGD Biebrzański Dar Natury dominowały osoby w wieku produkcyjnym. Najwyższą liczbę osób w wieku produkcyjnym odnotowano w mieście Grajewo. Wśród analizowanych jednostek terytorialnych, miasto te posiadało ostatnie miejsce pod względem najwyższej wartości wskaźnika: ludności w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym – 51 osób, co stawia gminę w bardzo korzystnej sytuacji. Najwyższą wartość wskaźnika odnotowano w gminie Wąsosz – 65 osób. W Podregionie Łomżyńskim w strukturze wiekowej mieszkańców również dominowały osoby w wieku produkcyjnym (254 466). Wskaźnik ludności w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym plasował się na średnim poziomie. Obszar LGD Biebrzański Dar Natury zamieszkiwało ponad 62 tys. mieszkańców.

Tabela 12. Ludność w wieku produkcyjnym i nieprodukcyjnym w 2013 r. Stan w dniu 31 XII

Gmina	Ogółem	W wieku						Ludność w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym
		przed-produkcyjnym		produkcyjnym		po-produkcyjnym		
		razem	w tym kobiety	razem	w tym kobiety	razem	w tym kobiety	
Podregion Łomżyński	407 497	73 190	35 611	254 466	117 116	79 841	53 337	60
Grajewo (miasto)	22 246	4 014	1 954	14 738	7 051	3 494	2 475	51
Grajewo	6 027	1 354	634	3 727	1 700	946	631	62
Radziłów	4 951	908	450	3 095	1 396	948	605	60
Rajgród	5 418	1 000	459	3 431	1 572	987	657	58
Szczuczyn	6 381	1 267	601	4 032	1 835	1 082	729	58
Wąsosz	3 893	806	385	2 353	1 045	734	484	65
Jedwabne	5 542	1 027	491	3 511	1 594	1 004	667	58
Przytuły	2 187	408	215	1 380	631	399	258	58
Bargłów Kościelny	5 736	1 181	604	3 496	1 588	1 059	667	64
Ogółem dla obszaru LGD	62 381	11 965	5 793	39 763	18 412	10 653	7 173	-

Źródło: Województwo Podlaskie 2014 – podregiony, powiaty, gminy, Urząd Statystyczny w Białymstoku, 2014.

Z poniższej tabeli dotyczącej liczby urodzonych dzieci poniżej 3 roku życia wynika, że najwięcej dzieci w tym wieku jest w mieście Grajewo i w gminie Bargłów Kościelny. Niewiele mniej dzieci jest także w gminach Grajewo, Jedwabne, Radziłów i Szczuczyn. Gminy Przytuły, Rajgród i Wąsosz należą do gmin, w których liczba dzieci poniżej 3 lat jest najmniejsza. Na terenie LGD Biebrzański Dar Natury więcej urodziło się dzieci poniżej 3 lat płci męskiej (razem 612 mężczyzn) i znacznie mniej płci żeńskiej (razem 530 kobiet). Analizując Podregion Łomżyński można stwierdzić, że na tym terenie również urodziło się więcej dzieci poniżej 3 lat płci męskiej. Średnia liczba urodzonych dzieci poniżej 3 lat z obszarów wiejskich i miejsko-wiejskich jest równa 97 osoby i średnio w każdej gminie urodziło się 53 mężczyzn.

Tabela 13. Liczba urodzonych dzieci poniżej 3 lat (stan na 31.12.2014 r.)

Liczba dzieci	Ogółem	Mężczyźni	Kobiety	Na 1000 mieszkańców
Podregion Łomżyński	7 163	3 747	3 416	
Grajewo (miasto)	364	191	173	16
Grajewo	117	65	52	19
Radziłów	106	55	51	21
Rajgród	75	40	35	14
Szczuczyn	119	66	53	19
Wąsosz	76	43	33	20
Jedwabne	109	55	54	20
Przytuły	55	31	24	25
Bargłów Kościelny	121	66	55	21
Średnia gmin *	97	53	45	19
Ogółem dla obszaru LGD	1 142	612	530	

Źródło: Bank Danych Lokalnych.

* Średnia nie obejmuje miasta Grajewo.

3.4. Opis działalności sektora społecznego

Tabela 15 przedstawia infrastrukturę pomocową funkcjonującą na terenie Lokalnej Grupy Działania Biebrzański Dar Natury. Wynika z niej, że na ww. obszarze znajduje się dziewięć Ośrodków Pomocy Społecznej. W gminach Rajgród, Szczuczyn i Jedwabne usytuowane są Jednostki Specjalistycznego Poradnictwa. Mieszkania komunalne i socjalne występują w mieście Grajewo oraz gminach Rajgród, Szczuczyn i Jedwabne. Na terenie LGD funkcjonuje łącznie 156 organizacji pozarządowych i kościelnych działających w sferze pomocy i integracji. Wśród gmin miejsko-wiejskich i wiejskich najwięcej organizacji funkcjonuje w gminach: Grajewo, Rajgród oraz Jedwabne. Na terenie LGD nie występują noclegownie i schroniska dla bezdomnych oraz Ośrodki Wczesnego Wspomagania.

Dane zaczerpnięte z Gminnych Ośrodków Pomocy Społecznej gmin należących do LGD Biebrzański Dar Natury pokazują, że w 2014 r. z pomocy społecznej na tym obszarze skorzystało łącznie 15 042 osób.

Z roku na rok środki finansowe potrzebne na zatrudnienie pracowników Ośrodków Pomocy Społecznej systematycznie rosną. W 2014 r. wyniosły one ponad 5 mln zł. Ilość pieniędzy przeznaczana na dożywianie (posiłki + zasiłki celowe na żywność) wyniosła ponad 2,5 mln zł, z tej pomocy skorzystało najwięcej osób (5 707), a średnia kwota na osobę wyniosła 441,86 zł.

Tabela 14. Rodzaj pomocy społecznej w 2014 r.

Lp.	Rodzaj pomocy	LGD Biebrzański Dar Natury		
		Kwota [zł]	Liczba osób	Średnia kwota na osobę [zł]
1.	Zasiłki okresowe	4 851 575,46	2 041	2377,06
2.	Dożywianie (posiłki + zasiłki celowe na żywność)	2 521 699,71	5 707	441,86
3.	Usługi opiekuńcze	256 235,00	43	5958,95
4.	Zasiłki celowe na pokrycie strat powstałych w wyniku zdarzenia losowego	36 600,00	29	1262,07
5.	Sprawienie pogrzebu	19 096,00	8	2387,00
6.	Zasiłki celowe i w naturze	834 000,58	1 417	588,57
7.	Odpłatność za pobyt w domu pomocy społecznej	865 649,60	38	22780,25
8.	Zasiłki stałe	961 478,00	218	4410,45
9.	Składka zdrowotna od wypłaconych zasiłków stałych	76 022,00	185	410,93
10.	Zasiłki celowe na pokrycie wydatków związanych z klęską żywiołową lub ekologiczną	0,00	0	0,00
11.	Specjalistyczne usługi opiekuńcze w miejscu zamieszkania dla osób z zaburzeniami psychicznymi	330 444,00	37	8930,92
12.	Poradnictwo specjalistyczne: prawne, psychologiczne, rodzinne, socjalne	12 400,00	563	22,02
13.	Praca socjalna	0,00	2 710	0,00
14.	Zatrudnienie pracowników, utrzymanie OPS	5 259 635,20	614	8569,67
15.	Asystent rodziny	226 397,00	649	348,84
16.	Prace społ. użyteczne	37 732,00	21	1796,76
17.	Inne	8 937,00	17	525,71
18.	Dodatki mieszkaniowe	2 149 412,00	745	2885,12

Źródło: Gminne Ośrodki Pomocy Społecznej w gminach LGD Biebrzański Dar Natury.

Tabela 15. Infrastruktura pomocowa na terenie Lokalnej Grupy Działania Biebrzański Dar Natury funkcjonująca 09.2015 r.

Podmiot	Łącznie w LGD BDN	Grajewo (miasto)	Grajewo	Radzilów	Rajgród	Szczuczyn	Wąsosz	Jedwabne	Przytuły	Bargłów Kościelny
Wsparcie skierowane do wszystkich grup wykluczonych										
Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-
Ośrodek Pomocy Społecznej	9	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Wsparcie skierowane do określonych grup:										
Centrum Integracji Społecznej	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-
Dzienny Dom Pomocy Społecznej	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-
Świadczenia w hospicjum domowym	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-
Jednostka Specjalistycznego Poradnictwa	3	-	-	-	1	1	-	1	-	-
Klub Seniora/Uniwersytety III Wieku	1	1/1	-	-	-	-	-	-	-	-
Nocelegownie, schroniska dla bezdomnych	0	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Mieszkania komunalne/socjalne	739/71	592/57	-	-	20/10	74	-	53/4	-	-
Ośrodek Wczesnego Wspomagania	0	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Organizacje pozarządowe i kościelne działające w sferze pomocy i integracji (np. Fundacje, stowarzyszenia i NGO)	156	58	18	11	17	13	8	16	4	11
Placówki wsparcia	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-
Ośrodek wsparcia dla osób z zaburzeniem psych.	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-
Środowiskowy Dom Samopomocy	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-
Warsztaty Terapii Zajęciowej	2	1	-	-	-	1	-	-	-	-
Zakład Pracy Chronionej	1	-	-	-	-	1	-	-	-	-

Źródło: Miejskie i Gminne Ośrodki Pomocy Społecznej oraz Urzędy Gminne z terenu LGD BDN, baza instytucji z Regionalnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Białymstoku, tryb dostępu: http://www.rops-bialystok.pl/Archiwum_rops/23,8,hospicjum.html

W 2014 r. na świadczenia rodzinne w obszarze LGD Biebrzański Dar Natury przeznaczono łącznie 16 278 207,34 zł. Największą ilość środków finansowych przeznaczono wówczas na zasiłki rodzinne (ponad 8 mln zł), dodatki do zasiłku rodzinnego oraz na wychowywanie dziecka w rodzinie wielodzietnej. Średnia kwota zasiłku rodzinnego wyniosła 1 375,64 zł na osobę. Owe świadczenia otrzymała znaczna część ludności. Warto zauważyć, że także duża liczba osób skorzystała z pomocy jaką jest świadczenie na rozpoczęcie roku szkolnego – 5 227 osób. Najniższą ilość środków finansowych przeznaczono na składkę zdrowotną od wypłaconych świadczeń pielęgnacyjnych - 38 785,04 zł.

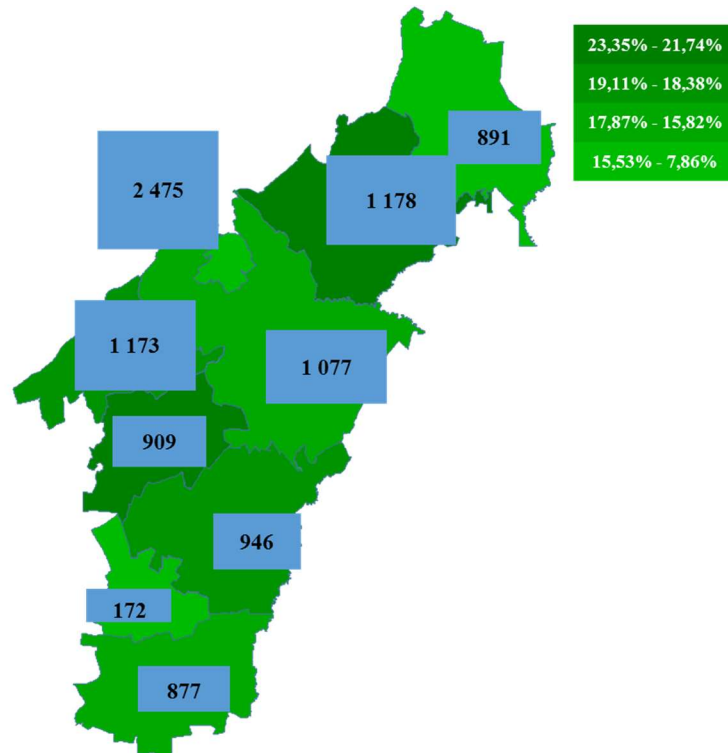
Tabela 16. Świadczenia rodzinne w 2014 r.

Lp.	Świadczenia rodzinne	LGD Biebrzański Dar Natury		
		Kwota [zł]	Liczba osób	Średnia kwota na osobę [zł]
1.	Zasiłki rodzinne	8 256 585,00	6 002	1 375,64
2.	Dodatek do zasiłku rodzinnego ogółem	3 721 306,70	5 011	742,63
3.	Urodzenia dziecka	323 000,00	323	1000
4.	Opieki nad dzieckiem w okresie korzystania z urlopu wychowawczego	238 413,70	70	3 405,91
5.	Samotnego wychowywania dziecka	506 170,00	253	2 000,67
6.	Kształcenia i rehabilitacji dziecka niepełnosprawnego	252 760,00	461	548,29
7.	Rozpoczęcia roku szkolnego	521 430,00	5 227	99,76
8.	Podjęcia przez dziecko nauki w szkole poza miejscem zamieszkania (na częściowe pokrycie wydatków związanych z zamieszkaniem w miejscowości, w której znajduje się siedziba szkoły)	348 120,00	828	420,43
9.	Podjęcia przez dziecko nauki w szkole poza miejscem zamieszkania (na pokrycie wydatków związanych z zapewnieniem dziecku możliwości dojazdu z miejsca zamieszkania do miejscowości, w której znajduje się siedziba szkoły)	399 100,00	1 045	381,91
10.	Wychowywania dziecka w rodzinie wielodzietnej	1 304 640,00	2 145	608,22
11.	Składka zdrowotna od wypłaconych świadczeń pielęgnacyjnych	38 785,04	104	372,93
12.	Składka emerytalno-rentowa od wypłaconych świadczeń pielęgnacyjnych	367 896,90	209	1760,27

Zródło: Gminne Ośrodki Pomocy Społecznej w gminach LGD Biebrzański Dar Natury.

Problemy lokalnej gospodarki i rynku pracy w sposób bezpośredni przekładają się na sytuację w zakresie realizowania polityki społecznej na obszarze gmin LGD. Toteż liczba osób objętych pomocą społeczną w 2013 roku była równa 9 698 osobom (w 2014 roku były to 9 346 osoby). W skali obszaru LGD odsetek osób objętych pomocą społeczną w liczbie ludności ogółem w 2013 roku wynosił 15,55%, co było wynikiem wyższym od Podregionu Łomżyńskiego (10,07%). Największy odsetek korzystających odnotowano w przypadku gminy Wąsosz (23,35%), a najmniejszy w przypadku gminy Przytuły (7,86% osób objętych pomocą społeczną w liczbie ludności ogółem).

Wykres 6. Udział i liczba osób objętych pomocą społeczną w liczbie ludności ogółem w 2013 r. na obszarze LGD Biebrzański Dar Natury

Źródło: Bank Danych Lokalnych.

Analizując liczbę osób w rodzinach, które otrzymały świadczenia na każde 1000 mieszkańców otrzymamy wskaźnik deprivacji lokalnej. Dla województwa podlaskiego w 2013 r. kształtował się on na poziomie 102,81 osób. Porównując gminy obszaru LGD Biebrzański Dar Natury tylko gmina Przytuły osiągnęła wskaźnik deprivacji lokalnej niższy od wskaźnika deprivacji lokalnej województwa podlaskiego. Najwyższy wskaźnik deprivacji lokalnej w 2013 roku wystąpił w gminie Wąsosz, tam średnio 234 osób w rodzinach otrzymuje świadczenia na każde 1 000 mieszkańców tej gminy.

Tabela 17. Wskaźnik deprivacji lokalnej z podziałem na gminy dla obszaru LGD Biebrzański Dar Natury (stan na dzień 31.12.2013 r.)

Nazwa gminy	Liczba mieszkańców	Liczba osób korzystających z OPS	Wskaźnik deprivacji lokalnej
Województwo Podlaskie	1 194 965	122 855	102,81
Miasto Grajewo	22 246	2 475	111,26
Gmina Grajewo	6 027	1 077	178,70
Gmina Szczuczyn	6 381	1 173	183,83
Gmina Wąsosz	3 893	909	233,50
Gmina Rajgród	5 418	1 178	217,42
Gmina Radzilów	4 951	946	191,07
Gmina Bargłów Kościelny	5 736	891	155,33
Gmina Przytuły	2 187	172	78,65
Gmina Jedwabne	5 542	877	158,25
Ogółem dla obszaru LGD	62 381	9 698	155,46

Źródło: Obliczenia własne na podstawie GUS.

Poniższy raport dotyczący liczby wydanych orzeczeń wg przyczyn niepełnosprawności i wieku w powiecie Grajewskim przedstawia, że w czwartym kwartale 2014 r. zostało wydanych łącznie sześćdziesiąt siedem

orzeczeń o niepełnosprawności dla osób do szesnastego roku życia. Najczęściej występującą niepełnosprawnością były upośledzenia narządu ruchu, choroby neurologiczne oraz całościowe zaburzenia rozwojowe. W grupie wiekowej od 8 do 16 lat stwierdzono największą liczbę orzeczeń o niepełnosprawności, najwięcej jest dzieci z upośledzeniem narządu ruchu i innymi schorzeniami m.in. endokrynologicznymi, metabolicznymi czy zaburzeniami enzymatycznymi. U dzieci w wieku od 0 do 3 lat najczęściej występującym schorzeniem były choroby neurologiczne, natomiast w wieku od 4 do 7 lat całościowe zaburzenia rozwojowe.

Tabela 18. Liczba wydanych orzeczeń wg przyczyn niepełnosprawności, wieku (powiat Grajewski) - osoby przed 16 roku życia (za kwartał 4/2014).

Lp.	Przyczyny niepełnosprawności	Razem liczba orzeczeń	Wiek		
			0-3 lat	od 4-7 lat	od 8-16 lat
1	01-U	7	0	2	5
2	02-P	3	0	0	3
3	03-L	5	2	3	0
4	04-O	2	0	0	2
5	05-R	10	0	2	8
6	06-E	3	0	2	1
7	07-S	5	3	0	2
8	08-T	3	0	1	2
9	09-M	1	0	1	0
10	10-N	10	5	0	5
11	11-I	8	0	2	6
12	12-C	10	3	4	3
Razem		67	13	17	37

Objaśnienia:

01-U - upośledzenie umysłowe,

02-P - choroby psychiczne,

03-L - zaburzenia głosu, mowy i choroby słuchu,

04-O - choroby narządu wzroku,

05-R - upośledzenia narządu ruchu,

06-E - epilepsja,

07-S - choroby układów oddechowego i krążenia,

08-T - choroby układu pokarmowego,

09-M - choroby układu moczowo-płciowego,

10-N - choroby neurologiczne,

11-I - inne, w tym schorzenia: endokrynologiczne, metaboliczne, zaburzenia enzymatyczne, choroby zakaźne i odzwierzęce, zeszpecenia, choroby układu krwiotwórczego,

12-C - całościowe zaburzenia rozwojowe.

Źródło: Powiatowy Zespół do spraw orzekania o niepełnosprawności w Grajewie, EKSMOoN.

Tabela 19. Liczba dzieci niepełnosprawnych z podziałem na miasto i gminy na obszarze LGD Biebrzański Dar Natury

Wiek	Rok urodzenia	Bargłów Kościelny	Jedwabne	Radziłów	Szczuczyn	Przytuły	Grajewo miasto	Grajewo	Rajgród	Wąsosz
1	2014	1	1	0	2	1	1	0	0	0
2	2013	0	3	1	0	0		1	1	1
3	2012	3	4	2	2	1		1	2	0
4	2011	2	0	0	3	2	4	1	1	1
5	2010	2	3	0	1	1		4	1	1
6	2009	0	1	0	2	0		0	0	1
7	2008	2	1	2	3	3		1	1	0
8	2007	0	3	1	1	0	11	3	1	1
9	2006	1	1	0	0	2		1	0	0
10	2005	1	1	1	3	0		2	1	1
11	2004	2	1	1	0	0		1	2	0
12	2003	3	1	1	2	0		0	3	0
13	2002	1	1	0	0	0		4	1	0
14	2001	1	1	1	2	1		3	1	0
15	2000	0	2	3	3	3		5	2	1
16	1999	1	2	1	1	1		2	1	1
17	1998	3	0	3	7	2		2	2	1
18	1997	0	1	1	3	0	2		3	1
Razem		23	27	18	35	17	18	33	22	9

Źródło: Powiatowy Zespół do spraw orzekania o niepełnosprawności w Grajewie, EKSMOoN, dla miasta Grajewo dokonano szacunków.

Raport dotyczący liczby wydanych orzeczeń wg przyczyn niepełnosprawności, stopnia niepełnosprawności, wieku, wykształcenia i zatrudnienia w powiecie Grajewskim (Tabela 21) ukazuje, że łączna liczba osób niepełnosprawnych powyżej szesnastego roku życia wynosi 582. Najwięcej jest osób z umiarkowanym stopniem niepełnosprawności – 244 osoby. Biorąc pod uwagę wiek, najliczniejsza jest grupa wiekowa od 41 do 60 lat. Wśród całej społeczności 240 osób posiada wykształcenie podstawowe, 150 osób wykształcenie zasadnicze, a 141 osób wykształcenie średnie. Tylko 34 osoby posiadają wykształcenie wyższe. Warto zwrócić uwagę na fakt, że spośród wszystkich osób niepełnosprawnych, którym wydano orzeczenie o niepełnosprawności, tylko 61 osób znalazło zatrudnienie.

Tabela 20. Liczba wydanych orzeczeń wg przyczyn niepełnosprawności, stopnia niepełnosprawności, wieku, wykształcenia i zatrudnienia (powiat Grajewski) - Osoby powyżej 16 roku życia (za kwartał 4/2014)

Lp.	Symbole	Stopień niepełnosprawności				Wiek				Wykształcenie					Zatrudnienie	
		znacznym	umiarkowany	lekki	razem	16-25	26-40	41-60	60 i więcej	mniej niż podstawowe	podstawowe	zasadnicze	średnie	wyższe	TAK	NIE
1	01-U	1	3	3	7	5	2	0	0	1	5	1	0	0	0	7
2	02-P	28	22	9	59	5	12	20	22	2	26	16	11	4	3	56
3	03-L	1	7	39	47	7	3	10	27	2	23	9	12	1	5	42
4	04-O	3	3	7	13	3	1	5	4	0	3	3	7	0	0	13
5	05-R	16	61	54	131	10	21	51	49	1	43	39	36	12	19	112
6	06-E	1	3	1	5	4	1	0	0	0	2	0	3	0	2	3
7	07-S	19	55	29	103	9	4	30	60	1	49	33	18	2	10	93
8	08-T	3	2	5	10	1	3	4	2	0	7	2	1	0	1	9
9	09-M	5	4	3	12	3	1	4	4	1	3	3	5	0	0	12
10	10-N	45	32	9	86	11	12	26	37	6	42	19	13	6	5	81
11	11-I	36	51	18	105	6	9	44	46	3	33	25	35	9	16	89
12	12-C	3	1	0	4	4	0	0	0	0	4	0	0	0	0	4
	RAZEM	161	244	177	582	68	69	194	251	17	240	150	141	34	61	521

Źródło: Powiatowy Zespół do spraw orzekania o niepełnosprawności w Grajewie, EKSMOoN.

3.5. Opis potencjału edukacyjnego

Spośród poniżej podanych gmin objętych obszarem LGD w 2014 r. najwyższe wyniki z egzaminu gimnazjalnego uzyskali uczniowie z miasta Grajewo. Na tle porównywanych gmin ościennych, drugie miejsce zajął Bargłów Kościelny. Tam najwyższą notę uczniowie uzyskali z przedmiotów przyrodniczych, matematyki oraz wiedzy i historii o społeczeństwie. Wynik z języka polskiego na tle pozostałych gmin zajmował czwarte miejsce, ponieważ uczniowie z Rajgródu i Jedwabnego napisali go z wynikiem 66%. Najniższe wyniki z egzaminu gimnazjalnego otrzymała gmina Przytuły, której uczniowie napisali egzamin z matematyki z 23% wynikiem. Średnia liczba zdających dla obszarów wiejskich i miejsko-wiejskich wyniosła 52 osoby.

Tabela 21. Efekty kształcenia – wyniki egzaminów gimnazjalnych w 2014 r.

Obszar	Liczba zdających	Część humanistyczna (%)		Część matematyczno-przyrodnicza (%)	
		język polski	wiedza i historia o społeczeństwie	matematyka	przedmioty przyrodnicze
Powiat Grajewski	520	63,2	56,6	44,2	49,5
Grajewo (miasto)	246	68,7	62,1	49,2	56,4
Grajewo	57	65,0	55,0	47,7	47,7
Radzilów	59	64,9	55,6	38,5	50,6
Rajgród	49	66,0	53,9	45,0	46,6
Szczuczyn	66	56,2	55,1	39,4	47,8
Wąsosz	43	58,1	58,1	45,2	47,9
Jedwabne	61	66,0	53,8	61	44,8
Przytuły	23	62,8	58,1	23	42,9
Bargłów Kościelny	58	65,1	58,7	47,7	52,1
Średnia gmin *	52	63,01	56,04	43,44	47,55

Zródło: Okręgowa Komisja Egzaminacyjna w Łomży. <http://www.oke.lomza.pl/>.

* Średnia nie obejmuje miasta Grajewo.

W 2014 r. wszyscy uczniowie przystępujący do egzaminu gimnazjalnego mieszkający na terenie obszaru LGD w części językowej zdawali egzamin z języka angielskiego. Średni najwyższy wynik został odnotowany w mieście Grajewo i tam na poziomie podstawowym wyniósł 75,2%, a na poziomie rozszerzonym 54,1%. Na tle porównywanych gmin, jedynie w gminie Rajgród oraz Wąsosz odnotowano podobne wyniki. Bardzo niskie wyniki osiągnęli uczniowie gminy Szczuczyn, którzy napisali poziom podstawowy ze średnim wynikiem wynoszącym 51%, a poziom rozszerzony ze średnim wynikiem równym tylko 23,9%.

Tabela 22. Efekty kształcenia – wyniki egzaminów gimnazjalnych z języka angielskiego w 2014 r.

Obszar	Poziom podstawowy		Poziom rozszerzony	
	Liczba zdających	Średni wynik (%)	Liczba zdających	Średni wynik (%)
Powiat Grajewski	478	61,5	52,7	38,5
Grajewo (miasto)	170	75,2	170	54,1
Grajewo	49	51,0	49	31,9
Radzilów	56	53,8	56	30,9
Rajgród	24	74,4	24	47,1
Szczuczyn	63	51,0	63	23,9
Wąsosz	20	64,5	16	48,9
Jedwabne	41	68,4	41	42,9
Przytuły	23	50,2	23	27,2
Bargłów Kościelny	32	64,9	32	39,5
Średnia gmin *	39	59,8	38	36,5

Zródło: Okręgowa Komisja Egzaminacyjna w Łomży. <http://www.oke.lomza.pl/>. * Średnia nie obejmuje miasta Grajewo.

Poniższa tabela zawiera dane dotyczące nauczycieli pełnozatrudnionych i niepełnozatrudnionych w przeliczeniu na etaty w mieście Grajewo i w poszczególnych gminach obszaru LGD Biebrzański Dar Natury. Nauczyciele pełnozatrudnieni to tacy, których tygodniowy wymiar zajęć jest równy całemu etatowi, natomiast nauczyciele niepełnoetatowi to tacy, dla których tygodniowy wymiar godzin stanowi część etatu. Średnia z obszarów wiejskich i miejsko-wiejskich dla szkół podstawowych wynosi 25,49 w przeliczeniu a etaty, a dla szkół gimnazjalnych 12,69.

Tabela 23. Nauczyciele pełnozatrudnieni i niepełnozatrudnieni w przeliczeniu na etaty (stan na 31.12.2013 r.)

Jednostka terytorialna	Szkoły podstawowe	Szkoły gimnazjalne
Grajewo (miasto)	94,59	64,89
Grajewo	25,38	15,06
Radziłów	28,30	12,32
Rajgród	30,13	13,81
Szczuczyn	31,77	15,26
Wąsosz	17,92	10,77
Jedwabne	23,03	16,41
Przytuły	13,39	5,91
Bargłów Kościelny	34,01	11,94
Średnia gmin *	25,49	12,69

Zródło: Bank Danych Lokalnych.

* Średnia nie obejmuje miasta Grajewo.

W roku szkolnym 2013/2014 na terenie LGD zarejestrowanych było 31 szkół podstawowych (w sumie 224 oddziały). Najwięcej szkół usytuowano w gminie Radziłów i Rajgród (po 5 szkół). W mieście Grajewo funkcjonowały 4 szkoły, które miały w sumie aż 63 oddziały (na 1 oddział przypadało średnio 22 osób). Natomiast w gminie Bargłów Kościelny uczęszczało do 4 szkół w sumie 361 uczniów (na jeden oddział przypadało średnio 15 osób). Dla porównania w gminie Szczuczyn uczęszczało do szkół więcej uczniów (388) i znajdowały się tam tylko 2 szkoły, ale szkoły utworzyły 22 oddziały (na jeden oddział przypadało średnio 18 osób). W Podregionie Łomżyńskim łącznie zarejestrowanych było 168 szkół (w sumie 1 244 oddziały) i łącznie uczęszczało do szkół 21 448 uczniów.

Tabela 24. Szkoły podstawowe dla dzieci i młodzieży w roku szkolnym 2013/14

Obszar	Szkoły	Oddziały	Uczniowie	Absolwenci ^a
Podregion Łomżyński	168	1 244	21 488	3 967
Grajewo (miasto)	4	63	1 350	230
Grajewo	3	18	325	53
Radziłów	5	28	277	48
Rajgród	5	27	280	52
Szczuczyn	2	22	388	68
Wąsosz	4	15	213	37
Jedwabne	2	17	292	54
Przytuły	2	9	140	18
Bargłów Kościelny	4	25	361	49
Średnia gmin *	3	20	285	47

Zródło: Województwo Podlaskie 2014– podregiony, powiaty, gminy, Urząd Statystyczny w Białymstoku, 2014.

^a Z roku szkolnego 2012/13.

* Średnia nie obejmuje miasta Grajewo.

W analizowanych gminach ilość gimnazjów jest identyczna i wynosi 1, natomiast w mieście Grajewo jest ich 4. W gminie Grajewo szkoły posiadają 8 oddziałów, podobnie jest w szkołach w gminach Szczuczyn, Bargłów Kościelny oraz Grajewo. W pozostałych gminach szkoły posiadają po 7, 6 lub 3 oddziały. W mieście Grajewo zostało utworzonych łącznie 36 oddziałów i na 1 oddział przypada średnio 22 uczniów. W Podregionie Łomżyńskim zostały zarejestrowane 82 szkoły (w sumie 559 oddziały), liczbą uczniów wynoszącą 12 382.

Tabela 25. Gimnazja dla dzieci i młodzieży w roku szkolnym 2013/2014

Gmina	Szkoły	Oddziały	Uczniowie	Absolwenci ^a
Podregion Łomżyński	82	559	12 382	4 426
Grajewo (miasto)	4	36	789	319
Grajewo	1	8	178	52
Radziłów	1	6	165	54
Rajgród	1	6	153	61
Szczuczyn	1	8	200	59
Wąsosz	1	6	139	56
Jedwabne	1	7	165	64
Przytuły	1	3	70	29
Bargłów Kościelny	1	8	182	80
Średnia gmin *	1	7	157	57

Źródło: *Województwo Podlaskie 2014 – podregiony, powiaty, gminy*, Urząd Statystyczny w Białymstoku, 2014

^aZ roku szkolnego 2012/2013.

* Średnia nie obejmuje miasta Grajewo.

Poniższa tabela przedstawia liczbę uczniów w poszczególnych szkołach na terenie LGD Biebrzański Dar Natury. Szkoły mieszczące się w mieście Grajewo mają największą liczbę bo aż 2383 uczniów. Na drugim miejscu plasuje się gmina Jedwabne z liczbą 629 uczniów. Najmniej uczniów uczęszcza do Zespołu Szkół w Przytułach. Na łączną liczbę 31 szkół, 13 to szkoły z liczbą poniżej 100 uczniów.

Tabela 26. Liczba uczniów w szkołach na terenie LGD Biebrzański Dar Natury

Obszar LGD	Lp.	Nazwa Szkoły	Liczba uczniów	Ogółem
Miasto Grajewo	1.	Zespół Szkół Miejskich nr 1	574	2 383
	2.	Zespół Szkół Miejskich nr 2	887	
	3.	Zespół Szkół Miejskich nr 3 (wspólnie ze SP nr 4)	922	
Gmina Grajewo	4.	Szkoła Podstawowa Pomnik 1000-lecia Państwa Polskiego im. Marii Konopnickiej w Białaszewie	78	527
	5.	Szkoła Podstawowa w Rudzie	119	
	6.	Szkoła Podstawowa w Wierzbowie	168	
	7.	Gimnazjum w Danówku	162	
Gmina Radziłów	8.	Szkoła Podstawowa w Radziłowie	141	360
	9.	Szkoła Podstawowa w Słuczu	76	
	10.	Gimnazjum w Radziłowie	143	
Gmina Rajgród	11.	Szkoła Podstawowa im. Henryka Sienkiewicza w Zespole Szkolno-Przedszkolnym w Rajgrodzie	172	426
	12.	Niepubliczna Szkoła Podstawowa w Beldzie	48	
	13.	Szkoła Podstawowa w Woźnejwsi z siedzibą w Karczewie	41	
	14.	Szkoła Podstawowa w Mieczach	26	
Gmina Szczuczyn	16.	Szkoła Podstawowa w Szczuczynie	406	666
		Szkoła Podstawowa im. Zesłańców Sybiru w Niedźwiadnej	67	

	17.	Publiczne Gimnazjum im. Stanisława Antoniego Szczuki w Szczuczynie	193	
Gmina Wąsosz	18.	Szkoła Podstawowa w Ławsku	33	399
	19.	Szkoła Podstawowa w Niecikach	24	
	20.	Szkoła Podstawowa w Sulewie-Kownatach	57	
	21.	Szkoła Podstawowa im. H. Sienkiewicza w Wąsoszu	147	
	22.	Gimnazjum im. Ks. S. Konarskiego w Wąsoszu	138	
Gmina Jedwabne	23.	Szkoła Podstawowa im. Adama Mickiewicza w Jedwabnem	324	629
	24.	Szkoła Podstawowa w Nadborach	55	
	25.	Zespół Szkół Gimnazjalnych i Ponadgimnazjalnych w Jedwabnem	250	
Gmina Przytuły	26.	Zespół Szkół w Przytułach	168	168
Gmina Bargłów Kościelny	27.	Szkoła Podstawowa im. Zygmunta Augusta w Tajnie Starym	54	564
	28.	Szkoła Podstawowa im. Błogosławionego Jana Pawła II w Łabętniku	44	
	29.	Szkoła Podstawowa w Kroszewie	55	
	30.	Gimnazjum w Zespole Szkół w Bargłowie Kościelnym	180	
	31.	Szkoła Podstawowa w Zespole Szkół w Bargłowie Kościelnym	231	

Źródło: Dane zaczerpnięte z urzędów poszczególnych gmin obszaru LGD BDN oraz Urzędu Miejskiego w Grajewie (dane na rok szkolny 2014/2015 z wyjątkiem miasta Grajewo dane zebrane w roku szkolnym 2015/2016).

Na terenie obszaru LGD znajduje się łącznie sześć placówek zajmujących się wychowaniem przedszkolnym. Placówki przedszkolne znajdują się tylko w gminach: Rajgród i Szczuczyn oraz w mieście Grajewo. W mieście Grajewo na jeden oddział przypada średnio 25 osób (dla porównania w gminie Rajgród wartość ta wynosi 19 osób, w gminie Szczuczyn 24 osoby). W Podregionie Łomżyńskim zarejestrowanych jest łącznie pięćdziesiąt cztery placówki zajmujące się wychowaniem przedszkolnym. Łączna liczba miejsc w przedszkolach wynosi 6 499 (średnio 121 miejsc na 1 przedszkole). Na obszarach wiejskich i miejsko-wiejskich znajduje się średnio sześć placówek zajmujących się wychowaniem przedszkolnym.

Tabela 27. Wychowanie przedszkolne^a w roku szkolnym 2013/2014

Gmina	Placówki		Miejsca w przedszkolach	Oddziały		Dzieci	
	ogółem	w tym w przedszkolach		ogółem	w tym w przedszkolach	ogółem	w tym w przedszkolach
Podregion Łomżyński	245	54	6 499	535	271	11 447	6 716
Grajewo (miasto)	10	4	465	36	19	815	472
Grajewo	5	-	-	6	-	103	-
Radziłów	9	-	-	10	-	129	-
Rajgród	7	1	40	9	2	110	37
Szczuczyn	3	1	25	5	1	123	24
Wąsosz	7	-	-	7	-	123	-
Jedwabne	3	-	-	5	-	112	-
Przytuły	4	-	-	5	-	71	-
Bargłów Kościelny	6	-	-	7	-	121	-
Średnia gmin *	6	-	8	7	-	112	8

Źródło: *Województwo Podlaskie 2014 – podregiony, powiaty, gminy*, Urząd Statystyczny w Białymstoku, 2014.

^aPrzedszkola, oddziały przedszkolne w szkołach podstawowych, zespoły wychowania przedszkolnego i punkty przedszkolne; łącznie z dziećmi przebywającymi przez cały rok szkolny w placówkach wykonujących działalność leczniczą.

* Średnia nie obejmuje miasta Grajewo.

3.6. Opis dziedzictwa kulturowego

Na terenie LGD Biebrzański Dar Natury funkcjonuje 14 placówek bibliotecznych posiadających księgozbiór liczący ponad 22 tys. woluminów. W gminie Przytuły jeden czytelnik wypożycza średnio 28,8 książek w ciągu roku, czyli znacznie więcej niż mieszkańcy wszystkich pozostałych gmin. W Podregionie Łomżyńskim jest łącznie 95 bibliotek, które posiadają księgozbiór liczący ponad milion woluminów. Na jedną bibliotekę przypada 4 289 mieszkańców.

Tabela 28. Biblioteki publiczne (z filiami) w 2013 r.

Gmina	Biblioteki ^a	Księgozbiór ^a w tys. woluminów	Czytelnicy	Wypożyczenia ^b		Liczba ludności na 1 bibliotekę ^a
				w tys. wol.	na 1 czytelnika w wol.	
Podregion Łomżyński	95	1 579,1	42 978	946,6	22,0	4 289
Grajewo (miasto)	1	50,8	3 066	62,1	20,3	22 246
Grajewo	1	14,6	313	8,2	26,3	6 027
Radziłów	3	26,5	306	3,7	12,0	1 650
Rajgród	3	28,2	560	15,5	27,7	1 806
Szczuczyn	2	35,3	832	16,0	19,2	3 191
Wąsosz	1	13,0	403	9,0	22,2	3 893
Jedwabne	1	18,8	431	7,3	17,0	5 542
Przytuły	1	12,1	169	4,9	28,8	2 187
Bargłów Kościelny	1	26,4	670	12,4	18,4	5 736
Średnia gmin *	2	21,9	461	9,6	21,5	3754

Źródło: Województwo Podlaskie 2014 – podregiony, powiaty, gminy, Urząd Statystyczny w Białymstoku, 2014.

^a Stan w dniu 31 XII. ^b Bez wypożyczeń międzybibliotecznych.

* Średnia nie obejmuje miasta Grajewo.

3.7. Opis polityki mieszkaniowej

Tabela 29. Zasoby mieszkaniowe^a w 2013 r. Stan w dniu 31 XII

Gmina	Mieszkania	Izby	Powierzchnia użytkowa mieszkań w m ²	Przeciętna				
				Liczba izb w mieszkaniu	Liczba osób na		powierzchnia użytkowa w m ²	
					1 mieszkanie	1 izbę	1 mieszkania	na 1 osobę
Podregion Łomżyński	142 400	594 313	11 637 239	4,17	2,86	0,69	81,7	28,6
Grajewo (miasto)	7 531	29 345	500 783	3,90	2,95	0,76	66,5	22,5
Grajewo	1 605	6 776	146 477	4,22	3,76	0,89	91,3	24,3
Radziłów	1 467	5 984	128 264	4,08	3,37	0,83	87,4	25,9
Rajgród	1 677	7 435	153 768	4,43	3,23	0,73	91,7	28,4
Szczuczyn	1 879	7 527	147 666	4,01	3,40	0,85	78,6	23,1
Wąsosz	993	4 238	95 446	4,27	3,92	0,92	96,1	24,5

Jedwabne	1 596	6 648	147 368	4,17	3,47	0,83	92,3	26,6
Przytuły	555	2 453	62 179	4,42	3,94	0,89	112,0	28,4
Bargłów Kościelny	1 384	6 374	131 218	4,61	4,14	0,90	94,8	22,9
Średnia gmin *	1 395	5 929	126 548	4,28	4	0,86	93,0	25,5

Źródło: *Województwo Podlaskie 2014 – podregiony, powiaty, gminy*, Urząd Statystyczny w Białymstoku, 2014.

^a Na podstawie bilansu zasobów mieszkaniowych.

* Średnia nie obejmuje miasta Grajewo.

Na terenie LGD Biebrzański Dar Natury jest 18 687 mieszkań. Najwięcej mieszkań zaobserwowano w mieście Grajewo. Na jedno mieszkanie przypada 3,90 izb, czyli mniej niż w innych gminach (w gminie Szczuczyn wartość ta wynosi 4,01 a w gminie Wąsosz 4,27). W mieszkaniach znajduje się średnio 3 osoby. Średnio jedna osoba ma do swojej dyspozycji od 22,5 m² do 28,4 m². W Podregionie Łomżyńskim znajduje się 142 400 mieszkań. Na jedno mieszkanie przypada 4,17 izb. Mieszkania zamieszkują przeciętnie 3 osoby i każda z nich ma do dyspozycji średnio 28,6 m². Największą przeciętną powierzchnią użytkową 1 mieszkania zaobserwowano w gminie Przytuły (112 m²), a najmniejszą w mieście Grajewo (66,5 m²).

3.8. Opis rynku pracy

Liczba zarejestrowanych bezrobotnych w powiecie grajewskim na dzień 31 grudnia 2013 roku wynosiła 4 845 osób, w tym 43,7% stanowili bezrobotni z miasta Grajewo i 9,1% bezrobotni z gminy Grajewo. Najniższy procent wskaźnika bezrobocia zanotowano w gminie Radziłów i wynosił on 5,4% ogólnego stanu bezrobocia. W Podregionie Łomżyńskim liczba bezrobotnych ogółem wyniosła 22 198 osoby, w tym kobiet 10 482.

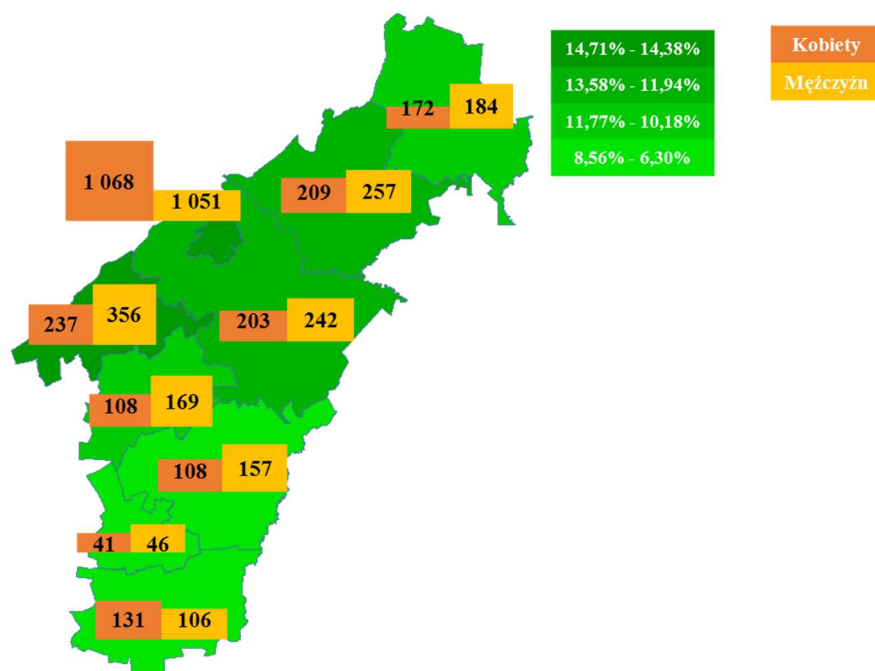
Tabela 30. Bezrobotni zarejestrowani według płci (stan na 31.12.2013 r.)

Wyszczególnienie	Liczba bezrobotnych ogółem	W tym kobiety
Podregion Łomżyński	22 198	10 482
Miasto Grajewo	2 119	1 068
Gmina Grajewo	445	203
Gmina Radziłów	265	108
Gmina Rajgród	466	209
Gmina Szczuczyn	593	237
Gmina Wąsosz	277	108
Gmina Bargłów Kościelny	356	172
Gmina Jedwabne	237	131
Gmina Przytuły	87	41
Średnia gmin *	341	151

Źródło: *Województwo Podlaskie 2014 – podregiony, powiaty, gminy*, Urząd Statystyczny w Białymstoku, 2014.

* Średnia nie obejmuje miasta Grajewo.

Wykres 7. Wskaźnik bezrobocia i liczba bezrobotnych z podziałem na kobiety i mężczyzn

Poniższa tabela przedstawia podział bezrobotnych wg czasu pozostawania bez pracy, wieku, wykształcenia, stażu pracy z podziałem na gminy na obszarze LGD. Największą liczbę bezrobotnych stwierdzono w gminie Szczuczyn – 418 osób, zaś najmniejszą w gminie Przytuły – 61 osób. Biorąc pod uwagę kryterium czasu pozostawania bez pracy, we wszystkich gminach najliczniejszą grupę stanowią bezrobotni pozostający bez pracy powyżej 24 miesięcy. Najwięcej jest bezrobotnych w wieku od 25 do 34 lat. Analizując staży pracy w latach, największą grupą bezrobotnych we wszystkich gminach jest grupa posiadająca staż pracy w granicach od 1 do 5 lat.

Tabela 31. Bezrobotni wg czasu pozostawania bez pracy, wieku, poziomu wykształcenia, stażu pracy z podziałem na gminy na obszarze LGD BDN

Opis		Miasto Grajewo	W tym gminy miejsko – wiejskie i gminy wiejskie:							
			Grajewo	Radziłów	Rajgród	Szczuczyn	Wąsosz	Jedwabne	Przytuły	Bargłów Kościelny
Czas pozostawania bez pracy w m-c	do 1	107	28	16	32	25	15	8	1	23
	1-3	194	32	22	55	65	34	24	5	34
	3-6	261	60	26	36	48	26	20	8	24
	6-12	325	74	54	64	75	46	31	19	32
	12-24	277	66	44	65	93	51	27	12	52
	pow. 24	505	96	51	103	112	55	67	16	123
Wiek	18 - 24	204	96	52	70	100	74	46	22	67
	25 - 34	474	104	60	105	118	56	56	20	92
	35 - 44	354	68	36	61	82	41	25	7	54
	45 - 54	335	57	41	60	66	27	26	8	44
	55 - 59	198	21	18	41	36	21	19	1	20
	60 lat i więcej	104	10	6	18	16	8	5	3	11
Wykształcenie	wyższe	157	25	14	30	39	14	24	7	21
	policealne i śr.	374	75	53	61	121	73	27	22	56
	średnie	243	38	18	45	43	17	30	5	29
	zasad. zawod.	450	108	50	95	110	43	46	11	84
	gimnazjalne i	445	110	78	124	105	80	50	16	98
Staż pracy ogółem	do 1 roku	240	47	30	58	86	36	24	6	50
	1-5	401	88	41	85	91	55	48	15	76
	5-10	241	45	38	38	51	26	20	5	35
	10-20	297	45	13	47	48	18	16	3	23
	20-30	150	15	12	27	22	7	11	4	10
	30 lat i więcej	46	5	2	9	7	2	1	0	0
	bez stażu	294	111	77	91	113	83	57	28	94
Ogółem	1669	356	213	355	418	227	177	61	288	
bedacy w szczególnej svtuacji	1470	327	196	313	372	212	164	58	272	
do 30 roku życia	439	156	85	126	168	107	77	35	112	
W tym do 25 roku życia	204	96	52	70	100	74	46	22	67	
długotrwałe bezrobotni	1067	213	139	225	271	133	122	35	220	
powyżej 50 roku życia	487	63	45	86	79	44	37	7	58	
z prawem do zasiłku	74	8	1	5	2	0	13	5	0	

Źródło: Sprawozdania o rynku MPiPS – miasto Grajewo i gminy Jedwabne, Przytuły, Grajewo stan w dniu 31.06.2015 r., gmina Radziłów stan w dniu 31.07.2015 r., gminy Rajgród, Szczuczyn i Wąsosz stan w dniu 31.10.2015 r., gmina Bargłów Kościelny bezrobotni będący w szczególnej sytuacji na rynku pracy stan na 30.11.2015 r., a reszta stan na 14.12.2015

3.9. Opis rolnictwa i rynku rolnego

Pod względem powierzchni gospodarstw rolnych wg grup obszarowych użytków rolnych na terenie LGD dominują głównie małe gospodarstwa rolne. Wielkość gospodarstw od 15 ha i więcej stanowi zaledwie 0,4% ogółu użytków rolnych, zaś z gospodarstwami do 10 ha udział ten wynosi 96,2% ogółu użytków rolnych. W Podregionie Łomżyńskim pod względem powierzchni gospodarstw rolnych wg grup obszarowych użytków rolnych dominują głównie małe i średnie gospodarstwa rolne. Udział małych gospodarstw wynosi 36,4% ogółu użytków rolnych. Średnie gospodarstwa rolne stanowią 47,6% ogółu użytków rolnych.

Tabela 32. Powierzchnia gospodarstw rolnych wg grup obszarowych użytków rolnych w ha fizycznych w 2010 r.

Gmina	Gospodarstwa rolne ogółem					
	ogółem	do 1 ha włącznie	1 - 5 ha	5 - 10 ha	10 -15 ha	15 ha i więcej
Podregion Łomżyński	48 311	10 049	7 529	10 927	12 057	7 749
Grajewo (miasto)	1 754	655	216	475	374	35
Grajewo	21 886	17 039	3 031	1 268	495	53
Radzilów	14 437	10 890	2 041	1 158	326	23
Rajgród	12 497	9 068	1 646	1 202	484	97
Szczuczyn	10 824	7 215	2 321	953	314	21
Wąsosz	8 761	5 469	1 733	1 178	341	41
Jedwabne	13 974	7 858	3 511	1 924	609	73
Przytuły	6 790	4 684	1 242	715	134	15
Bargłów Kościelny	14 652	9 442	3 004	1 633	512	61
Ogółem dla obszaru LGD	105 575	72 320	18 745	10 506	3 589	419

Zródło: Bank Danych Lokalnych.

Największą powierzchnię zasiewów stanowi uprawa zbóż, do których zalicza się uprawę pszenicy, żyta, jęczmienia, owsa, pszenżyta z mieszankami zbożowymi łącznie z kukurydzą na ziarno i pozostałymi uprawami zbożowymi. Rośliny strączkowe jadalne takie jak groch, fasola, bób i ciecierzycza należą do najrzadziej występujących zasiewów uprawianych na obszarze LGD Biebrzański Dar Natury. W Podregionie Łomżyńskim najwięcej uprawia się zbóż i ziemniaków, które stanowią aż 98% powierzchni zasiewów.

Powierzchnia zasiewów na terenie LGD Biebrzański Dar Natury wskazuje na znaczący udział łąk i pastwisk oraz zasiewów zbożami niewymagającymi dobrych klas bonitacyjnych gleb, czyli żytem, mieszanką zbożową, pszenżytem i owsem. Sytuacja ta jest podobna do innych gmin, nieznacznie lepsze gleby, a co za tym idzie zboża bardziej wymagające występują np. w gminie Rajgród czy Bargłów Kościelny. Struktura zasiewów wynika ze słabych klas gleby, co predysponuje rolnictwo do zajmowania się głównie hodowlą zwierząt i produkcją mleka. W Podregionie Łomżyńskim największą powierzchnię zasiewów zajmują mieszanki zbożowe jare, żyto oraz pszenżyto ozime. Zaś najrzadziej uprawia się jęczmień ozimy oraz mieszanki zbożowe ozime.

Analiza liczby zwierząt potwierdza, że na terenie LGD Biebrzański Dar Natury występuje specjalizacja w produkcji mleka i bydła opasowego. Duże znaczenie odgrywa także hodowla drobiu, natomiast mniejsze znaczenie ma hodowla trzody chlewnej, a także hodowla koni. W Podregionie Łomżyńskim największe znaczenie odgrywa hodowla drobiu. Na drugim miejscu plasuje się hodowla bydła. Najrzadziej hoduje się konie.

Tabela 33. Liczba zwierząt gospodarskich w sztukach w 2010 r.

Gmina	Zwierzęta gospodarskie						
	bydło razem	bydło krowy	trzoda chlewna razem	trzoda chlewna lochy	konie	drób ogółem razem	drób ogółem drób kurzy
Podregion Łomżyński	459 146	248 468	264 976	25 247	7 169	3 086 844	2 785 680
Grajewo (miasto)	337	182	265	24	40	593	543
Grajewo	17 023	9 246	5 265	529	201	11 601	10 040
Radziłów	14 058	8 214	2 104	218	88	3 399	2 893
Rajgród	10 508	5 839	868	93	189	14 376	13 344
Szczuczyn	10 927	6 181	1 647	147	93	4 296	3 565
Wąsosz	7 646	4 058	2 570	308	71	4 675	3 824
Jedwabne	11 343	5 975	3 920	435	113	2 450	2 191
Przytuły	6 126	3 372	1 402	152	32	1 995	1 851
Bargłów Kościelny	15 933	8 658	1 229	97	155	31 894	30 012
Ogółem dla obszaru LGD	93 901	51 725	19 270	2 003	982	75 279	68 263

Źródło: Bank Danych Lokalnych.

3.10. Opis turystyki

Na terenie LGD Biebrzański Dar Natury znajduje się niewielka i niewystarczająca ilość obiektów noclegowych (osiem obiektów w gminie Rajgród i jeden obiekt noclegowy w gminie Grajewo). W Podregionie Łomżyńskim zanotowano osiemdziesiąt obiektów noclegowych (dwadzieścia trzy obiekty hotelowe i pięćdziesiąt siedem innych obiektów noclegowych).

Tabela 34. Turystyczne obiekty noclegowe ogółem na terenie LGD Biebrzański Dar Natury w 2014 r.

Obszar	Obiekty ogółem	
	obiekty hotelowe	inne obiekty noclegowe
Podregion Łomżyński	23	57
Grajewo	0	1
Rajgród	1	7

Źródło: Bank Danych Lokalnych.

Tabela 35 przedstawia liczbę udzielonych noclegów rezydentom (Polakom) oraz turystom zagranicznym w 2014 r. Zebrane dane pokazują, że na terenie LGD Biebrzański Dar Natury zostało udzielonych łącznie 40 836 noclegów Polakom i turystom zagranicznym. Najwięcej korzystano z pozostałych obiektów noclegowych i zespołów domków turystycznych. W Podregionie Łomżyńskim korzystano głównie z pozostałych obiektów noclegowych i obiektów hotelowych. Zespoły domków turystycznych są o wiele mniej oblegane przez Polaków i rezydentów zagranicznych.

Tabela 35. Udzielone noclegi rezydentom (Polakom) oraz turystom zagranicznym w 2014 r.

Obszar	Udzielone noclegi rezydentom (Polakom)			Udzielone noclegi turystom zagranicznym		
	obiekty hotelowe	zespoły domków turystycznych	pozostałe obiekty noclegowe	obiekty hotelowe	zespoły domków turystycznych	pozostałe obiekty noclegowe
Podregion Łomżyński	132 230	4 656	48 282	25 093	97	2 943
Grajewo	0	0	45	0	0	0
Rajgród	983	16 600	22 889	0	0	94
Szczuczyn	0	0	225	0	0	0
Ogółem dla obszaru LGD	983	16 600	23 159	0	0	94

Źródło: Bank Danych Lokalnych.

3.11. Analiza finansowa

Możliwości inwestycyjne gmin nierozzerwalnie związane są z ich dochodami, a te niestety w przypadku gmin LGD są bardzo niskie. I to nie tylko w porównaniu z wskaźnikami ogólnopolskimi, ale nawet i w odniesieniu do średnich wojewódzkich (Tabela 37). Wszystkie gminy mają wskaźnik G zdecydowanie niższy od średniej krajowej a nawet wojewódzkiej.

Tabela 36. Wskaźnik G – podstawowych dochodów podatkowych na 1 mieszkańca (stan na 30.06.2014 r.)

Lp.	Gmina	Wskaźnik G
1.	Grajewo (miasto)	1 434,71
2.	Grajewo	640,72
3.	Radzilów	485,07
4.	Rajgród	1 022,74
5.	Szczuczyn	804,83
6.	Wąsosz	804,29
7.	Jedwabne	833,84
8.	Przytuły	343,97
9.	Bargłów Kościelny	699,64

Źródło: sprawozdanie o dochodach podatkowych gmin za 2013 r.

W 2013 roku wydatki gmin leżących w obszarze LGD Biebrzański Dar Natury wynosiły ogółem 191 295,1 tys. zł. Wydatki bieżące stanowiły aż 82,68% ogółu wydatków. Najwięcej było wydatków bieżących jednostek budżetowych (58,69%). Wydatki związane z dotacjami były najmniejsze spośród wydatków budżetowych (stanowiły 3,55% ogółu wydatków). Wydatki majątkowe wynosiły 17,32% ogółu wydatków.

Rozpatrując wydatki budżetowe według działów należy stwierdzić, że na obszarze LGD Biebrzański Dar Natury 34,42% ogółu wydatków zostało przeznaczone na oświatę i wychowanie. Również znaczne kwoty wydano na pomoc społeczną i pozostałe zadania w zakresie polityki społecznej (ok. 22%). Najmniejsze wartości, bo jedynie 0,58% wydatków stanowiły pieniądze na ochronę zdrowia.

Średnie dochody na jednego mieszkańca wyniosły 3 285,74 zł, z czego 28,90% stanowiły dochody własne. Średnie wydatki były nieco wyższe – 2 637,57 zł na jednego mieszkańca.

Tabela 37. Dochody i wydatki budżetów gmin na jednego mieszkańca w 2013 r.

Gmina	Dochody		Wydatki		
	ogółem	w tym własne	ogółem	w tym	
				bieżące	inwestycyjne ^a
Grajewo (miasto)	3 172,85	1 803,94	2 852,33	2 335,80	516,52
Grajewo	2 985,57	931,33	3 101,73	2 813,37	288,36
Radziłów	3 872,68	931,08	3 613,00	2 575,04	1 037,96
Rajgród	3 399,61	1 081,45	3 260,15	2 610,88	649,27
Szczuczyn	3 284,96	969,15	3 315,53	2 488,67	826,86
Wąsosz	3 478,22	940,54	3 368,48	2 596,07	772,41
Jedwabne	2 931,09	620,84	2 903,52	2 637,10	266,42
Przytuły	3 234,89	524,34	3 306,79	2 737,26	569,52
Bargłów Kościelny	3 098,91	711,47	2 666,59	2 642,14	24,45
Średnia gmin *	3 285,74	838,78	3 191,97	2 637,57	554,41

Zródło: *Województwo Podlaskie 2014 – podregiony, powiaty, gminy*, Urząd Statystyczny w Białymstoku, 2014,

^a Łącznie z dotacjami na finansowanie zadań inwestycyjnych samorządowych zakładów budżetowych.

* Średnia nie obejmuje miasta Grajewo.

3.12. Specyfika obszaru

Obszar LGD Biebrzański Dar Natury to szczególnie teren o specyficznej historii. Na przestrzeni dziejów znajdował się zawsze na krańcach organizmów państwowych i administracyjnych. Miało to też swoje odbicie w burzliwej historii tych ziem – region w ciągu ostatnich trzech wieków, aż trzykrotnie zmieniał przynależność państwową. Należał kolejno do: Polski, Prus, Rosji, by w końcu powrócić do Polski. Obecnie gminy LGD wchodzi w skład trzech powiatów – grajewskiego, łomżyńskiego i augustowskiego. Tak jak wcześniej w swej historii, stanowią też ziemie pograniczne, tym razem nie państwa, ale województwa podlaskiego. Kresowe położenie nie wpływa dobrze na sytuację na terenie LGD. Najwięcej gmin należących do LGD pochodzi z powiatu grajewskiego, który jest stale zagrożony bezrobociem strukturalnym. Jedno z najwyższych w kraju bezrobocie determinuje powstawanie niekorzystnej sytuacji demograficznej. Ciągły odpływ ludności jest zauważalnym i bolesnym problemem całego LGD. Wspólnym problemem jest również typowo rolniczy charakter terenu wraz z towarzyszącymi temu charakterystycznymi cechami – czyli dużym uzależnieniu zawodowemu ludności od produkcji rolnej i małej ilości miejsc pracy poza rolnictwem. Znajdujące się dwa duże zakłady produkcyjne: Mlekpól oraz Pfleiderer Grajewo nie są w stanie znacząco i trwale wpłynąć na spadek bezrobocia. Charakterystyczna jest wysoka specjalizacja produkcji rolnej w kierunku mleczarskim. Ale jednocześnie wyższa produkcja nie powoduje zwiększenia ilości miejsc pracy. Mechanizacja prac i powiększanie gospodarstw (kosztem likwidacji słabszych gospodarstw) pogłębia kryzys na rynku pracy. Ciągły odpływ ludności jest zauważalnym i bolesnym problemem całego LGD. Zjawisku bezrobocia towarzyszy (a praktycznie jest również jedną z jego przyczyn) bardzo niska aktywność mieszkańców. Dotyczy to zarówno:

- sfery społecznej – czyli słabego zorganizowania mieszkańców, tworzenia organizacji pozarządowych, realizacji wspólnych projektów, wykazywania roszczeniowych postaw,
- sfery gospodarczej – czyli podejmowania działalności gospodarczej zwłaszcza w kierunku nierolniczym.

Są to istotne problemy z punktu widzenia strategii LGD, wymagające podjęcia zdecydowanych działań podnoszących jakość kapitału ludzkiego, wraz z wyrównywaniem poziomu infrastruktury społeczno – gospodarczej.

Rozdział 4. Analiza SWOT dla obszaru objętego LSR**4.1. Opis dokonanej analizy mocnych i słabych stron obszaru objętego LSR oraz zidentyfikowanych szans i zagrożeń**

MOCNE STRONY	Lp.	Nazwa czynnika	Średnia z oceny	Źródło diagnozy
	1.	Dobra infrastruktura wodno-kanalizacyjna LGD	4,28	Dane BDL GUS, ankieta
	2.	Dobra dostępność komunikacyjna obszaru (drogi krajowe oraz linia kolejowa do głównego miasta Grajewo)	4,24	Wewnętrzna analiza na podstawie map
	3.	Działalność dużych zakładów produkcyjnych i przetwórstwa mleka	4,20	Diagnoza R.3.2
	4.	Baza doświadczeń ze zrealizowanych programów na rzecz ludności lokalnej	4,08	Spotkania konsultacyjne, Ewaluacja LGD
	5.	Świadomość aktywności społecznej przez liderów lokalnych	4,00	Spotkania konsultacyjne, Ewaluacja LGD
	6.	Nawiązane relacje i współpraca różnych środowisk	3,92	Spotkania konsultacyjne, Ewaluacja LGD
	7.	Rezerwy potencjału ludzkiego	3,84	Diagnoza R.3.3 i R.3.9
	8.	Aktywne uczestnictwo w procesie konsultacji społecznych sektora publicznego, społecznego	3,68	Spotkania konsultacyjne, Ewaluacja LGD
	9.	Czytelnictwo i sieć bibliotek w regionie	3,64	Diagnoza R.3.6
	10.	Tereny inwestycyjne w części gmin LGD	3,60	Spotkania konsultacyjne
	11.	Duża świadomość działalności LGD	3,52	Spotkania konsultacyjne, Ewaluacja LGD
	12.	Identyfikacja i tożsamość kulturowa	3,48	Spotkania konsultacyjne, badania ankietowe
13.	Niepełne wykorzystanie posiadanych świetlic wiejskich	3,30	Spotkania konsultacyjne, Ewaluacja LGD	

SŁABE STRONY	Lp.	Nazwa czynnika	Średnia z oceny	Źródło diagnozy
	1.	Wysoki poziom bezrobocia i wykluczenia społecznego	4,28	Diagnoza R.3.4, R.3.9, Spotkania konsultacyjne, badania ankietowe
	2.	Emigracja do większych ośrodków miejskich lub zagranicę	4,16	Diagnoza R.3.3, Spotkania konsultacyjne
	3.	Niski poziom dochodów własnych gmina na 1 mieszkańca	4,12	Diagnoza R.3.12
	4.	Zły stan dróg gminnych	4,08	Ankieta badawcza
	5.	Mało atrakcyjne oferty pracy na terenie LGD	4,04	Diagnoza R.3
	6.	Niedostateczny dostęp do usług zdrowotnych i opieki społecznej	4,04	Ankieta badawcza Diagnoza R.3.4
	7.	Słabe perspektywy rozwoju dla małych gospodarstw rolnych	4,00	Spotkania konsultacyjne
	8.	Słaba przedsiębiorczość mieszkańców	3,92	Diagnoza R.3.2, Spotkania konsultacyjne
	9.	Duże uzależnienie od sektora mleczarskiego	3,92	Diagnoza R.3.10, Spotkania konsultacyjne
10.	Brak dywersyfikacji w produkcji rolnej i koncentracja na produkcji mleka	3,80	Diagnoza R.3.10, Spotkania konsultacyjne	

11.	Zróżnicowany poziom kształcenia w gminach (konieczność selektywnej działań podnoszenia jakości kształcenia dzieci i kompetencji nauczycieli)	3,80	Diagnoza R.3.5
12.	Niskie dochody z pracy mieszkańców	3,76	Spotkania konsultacyjne, ankieta
13.	Niska aktywność społeczna mieszkańców, szczególnie obszarów miejskich	3,72	Spotkania konsultacyjne
14.	Występujące patologie wśród mieszkańców	3,72	Spotkania konsultacyjne, ankieta, Diagnoza R.3.4, R.3.9
15.	Trudności w rozwoju zainteresowań i hobby przez mieszkańców	3,68	Ankieta badawcza
16.	Brak planów całościowych planów zagospodarowania przestrzennego w gminach	3,58	Spotkania konsultacyjne,
17.	Niewystarczająca liczba miejsc w przedszkolach oraz opieki dla dzieci poniżej 3 roku życia	3,56	Spotkania konsultacyjne
18.	Brak kompleksowej oferty oraz miejsc rekreacyjno-sportowych dla wszystkich niezależnie od wieku mieszkańców	3,56	Spotkania konsultacyjne
19.	Niski poziom potencjału ludzkiego	3,48	Diagnoza R.3.4, R.3.9
20.	Małe zainteresowanie przedsiębiorców działaniami LGD	3,48	Spotkania konsultacyjne, ankieta
21.	Słaby potencjał lokalnych przedsiębiorców	3,48	Spotkania konsultacyjne, Diagnoza R.3.2
22.	Zróżnicowanie gmin w obszarach: społecznym, gospodarczym i środowiskowym	3,44	Diagnoza R.3
23.	Brak specjalistycznych szkoleń i form kształcenia na terenie LGD	3,44	Ankieta badawcza
24.	Niska efektywność działań społecznych przy ograniczonych środkach finansowych	3,28	Diagnoza R.3.9
25.	Nierównomierny poziom aktywności organizacji pozarządowych na obszarze LGD	3,16	Spotkania konsultacyjne

SZANSE	Lp.	Nazwa czynnika	Średnia z oceny	Źródło diagnozy
	1.	Środki finansowe z nowej perspektywy unijnej 2014-2020	4,84	Spotkania konsultacyjne, dokumenty strategiczne, R. 10
	2.	Rozwój przedsiębiorczości	4,60	Spotkania konsultacyjne
	3.	Poprawa warunków dla rozwoju lokalnej przedsiębiorczości	4,56	Spotkania konsultacyjne
	4.	Wykreowanie nowych produktów rolnych i wyrobów przemysłowych na skalę województwa i kraju	4,52	Spotkania konsultacyjne, wiedza ekspercka
	5.	Wzrost zainteresowania produktami rolnymi z Regionu Zielonych Płuc Polski	4,44	Spotkania konsultacyjne, wiedza ekspercka
	6.	Dostęp do Internetu o dobrych parametrach i niskim koszcie dla mieszkańców niezależnie od ich osiągniętych dochodów	4,24	Spotkania konsultacyjne, wiedza ekspercka

7.	Prorodzinna polityka rządu	4,24	Spotkania konsultacyjne, wiedza ekspercka
8.	Bliskość do Biebrzańskiego Parku Narodowego	4,16	Spotkania konsultacyjne
9.	Promocja turystyki na szczeblu krajowym i międzynarodowym jako bezpiecznego miejsca o wysokim poziomie obsługi	4,04	Spotkania konsultacyjne, ankieta
10.	Współpraca z innymi organizacjami z kraju i zagranicy – wymiana doświadczeń i wspólne projekty	3,92	Spotkania konsultacyjne, wiedza ekspercka
11.	Zwiększenie znaczenia wartości kultury i dziedzictwa narodowego	3,92	Spotkania konsultacyjne
12.	Rozwój inkubatorów przetwórstwa lokalnego	3,80	Spotkania konsultacyjne
13.	Rozwój technologii informacyjno-telekomunikacyjnych wraz z pełniejszym wykorzystaniem dostępu do informacji	3,76	Spotkania konsultacyjne, Ankieta, wiedza ekspercka
14.	Włączenie się nowych partnerów (gmin) do powiększonego LGD – ich wiedzy i doświadczenia	3,76	Spotkania konsultacyjne, ankieta
15.	Wzrost zainteresowania się działalnością LGD przez potencjalnych przedsiębiorców i obecnych pracodawców	3,64	Spotkania konsultacyjne
16.	Wzrost partycypacji mieszkańców w realizację zadań LGD	3,60	Spotkania konsultacyjne, ankieta
17.	Efekty synergii działań prowadzonych przez gminy, LGD i inne instytucje	3,60	Spotkania konsultacyjne, wiedza ekspercka
18.	Większe zainteresowanie spędzeniem czasu wolnego na bezpiecznych	3,58	Spotkania konsultacyjne, ankieta
19.	Zwiększenie wykorzystania form pracy zdalnej i w niepełnym wymiarze czasu	3,48	Spotkania konsultacyjne
20.	Rozwój turystyki (w tym uzyskanie statusu sanatorium w gminie Rajgród	3,16	Spotkania konsultacyjne
21.	Bliskie położenie z Białymstokiem	3,13	Spotkania konsultacyjne

ZAGROŻENIE	Lp.	Nazwa czynnika	Średnia z oceny	Źródło diagnozy
	1.	Niski przyrost naturalny	4,52	Diagnoza R.3.3
	2.	Starzejące się społeczeństwo	4,52	Diagnoza R.3.3
	3.	Brak otwartych rynków na wschodzie Europy	4,16	Spotkania konsultacyjne, wiedza ekspercka
	4.	Utrata lub opóźnienia w wykorzystaniu źródeł finansowania unijnego i innych funduszy wsparcia	4,16	Spotkania konsultacyjne, wiedza ekspercka
	5.	Globalny kryzys gospodarczy i finansowy	3,88	Wiedza ekspercka
	6.	Koncentracja kapitału ludzkiego w dużych miastach na prawach powiatu	3,76	Wiedza ekspercka
	7.	Niewystarczające włączenie się partnerów społecznych i biznesowych w realizację celów i zadań LGD	3,64	Wiedza ekspercka
	8.	Spadek zaufania do wspólnych działań na rzecz ludności lokalnej	3,56	Badania ankietowe
	9.	Wzrost konkurencji o inwestorów, turystów i nowych mieszkańców ze strony innych gmin sąsiadujących z gminami LGD	3,52	Wiedza ekspercka
	10.	Spory i gry polityczne	3,40	Wiedza ekspercka, badania ankietowe
	11.	Opory przed nowymi technologiami i innowacjami	3,32	Spotkania konsultacyjne, wiedza ekspercka
	12.	Pogorszenie się bezpieczeństwa w wymiarze lokalnym i międzynarodowym	3,24	Wiedza ekspercka

Rozdział 5. Cele ogólne i szczegółowe LSR oraz planowane do realizacji przedsięwzięcia i wskaźniki realizacji

5.1. Specyfikacja i opis celów ogólnych oraz przypisanych im celów szczegółowych i przedsięwzięć

Tabela 38. Zgodność celów z SWOT i źródła ich finansowania

Cele ogólne LSR	Cele szczegółowe LSR/	Odniesienie do SWOT	Źródło finansowania
1. Wzmacnianie edukacji i zaangażowania mieszkańców na rzecz wspierania rozwoju lokalnego LGD	1.1 Podniesienie jakości kształcenia dzieci i młodzieży na terenie LGD	<p>Słabe strony</p> <p>Niewystarczająca liczba miejsc w przedszkolach oraz opieki dla dzieci poniżej 3 roku życia.</p> <p>Zróznicowany poziom kształcenia w gminach (konieczność selektywnych działań podnoszenia jakości kształcenia dzieci i kompetencji nauczycieli).</p> <p>Szanse</p> <p>Dostosowanie infrastruktury do potrzeb dzieci w wieku przedszkolnym i przygotowanie zaplecza socjalno-bytowego dla dzieci i nauczycieli.</p>	RPO (EFS)
	1.2 Zwiększenie uczestnictwa osób defaworyzowanych w życiu społeczności LGD	<p>Słabe strony</p> <p>Występujące patologie wśród mieszkańców.</p> <p>Niska efektywność działań społecznych przy ograniczonych środkach finansowych.</p> <p>Szanse</p> <p>Rozwój technologii informacyjno-telekomunikacyjnych wraz z pełniejszym wykorzystaniem dostępu do informacji.</p> <p>Dostęp do Internetu o dobrych parametrach i niskim koszcie dla mieszkańców niezależnie od ich osiągniętych dochodów.</p>	RPO (EFS) PROW (EFRROW)
	1.3 Zwiększenie aktywności mieszkańców LGD poprzez wzbogacenie oferty edukacyjnej, kulturalnej, sportowej i rekreacyjnej	<p>Słabe strony</p> <p>Niska aktywność społeczna mieszkańców, szczególnie obszarów miejskich.</p> <p>Niski poziom potencjału ludzkiego.</p> <p>Nierównomierny poziom aktywności organizacji pozarządowych na obszarze LGD.</p> <p>Niska efektywność działań społecznych przy ograniczonych środkach finansowych.</p> <p>Szanse</p> <p>Większe zainteresowanie spędzeniem czasu wolnego.</p> <p>Rozwój turystyki (w tym uzyskanie statusu sanatorium w gminie Rajgród).</p> <p>Prorodzinna polityka rządu.</p>	PROW (EFRROW) RPO (EFRR)
2. Kształtowanie zrównoważonej i efektywnej gospodarki bogatej w miejsca pracy na obszarze LGD	2.1. Wzmocnienie lokalnej przedsiębiorczości i przetwórstwa na terenie LGD	<p>Słabe strony</p> <p>Słaba przedsiębiorczość mieszkańców.</p> <p>Duże uzależnienie od sektora mleczarskiego.</p> <p>Brak dywersyfikacji w produkcji rolnej i koncentracja na produkcji mleka.</p> <p>Słaby potencjał lokalnych przedsiębiorców.</p> <p>Szanse</p> <p>Rozwój przedsiębiorczości.</p> <p>Rozwój inkubatorów przetwórstwa lokalnego.</p>	PROW (EFRROW)

		<p>Poprawa warunków dla rozwoju lokalnej przedsiębiorczości. Wzrost zainteresowania produktami rolnymi z Regionu Zielonych Płuc Polski. Wykreowanie nowych produktów rolnych i wyrobów przemysłowych na skalę województwa i kraju.</p>	
	<p>2.2. Wzmocnienie aktywności zawodowej mieszkańców LGD na rynku pracy</p>	<p>Słabe strony Mało atrakcyjne oferty pracy na terenie LGD. Brak specjalistycznych szkoleń i form kształcenia na terenie LGD. Trudności w rozwoju zainteresowań i hobby przez mieszkańców. Szanse Rozwój technologii informacyjno-telekomunikacyjnych wraz z pełniejszym wykorzystaniem dostępu do informacji.</p>	<p>RPO (EFS)</p>
<p>3. Poprawa dostępności i atrakcyjności infrastrukturalnej LGD</p>	<p>3.1. Poprawienie stanu ogólnodostępnej infrastruktury technicznej i wsparcie działań na rzecz ochrony środowiska</p>	<p>Słabe strony Niedostateczny dostęp do usług zdrowotnych i opieki społecznej. Szanse Środki finansowe z nowej perspektywy unijnej 2014-2020.</p>	<p>RPO (EFRR)</p>
	<p>3.2. Zwiększenie dostępności mieszkańców do zrewitalizowanych obiektów służących poprawie jakości życia i dziedzictwu kulturowemu</p>	<p>Słabe strony Zły stan dróg gminnych. Szanse Zwiększenie znaczenia wartości kultury i dziedzictwa narodowego.</p>	<p>RPO (EFRR) PROW (EFRROW)</p>

Cel ogólny I: Wzmacnianie edukacji i zaangażowania mieszkańców na rzecz wspierania rozwoju lokalnego LGD

Partycypacyjny sposób tworzenia strategii LGD, czego wynikiem jest diagnoza i SWOT, wykazały konieczność podnoszenia poziomu edukacji mieszkańców w szeroko pojętym wymiarze, zaczynając od osób najmłodszych do osób najstarszych z uwzględnieniem specjalnych potrzeb i podejścia do osób defaworyzowanych.

WSKAŹNIKI ODDZIAŁYWANIA CELU OGÓLNEGO

Nazwa wskaźnika	Liczba osób korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej	
Rok bazowy:	2013	<i>W oparciu o dotychczasowe obserwacje, dostępność środków oraz zakres podejmowanych działań, docelowo zakłada się spadek o 0,3% na zakończenie okresu realizacji LSR.</i>
Wartość bazowa:	9 698	
Wartość docelowa:	9 669	
Źródło danych:	GUS i dane z OPS	<i>Wszystkie działania podejmowane w obszarze celu związanego z pracą na rzecz lokalnego społeczeństwa w sposób pośredni i bezpośredni przyczyniają się do ograniczenia zjawiska ubóstwa i wykluczenia społecznego, co stanowi jedno z głównych zadań w zakresie rozwoju społeczeństwa na obszarze LGD.</i>
Częstotliwość analiz:	Roczna	
Nazwa wskaźnika	Wzrost liczby formalnych organizacji społecznych działających na obszarze LGD	
Rok bazowy:	2013	<i>Na terenie LGD BDN jest zarejestrowanych 156 stowarzyszeń, zakłada się ich wzrost o 10 w czasie trwania realizacji strategii, poprzez działania aktywizujące i szersze włączenie społeczności lokalnej w realizację własnych projektów.</i>
Wartość bazowa:	156	
Wartość docelowa:	166	
Źródło danych:	Rejestry powiatowe i GUS	<i>Wszystkie działania podejmowane w obszarze celu związanego z pracą na rzecz lokalnego społeczeństwa w sposób pośredni i bezpośredni przyczyniają się do ograniczenia zjawiska ubóstwa i wykluczenia społecznego, co stanowi jedno z głównych zadań w zakresie rozwoju społeczeństwa na obszarze LGD.</i>
Częstotliwość analiz:	Roczna	

Cel szczegółowy: 1.1. Podniesienie jakości kształcenia dzieci i młodzieży na terenie LGD

Specyfika problemów gmin członkowskich LGD uzasadnia podjęcia działań podnoszących jakość kształcenia w małych szkołach (łącznie 12 szkół w 7 gminach), dalsze inwestowanie w infrastrukturę przedszkolną (obecnie miejsc w przedszkolach jest 1707 a dzieci w wieku przedszkolnym ponad 2000) oraz wzbogacanie oferty edukacyjnej na wczesnym etapie, tj. od przedszkolaka. Dyrektorzy szkół po konsultacjach z kadrami pedagogicznymi i rodzicami potwierdzili potrzeby podnoszenia kompetencji nauczycieli oraz konieczność wzbogacania oferty dla przedszkolaków i uczniów, których łączna liczba przekracza 22 500. W każdej gminie znajdują się też szkoły z liczbą uczniów poniżej 100, łącznie uczy się w nich 673 dzieci. Zgodność z celem Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podlaskiego (RPOWP) na lata 2014-2020, a mianowicie z CT (celem tematycznym) 10-*Inwestowanie w kształcenie, szkolenie oraz szkolenie zawodowe na rzecz zdobywania umiejętności i uczenia się przez całe życie.*

OCZEKIWANE REZULTATY

Nazwa wskaźnika	Liczba uczniów, którzy nabyli kompetencje kluczowe po opuszczeniu programu	
Rok bazowy:	2013	<i>Rezultat adekwatny do wskaźnika produktu dla przedsięwzięcia 1.1.2.</i>
Wartość bazowa:	0	
Wartość docelowa:	380	
Źródło danych:	Ankieta monitorująca	<i>Wartość docelową oszacowano na podstawie założenia, że ok. 10% środków (0,75 mln) z EFS przeznaczają się na wsparcie zajęć uzupełniających dotychczasową ofertę. Średnia wartość takiego projektu wspierającego jedną Szkołę Kształcenia Ogólnego</i>
Częstotliwość analiz:	Roczna	

Wg stanu na	XII.2022	<i>szacuje się na ok. 90 tys. zł. Stąd ilość SzKO objętych wsparciem szacuje się na min. 8, średnio w każdym projekcie na dodatkowe zajęcia uczęszczają będzie ok. 45 dzieci, stąd łącznie min. 380 uczniów objętych wsparciem. Przy założeniu, że min. 60% uczniów poprzez uczestnictwo na zajęciach uzyska niezbędne kompetencje, szacowany wskaźnik określono na poziomie 240 osób. Wskaźnik adekwatny do założonego celu, wybrany z listy wskaźników rekomendowanych dla dz. 9.1 RPO WP dla odpowiadającego typu projektów.</i>
Nazwa wskaźnika	Liczba szkół, w których pracownie przedmiotowe wykorzystują doposażenie do prowadzenia zajęć edukacyjnych	
Rok bazowy:	2013	<i>Rezultat adekwatny do wskaźnika produktu dla przedsięwzięcia 1.1.2.</i>
Wartość bazowa:	0	
Wartość docelowa:	8	
Źródło danych:	Ankieta monitorująca	<i>Wartość docelową oszacowano na podstawie założenia (o którym mowa powyżej), że wsparciem objętych zostanie min. 8 SzKO, przewiduje się doposażenie pracowni przedmiotowych do prowadzenia zajęć. Stąd wartość wskaźnika na poziomie 8 jednostek.</i>
Częstotliwość analiz:	Roczna	
Wg stanu na	XII.2022	<i>Wskaźnik adekwatny do założonego celu, wybrany z listy wskaźników rekomendowanych dla dz. 9.1 RPO WP dla odpowiadającego typu projektów.</i>
Nazwa wskaźnika	Liczba szkół i placówek systemu oświaty wykorzystujących sprzęt TIK do prowadzenia zajęć edukacyjnych	
Rok bazowy:	2013	<i>Rezultat adekwatny do wskaźnika produktu dla przedsięwzięcia 1.1.2.</i>
Wartość bazowa:	0	
Wartość docelowa:	4	
Źródło danych:	Ankieta monitorująca	<i>Wartość docelową oszacowano na podstawie założenia (o którym mowa powyżej), że wsparciem objętych zostanie min. 8 SzKO, w tym w min. 50% szkół objętych wsparciem, przewiduje się doposażenie w sprzęt TIK. Stąd wartość wskaźnika na poziomie min. 4 szkół.</i>
Częstotliwość analiz:	Roczna	
Wg stanu na	XII.2022	<i>Wskaźnik adekwatny do założonego celu, wybrany z listy wskaźników rekomendowanych dla dz. 9.1 RPO WP dla odpowiadającego typu projektów.</i>
Nazwa wskaźnika	Potencjał objętej wsparciem infrastruktury w zakresie opieki nad dziećmi lub infrastruktury edukacyjnej	
Rok bazowy:	2013	<i>Rezultat adekwatny do wskaźnika produktu dla przedsięwzięcia 1.1.3.</i>
Wartość bazowa:	0	
Wartość docelowa:	320	
Źródło danych:	Ankieta monitorująca	<i>Wartość docelowa oszacowana wg wskazań uczestników konsultacji oraz potencjalnych beneficjentów, na podstawie zdiagnozowanych problemów i sposobów ich rozwiązania.</i>
Częstotliwość analiz:	Roczna	
Wg stanu na	XII.2022	<i>Wskaźnik adekwatny do założonego celu, wybrany z listy wskaźników rekomendowanych dla dz. 8.6 RPO WP dla odpowiadających typów projektów.</i>
Nazwa wskaźnika	Liczba nauczycieli którzy uzyskali kwalifikacje lub nabyli kompetencje po opuszczeniu programu	
Rok bazowy:	2013	<i>Rezultat adekwatny do wskaźnika produktu dla przedsięwzięcia 1.1.2.</i>
Wartość bazowa:	0	
Wartość docelowa:	20	

Źródło danych:	Ankieta monitorująca	<i>Wartość docelowa oszacowana wg wskazań uczestników konsultacji oraz potencjalnych beneficjentów, na podstawie zdiagnozowanych problemów i sposobów ich rozwiązania.</i>
Częstotliwość analiz:	Roczna	
Wg stanu na	XII.2022	

TYPY PRZEDSIĘWZIĘĆ

1.1.1. Wzbogacenie oferty edukacyjnej placówek wychowania przedszkolnego

Zajęcia dodatkowe dla dzieci w wieku przedszkolnym w ośrodkach wychowania przedszkolnego, polegające na rozszerzeniu ich oferty o zajęcia zmierzające do kształtowania i rozwijania u dzieci kompetencji kluczowych (porozumiewania się w językach obcych, matematycznych, podstawowych kompetencji naukowo-technicznych, informatycznych) oraz właściwych postaw/umiejętności niezbędnych na rynku pracy (umiejętność uczenia się, kreatywność, innowacyjność, inicjatywność, przedsiębiorczość oraz praca zespołowa).

Uzasadnienie i zgodność z celami programowymi:

Przedsięwzięcie odpowiada na zdiagnozowany problem niedostatecznej oferty edukacyjnej ośrodków wychowania przedszkolnego, polegających m.in. na kształtowaniu od najmłodszych lat kompetencji kluczowych, a także wsparcie dzieci w zakresie kształtowania umiejętności niezbędnych w dalszej ścieżce edukacyjnej. Ponadto przedsięwzięcie to rozszerzy ofertę ośrodków, która w niektórych przypadkach w niewystarczający sposób realizuje potrzeby dzieci. Przedsięwzięcie jest zgodne z dz. 9.1 RPOWP na lata 2014-2020 i typem projektu nr 4.

Nazwa wskaźnika	Liczba dzieci objętych w ramach programu dodatkowymi zajęciami zwiększającymi ich szanse edukacyjne w edukacji przedszkolnej.	
Rok bazowy:	2013	<i>Wartość docelową oszacowano na podstawie założenia, że ok. 9% środków z EFS (660 tys.) przeznaczają się na wsparcie zajęć uzupełniających dotychczasową ofertę. Średnia wartość takiego projektu wspierającego jeden Ośrodek Wsparcia Przedszkolnego szacuje się na ok. 30 tys. zł. Stąd ilość OWP objętych wsparciem szacuje się na 22, średnio w każdym Ośrodku na dodatkowe zajęcia w ramach projektu uczęszczać będzie 12 dzieci, stąd łącznie 240 dzieci objętych wsparciem.</i>
Wartość bazowa:	0	
Wartość docelowa:	240	
Źródło danych:	Ankieta monitorująca	
Częstotliwość analiz:	Roczna	
Wg stanu na	XII.2022	

1.1.2. Podniesienie jakości oferty edukacyjnej małych szkół kształcenia ogólnego* :

- Zajęcia dodatkowe dla dzieci i młodzieży szkolnej, zwłaszcza z języków obcych, informatyki, przedmiotów matematyczno-przyrodniczych, rozwijania uzdolnień.
- Kształtowanie kompetencji i umiejętności niezbędnych na dalszym rynku pracy, w tym doradztwo edukacyjno-zawodowe.
- Zajęcia dodatkowe dla uczniów o specjalnych potrzebach edukacyjnych: wsparcie logopedyczne, pedagogiczne.
- Doposażenie szkół w pomoce dydaktyczne oraz sprzęt elektroniczny.
- Wsparcie w zakresie indywidualizacji procesu nauczania dla uczniów ze szczególnymi potrzebami edukacyjnymi w kl. IV-VI.

* dotyczy szkół do 100 uczniów

Uzasadnienie i zgodność z celami programowymi:

Badania i spotkania konsultacyjne wykazały potrzebę podniesienia oferty edukacyjnej w małych szkołach. Ich liczba wynosi 12 z czego większość zadeklarowała przystąpienie. Podkreślono, iż należy wprowadzać zagospodarowanie czasu w szkołach w systemie zajęć edukacyjnych ponadprogramowych. Przedsięwzięcie wykazuje zgodność z dz. 9.1 RPOWP na lata 2014-2020 i typem projektów nr 5 (zwłaszcza 5a, 5e).

Nazwa wskaźnika	Liczba uczniów objętych wsparciem w zakresie rozwijania kompetencji kluczowych w programie	
Rok bazowy:	2013	<i>Sposób szacowania opisany przy uzasadnieniu do wskaźnika rezultatu.</i> <i>Wskaźnik adekwatny do założonego celu, wybrany z listy wskaźników rekomendowanych dla dz. 9.1 RPOWP dla odpowiadającego typu projektu.</i>
Wartość bazowa:	0	
Wartość docelowa:	380	
Źródło danych:	Ankieta monitorująca	
Częstotliwość analiz:	Roczna	
Wg stanu na	XII.2022	
Nazwa wskaźnika	Liczba szkół, których pracownie przedmiotowe zostały doposażone w programie	
Rok bazowy:	2013	<i>Sposób szacowania opisany przy uzasadnieniu do wskaźnika rezultatu.</i> <i>Wskaźnik adekwatny do założonego celu, wybrany z listy wskaźników rekomendowanych dla dz. 9.1 RPOWP dla odpowiadającego typu projektu.</i>
Wartość bazowa:	0	
Wartość docelowa:	8	
Źródło danych:	Ankieta monitorująca	
Częstotliwość analiz:	Roczna	
Wg stanu na	XII.2022	
Nazwa wskaźnika	Liczba szkół i placówek systemu oświaty wyposażonych w ramach programu w sprzęt TIK do prowadzenia zajęć edukacyjnych	
Rok bazowy:	2013	<i>Sposób szacowania opisany przy uzasadnieniu do wskaźnika rezultatu.</i> <i>Wskaźnik adekwatny do założonego celu, wybrany z listy wskaźników rekomendowanych dla dz. 9.1 RPOWP dla odpowiadającego typu projektu.</i>
Wartość bazowa:	0	
Wartość docelowa:	4	
Źródło danych:	Ankieta monitorująca	
Częstotliwość analiz:	Roczna	
Wg stanu na	XII.2022	
Nazwa wskaźnika	Liczba nauczycieli objętych wsparciem w programie	
Rok bazowy:	2013	Zmiany w systemie edukacji powodują konieczność podnoszenia kwalifikacji, a po drugie wprowadzania nowych, innowacyjnych form i metod prowadzenia zajęć, by zwiększyć zaangażowanie i zainteresowanie uczniów. Wskaźnik oszacowano na podstawie ankiet otrzymanych ze szkół.
Wartość bazowa:	0	
Wartość docelowa:	20	
Źródło danych:	Ankieta monitorująca	
Częstotliwość analiz:	Roczna	
Wg stanu na	XII.2022	
Nazwa wskaźnika	Liczba nauczycieli objętych wsparciem z zakresu TIK w programie	
Rok bazowy:	2013	Zmiany w zachodzące z rozwojem społeczeństwa informacyjnego, globalizacji a także ostatnie inwestycje w szerokopasmową infrastrukturę teleinformatyczna wskazują na konieczność wsparcia nauczycieli odnośnie obszaru TIK. Wskaźnik oszacowano na podstawie ankiet otrzymanych ze szkół.
Wartość bazowa:	0	
Wartość docelowa:	10	
Źródło danych:	Ankieta monitorująca	
Częstotliwość analiz:	Roczna	
Wg stanu na	XII.2022	
1.1.3. Infrastruktura związana z opieką przedszkolną:		
<ul style="list-style-type: none"> • Utworzenie nowych miejsc w ramach edukacji przedszkolnej. • Dostosowanie infrastruktury do potrzeb dzieci w wieku przedszkolnym i przygotowanie zaplecza socjalno-bytowego dla dzieci i nauczycieli. • Dostosowanie obiektu do potrzeb osób z niepełnosprawnością. 		
Uzasadnienie i zgodność z celami programowymi:		

Zgodnie z analizą dotyczącą słabych stron obszaru LGD w niektórych gminach, dostrzegane były wskazania o niewystarczającej ofercie ośrodków wychowania przedszkolnego. W niektórych gminach są braki budynków, spełniających potrzeby socjalno-bytowe dzieci i nauczycieli, w tym dzieci z niepełnosprawnością. Przedsięwzięcie jest zatem zgodne z diagnozą obszaru oraz działaniem 8.6 RPOWP i typem projektu nr 10.		
Nazwa wskaźnika	Liczba wspartych obiektów infrastruktury przedszkolnej	
Rok bazowy:	2013	<i>Wartość docelową oszacowano wg wskazań uczestników konsultacji oraz potencjalnych beneficjentów, na podstawie zdiagnozowanych problemów i sposobów ich rozwiązania.</i> <i>Wskaźnik adekwatny do przedsięwzięcia, wybrany z listy wskaźników rekomendowanych dla dz. 8.6 RPOWP dla odpowiadającego typu projektu.</i>
Wartość bazowa:	0	
Wartość docelowa:	3	
Źródło danych:	Ankieta monitorująca	
Częstotliwość analiz:	Roczna	
Wg stanu na	XII.2022	
Nazwa wskaźnika	Liczba obiektów dostosowanych do potrzeb osób z niepełnosprawnościami	
Rok bazowy:	2013	<i>Wartość docelową oszacowano wg wskazań uczestników konsultacji oraz potencjalnych beneficjentów, na podstawie zdiagnozowanych problemów i sposobów ich rozwiązania.</i> <i>Wskaźnik adekwatny do przedsięwzięcia, wybrany z listy wskaźników rekomendowanych dla dz. 8.6 RPOWP dla odpowiadającego typu projektu.</i>
Wartość bazowa:	0	
Wartość docelowa:	1	
Źródło danych:	Ankieta monitorująca	
Częstotliwość analiz:	Roczna	
Wg stanu na	XII.2022	

Cel szczegółowy: 1.2. Zwiększenie uczestnictwa osób defaworyzowanych w życiu społeczności LGD
<p>Z przeprowadzonej ankiety wśród mieszkańców a następnie diagnozy LGD wynika jednoznacznie potrzeba wsparcia społeczności lokalnej zamieszkującej obszar LGD w zakresie większej aktywizacji i uczestnictwa w życiu zawodowym. Zwracano uwagę na brak pracy, a co za tym idzie konieczność sięgania po pomoc społeczną, migrację zarobkową, itd. Dane zbiorcze z rynku pracy z PUP, wskazują że najwięcej jest osób zarejestrowanych z wykształceniem gimnazjalnym i poniżej oraz zasadniczym zawodowym. Duża jest też liczba osób bez pracy w wieku 25-34 lata, a następnie 18-24.</p> <p>Znaczną grupę wykluczoną społecznie w tym zakresie stanowią osoby starsze i niepełnosprawne, które mogłyby uczestniczyć w życiu społecznym dzięki dostępowi do usług społecznych na przykład w formie zorganizowanej opieki. Dzięki upowszechnieniu tych form usług, możliwe byłoby często zaktywizowanie ich opiekunów do powrotu do pracy. Ponadto rolnicza specyfika obszaru LGD sprzyja małej aktywności społeczno-zawodowej grup osób wykluczonych społecznie (w szczególności osób biernych zawodowo, niezarejestrowanych, zarówno osób młodych i starszych). Jednocześnie, często zgłaszanym problemem przez lokalne OPS staje się coraz częstsza postawa roszczeniowa osób objętych pomocą socjalną, przy jednoczesnej niskiej świadomości społeczeństwa na temat przyczyn wykluczenia społecznego. Dlatego tak ważne i zgłaszane przez uczestników konsultacji mogą być zaproponowane do LSR przedsięwzięcia przyczyniające się do aktywnego wsparcia inicjatyw służących niwelowaniu wyżej opisanych problemów i zapobieganiu dalszemu rozwarstwieniu społecznemu oraz zapobieganiu tworzenia się enklaw ubóstwa. Cel jest zgodny z głównym celem realizacji podejścia RLKS, tożsamym z CT 9-Promowanie włączenia społecznego, walka z ubóstwem i wszelką dyskryminacją, w ramach RPOWP na lata 2014- 2020.</p>

OCZEKIWANE REZULTATY		
Nazwa wskaźnika	Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, poszukujących pracy, uczestniczących w kształceniu lub szkoleniu, zdobywających kwalifikacje, pracujących (łącznie z prowadzącymi działalność na własny rachunek) po opuszczeniu programu	
Rok bazowy:	2013	<i>Rezultat adekwatny do wskaźnika produktu dla przedsięwzięcia 1.2.1.</i>
Wartość bazowa:	0	

Wartość docelowa:	475	<i>Wartość docelową oszacowano na podstawie założenia, że ok. 60 % środków z EFS przeznaczona będzie na wsparcie osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym. Przy zastosowaniu analogicznej metodologii szacowania wskaźnika dla dz. 9.1 RPOWP, dotyczącego liczby osób objętych wsparciem z danej grupy docelowej, koszt udzielonego wsparcia dla 1 osoby szacuje się na poziomie 8 143 zł (co stanowi dwukrotność średniego wynagrodzenia w przedsiębiorstwach za rok 2013 z zastosowaniem indeksu CPI), a zatem łącznie wsparcie skierowane zostanie do 475 osób.</i>
Źródło danych:	Ankieta monitorująca	
Częstotliwość analiz:	Roczna	
Wg stanu na	XII.2022	<i>Wskaźnik adekwatny do założonego celu, wybrany z listy wskaźników rekomendowanych dla dz. 9.1 RPOWP dla odpowiadającego typu projektu.</i>
Nazwa wskaźnika	Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, które uzyskały kwalifikacje po opuszczeniu programu	
Rok bazowy:	2013	<i>Rezultat adekwatny do wskaźnika produktu dla przedsięwzięcia 1.2.1.</i>
Wartość bazowa:	0	
Wartość docelowa:	238	<i>Wartość docelową oszacowano na podstawie założenia, że z 475 osób objętych wsparciem min. 50 % osób zdobędzie lub podniesie swoje dotychczasowe kwalifikacje, potwierdzone pozytywnym wynikiem stosownej oceny organu udzielającego wsparcia. Wskaźnik liczony w okresie do 4 tygodni po ukończeniu programu.</i>
Źródło danych:	Ankieta monitorująca	
Częstotliwość analiz:	Roczna	
Wg stanu na	XII.2022	<i>Wskaźnik adekwatny do założonego celu, wybrany z listy wskaźników rekomendowanych dla dz. 9.1 RPOWP dla odpowiadającego typu projektów.</i>
Nazwa wskaźnika	Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, poszukujących pracy po opuszczeniu programu	
Rok bazowy:	2013	<i>Rezultat adekwatny do wskaźnika produktu dla przedsięwzięcia 1.2.1.</i>
Wartość bazowa:	0	
Wartość docelowa:	96	<i>Wartość docelową oszacowano na podstawie założenia, że z 238 osób objętych wsparciem w zakresie kwalifikacji zawodowych min. 60% osób stanowić będą osoby bezrobotne lub nieaktywne zawodowo (143 osób). Z liczby 238 osób 40% osób (96 osób) zmieni swój status na osoby poszukujące pracy po opuszczeniu programu.</i>
Źródło danych:	Ankieta monitorująca	
Częstotliwość analiz:	Roczna	
Wg stanu na	XII.2022	<i>Wskaźnik liczony w okresie do 4 tygodni po ukończeniu programu. Wskaźnik adekwatny do założonego celu, wybrany z listy wskaźników rekomendowanych dla dz. 9.1 RPOWP dla odpowiadającego typu projektu.</i>
Nazwa wskaźnika	Liczba osób pracujących 6 miesięcy po opuszczeniu programu (łącznie z pracującymi na własny rachunek)	
Rok bazowy:	2013	<i>Rezultat adekwatny do wskaźnika produktu dla przedsięwzięcia 1.2.1.</i>
Wartość bazowa:	0	
Wartość docelowa:	48	<i>Wartość docelową oszacowano na podstawie założenia, że z 96 osób poszukujących pracę otrzyma ją około 50% to jest 48 osoby (łącznie z osobami pracującymi na własny rachunek).</i>
Źródło danych:	Ankieta monitorująca	
Częstotliwość analiz:	Roczna	
Wg stanu na	XII.2022	<i>Wskaźnik adekwatny do założonego celu, wybrany z listy wskaźników rekomendowanych dla dz. 9.1 RPOWP dla odpowiadającego typu projektu.</i>

Nazwa wskaźnika	Liczba osób, które wezmą udział w inicjatywach edukacyjnych w zakresie pracy na rzecz włączenia społecznego	
Rok bazowy:	2013	<i>Rezultat adekwatny do wskaźnika produktu dla przedsięwzięcia 1.2.1.</i>
Wartość bazowa:	0	
Wartość docelowa:	200	
Źródło danych:	Ankieta monitorująca	
Częstotliwość analiz:	Roczna	
Wg stanu na	XII.2022	<i>Wartość docelowa określa liczbę osób, która weźmie udział we wszystkich realizowanych inicjatywach dotyczących podniesienia wiedzy i świadomości w lokalnym społeczeństwie nt. wykluczenia społecznego, sposobów pracy z osobami wymagającymi ich aktywizacji i zwiększenia zaangażowania w życiu społecznym, a także w ramach działań promujących inicjatywy na rzecz włączenia społecznego. Zaplanowano 10 inicjatyw oraz, że w każdej z 10 inicjatyw udział weźmie średnio 20 osób. Stąd łączna ilość 200 osób.</i> <i>Wskaźnik przyczynia się do osiągnięcia celu, jakim jest zwiększenie uczestnictwa osób defaworyzowanych w życiu społecznym, poprzez edukowanie lokalnych liderów, działających na rzecz tych osób, a także upowszechnianie postawy wrażliwej na potrzeby osób znajdujących się w najtrudniejszej sytuacji społeczno-gospodarczej.</i>

TYPY PRZEDSIĘWZIĘĆ	
1.2.1. Wsparcie osób znajdujących się w najtrudniejszej sytuacji społeczno-gospodarczej	
<p>Programy Aktywności Lokalnej - wsparcie kierowane do środowisk zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, wykorzystujące instrumenty aktywnej integracji o:</p> <ul style="list-style-type: none"> - charakterze społecznym, których celem jest przywrócenie lub wzmocnienie kompetencji społecznych, zaradności, samodzielności i aktywności; - charakterze zawodowym, których celem jest pomoc w podjęciu decyzji dotyczącej wyboru lub zmiany zawodu, wyposażenie w kompetencje i kwalifikacje zawodowe oraz umiejętności pożądane na rynku pracy; - charakterze edukacyjnym, których celem jest wzrost poziomu wykształcenia lub jego dostosowanie do potrzeb rynku pracy, (łącznie z działaniami w zakresie aktywizacji zawodowej); - charakterze zdrowotnym, których celem jest wyeliminowanie lub złagodzenie barier zdrowotnych utrudniających funkcjonowanie w społeczeństwie lub powodujących oddalenie od rynku pracy. <p>Wsparcie na rzecz rodzin, w tym rodzin przeżywających trudności opiekuńczo-wychowawcze, dzieci i młodzieży zagrożonej wykluczeniem społecznym, poprzez:</p> <ul style="list-style-type: none"> - tworzenie i funkcjonowanie środowiskowych placówek wsparcia dziennego dla dzieci i młodzieży (m.in. ogniska wychowawcze i koła zainteresowań, świetlice środowiskowe i socjoterapeutyczne, kluby młodzieżowe organizujące zajęcia socjoterapeutyczne lub z programem socjoterapeutycznym), - wsparcie doradczo- pedagogiczne oraz usługi opiekuńcze i specjalistyczne skierowane do rodzin w zakresie rozwoju i samodzielnym wypełnianiu funkcji społecznych przez wzmocnienie roli i funkcji rodziny, rozwijanie umiejętności opiekuńczo-wychowawczych rodziny, podniesienie świadomości w zakresie planowania oraz funkcjonowania rodziny. <p>Uzasadnienie i zgodność z celami programowymi:</p> <p>Znacznym problemem dostrzeżonym przez LGD na etapie diagnozy jest problem ubóstwa i wykluczenia społecznego. Niezbędnym jest, zatem podjęcie kroków mających na celu włączenie społeczne osób objętych pomocą społeczną, wsparcie na rzecz z rodzin, w tym rodzin dysfunkcyjnych, osób niepełnosprawnych i nieaktywnych zawodowo. Potrzebne jest fachowe wsparcie przy wykorzystaniu instrumentów z zakresu aktywnej integracji, celem efektywne go przywrócenia osób wykluczonych na rynek pracy. Przedsięwzięcie zgodne jest z dz. 9.1 RPOWP i typami projektów nr 6 -10.</p>	

Nazwa wskaźnika	Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym objętych wsparciem w programie	
Rok bazowy:	2013	<i>Sposób szacowania opisany przy uzasadnieniu do wskaźnika rezultatu.</i>
Wartość bazowa:	0	
Wartość docelowa:	475	
Źródło danych:	Ankieta monitorująca	
Częstotliwość analiz:	Roczna	
Wg stanu na	XII.2022	
Nazwa wskaźnika	Liczba osób z niepełnosprawnościami objętych wsparciem w programie	
Rok bazowy:	2013	<i>Wartość docelową oszacowano na podstawie założenia, że 20% osób z grupy określonej powyżej stanowić będą osoby niepełnosprawne, posiadające stosowne orzeczenie lub inny dokument poświadczający fakt niepełnosprawności.</i>
Wartość bazowa:	0	
Wartość docelowa:	85	
Źródło danych:	Ankieta monitorująca	
Częstotliwość analiz:	Roczna	
Wg stanu na	XII.2022	
1.2.2. Wsparcie osób biernych zawodowo		
Wysoki poziom bezrobocia, duża liczba osób korzystających z pomocy społecznej, niskie wskaźniki wykształcenia, stwarzają konieczność podjęcia działań wspierających i aktywizujących biernych zawodowo.		
Nazwa wskaźnika	Liczba osób biernych zawodowo objętych wsparciem w programie	
Rok bazowy:	2013	<i>Proces konsultacji, szczególnie z osobami z OPS wskazał na duże potrzeby dla osób z grup defaworyzowanych, a jedna z nich są osoby niepracujące. Wskaźnik został oszacowany na podstawie możliwości finansowych budżetu LGD.</i>
Wartość bazowa:	0	
Wartość docelowa:	120	
Źródło danych:	Ankieta monitorująca	
Częstotliwość analiz:	Roczna	
Wg stanu na	XII.2022	
1.2.3. Kształtowanie otoczenia wspierającego osoby zagrożone ubóstwem lub wykluczeniem społecznym		
Szkolenia, warsztaty, pogadanki, spotkania i zajęcia wyjazdowe upowszechniające tematykę integracji i ekonomii społecznej.		
Uzasadnienie i zgodność z celami programowymi: Duża skala problemu ubóstwa i wykluczenia społecznego, w połączeniu z pasywną postawą osób objętych pomocą społeczną wskazuje na niedostateczną formę wsparcia i niewystarczające kompetencje osób, które tę pomoc świadczą. Stąd konieczna jest realizacja wszelkich działań informacyjno-edukacyjnych, które mają na celu zwiększenie świadomości społeczeństwa i podniesienie kompetencji lokalnych liderów, a także pracowników instytucji pomocowych, w celu zwiększenia efektywności pracy na rzecz włączenia społecznego. LGD zaplanowała zatem taką formę działań edukacyjnych w ramach swej działalności animacyjnej.		
Nazwa wskaźnika	Liczba inicjatyw informacyjno- edukacyjnych z zakresu pracy na rzecz włączenia społecznego	
Rok bazowy:	2013	<i>W ramach bieżącej działalności LGD zaplanowało realizować cyklicznie działania na rzecz upowszechniania wiedzy nt. pracy na rzecz osób z grup defaworyzowanych, informowania o problemach tych grup, kreowanie lokalnych liderów, którzy podejmą pracę na rzecz tych grup, a także działania promujące dobre praktyki w przedmiotowym zakresie. Zaplanowano realizację tychże działań w ilości 5 inicjatyw w całym okresie działalności LGD.</i>
Wartość bazowa:	0	
Wartość docelowa:	5	
Źródło danych:	Ankieta monitorująca	
Częstotliwość analiz:	Roczna	
Wg stanu na	XII.2022	

		<i>Wskaźnik przyczynia się do osiągnięcia celu, jakim jest zwiększenie uczestnictwa osób defaworyzowanych w życiu społecznym, poprzez edukowanie lokalnych liderów, działających na rzecz tych osób, a także upowszechnianie postawy wrażliwej na potrzeby osób znajdujących się w najtrudniejszej sytuacji społeczno- gospodarczej.</i>
--	--	--

Cel szczegółowy:

1.3. Zwiększenie aktywności mieszkańców LGD poprzez wzbogacenie oferty edukacyjnej, kulturalnej, sportowej i rekreacyjnej

Spółeczność LGD podczas szeregu spotkań podkreśla problem niskiej aktywności społecznej, w tym w szczególności towarzyszący temu zanik więzi społecznych, wspólnego spędzania czasu, w tym obniżenie rangi i znaczenia potrzeby kultywowania i celebrowania świąt lokalnych, podtrzymywania tradycji, łączenia pokoleń. Towarzyszy temu słabe poczucie tożsamości kulturowej, a także niski poziom identyfikacji lokalnego dziedzictwa. W przekonaniu osób uczestniczących w diagnozowaniu, obszar LGD cechuje niedostateczna oferta kulturalna, edukacyjna i sportowo-rekreacyjna. Pomimo wielu zmian w zakresie rozwoju infrastruktury sportowej, świetlic, rekreacyjnej na terenach wiejskich w ostatnim okresie (2007-2014), wciąż brakuje ogólnie dostępnych i atrakcyjnych dla mieszkańców propozycji zagospodarowania wolnego czasu, w szczególności dzieci i młodzieży, a także osób starszych - które zaczynają stanowić znaczną część społeczności. Znacznym problemem naszej LGD jest również relatywnie niski poziom wykształcenia mieszkańców, a co za tym idzie wysoki poziom bezrobocia – jeden z najwyższych w województwie podlaskim. Zaznacza się brak aktywnych form rozwoju dla dzieci, młodzieży oraz osób starszych, a także dotkniętych niepełnosprawnością. Zjawiskom tym przeciwstawić się może wsparcie inicjatyw na rzecz zaangażowania społecznego w działania lokalne, w tym w szczególności w życie społeczne grup nieformalnych oraz organizacji pozarządowych. Zaobserwowanym korzystnym zjawiskiem, wedle uczestników spotkań jest potencjał seniorów, emerytów i kobiet wiejskich z terenu LGD. Rośnie potrzeba powoływania organizacji pozarządowych, pomimo wciąż małej liczby przypadającej na jednego mieszkańca na terenie LGD. W społeczności lokalnej budzi się chęć do uczestniczenia w życiu społecznym, publicznym oraz inicjatywach na rzecz aktywności obywatelskiej czy konsumenckiej. Lokalna Grupa Działania zamierza wspierać dalszy rozwój kapitału społecznego i podjąć działania w ramach aktywności własnej.

OCZEKIWANE REZULTATY

Nazwa wskaźnika	Liczba osób, które otrzymały wsparcie po uprzednim udzieleniu indywidualnego doradztwa w zakresie ubiegania się o wsparcie na realizację LSR, świadczonego w biurze LGD	
Rok bazowy:	2013	<i>Wskaźnik rezultatu odpowiadający wskaźnikowi produktu przedsięwzięcia 1.3.1.</i>
Wartość bazowa:	0	
Wartość docelowa:	60	
Źródło danych:	Ankieta monitorująca	
Częstotliwość analiz:	Roczna	
Wg stanu na	XII.2022	<i>Wartość docelowa oszacowana na podstawie analizy liczby ogłaszanych konkursów i dostępności środków. Wskaźnik nie obejmuje podmiotów/osób które będą kilkakrotnie korzystać ze środków w ramach różnych konkursów (np. jst lub ngo). Przewiduje się jednokrotne zliczanie osób/podmiotów. Zaplanowano wsparcie dla min. 30 różnych podmiotów gospodarczych (zakłada się możliwość rozwijania działalności przez podmiot, który uzyskał wsparcie na jej podjęcie zgodnie z zasadami Programu), 9 jst (w tym jednostki im podległe), a także ok. 21 organizacji społecznych (np. NGO, parafie).</i>
Nazwa wskaźnika	Liczba osób uczestniczących w spotkaniach informacyjno- konsultacyjnych	

Rok bazowy:	2013	<i>Wskaźnik rezultatu odpowiadający wskaźnikowi produktu przedsięwzięcia 1.3.1. Oszacowany na podstawie planu komunikacji i założenia, że w każdym spotkaniu organizowanym w poszczególnych gminach (9) udział weźmie średnio 20 osób (9x20=180), natomiast w spotkaniach organizowanych bezpośrednio przed organizowanymi konkursami ok. 10 osób (17x10=170 osób).</i>
Wartość bazowa:	0	
Wartość docelowa:	350	
Źródło danych:	Listy obecności/ Ankieta monitorująca	
Częstotliwość analiz:	Roczna	
Wg stanu na	XII.2022	
Nazwa wskaźnika	Liczba osób zadowolonych ze spotkań przeprowadzonych przez LGD	
Rok bazowy:	2013	<i>Zakłada się że w skali 1-5, ocen dobrych (4) i bardzo dobrych (5) będzie 80%.</i>
Wartość bazowa:	0	
Wartość docelowa:	280	
Źródło danych:	Ankieta monitorująca	
Częstotliwość analiz:	Roczna	
Wg stanu na	XII.2022	
Nazwa wskaźnika	Liczba osób uczestniczących w inicjatywach informacyjno-promocyjnych dotyczących zwiększenia aktywności lokalnej	
Rok bazowy:	2013	<i>Wskaźnik rezultatu odpowiadający wskaźnikowi produktu przedsięwzięcia 1.3.2. Oszacowany na podstawie założenia, wg którego dla uproszczenia w jednym roku w ramach realizowanych inicjatyw udział weźmie średnio ok. 2000 osób. Przewidywany jest różny charakter inicjatyw więc i różna rozpiętość liczb osób biorących w nich udział - od. 20 do nawet 500 osób. Wskaźnik adekwatny do celu, zaczerpnięty z planu komunikacji w zakresie aktywizacji mieszkańców oraz informowania o założeniach LSR.</i>
Wartość bazowa:	0	
Wartość docelowa:	2 000	
Źródło danych:	Listy obecności/ Ankieta monitorująca	
Częstotliwość analiz:	Roczna	
Wg stanu na	XII.2022	
Nazwa wskaźnika	Wzrost liczby osób odwiedzających zabytki i obiekty	
Rok bazowy:	2013	<i>Wskaźnik rezultatu odpowiadający wskaźnikowi produktu przedsięwzięcia 1.3.3. Wartość bazowa oraz wartość docelowa oszacowane wg wskazań uczestników konsultacji oraz potencjalnych beneficjentów, na podstawie zdiagnozowanych problemów i sposobów ich rozwiązania. Wg uzyskanych danych nastąpi wzrost liczby odwiedzających modernizowane obiekty o 250 osób. Wskaźnik adekwatny do celu, zaczerpnięty z planu komunikacji w zakresie aktywizacji mieszkańców oraz informowania o założeniach LSR.</i>
Wartość bazowa:	0	
Wartość docelowa:	250	
Źródło danych:	Ankieta monitorująca	
Częstotliwość analiz:	Roczna	
Wg stanu na	XII.2022	

TYPY PRZEDSIĘWZIĘĆ

1.3.1. Działania służące podnoszeniu kompetencji, wiedzy i umiejętności osób zaangażowanych we wdrażanie LSR.

- Działania obejmujące szkolenia, spotkania służące podnoszeniu kompetencji, wiedzy i umiejętności osób zaangażowanych we wdrażanie LSR

Nazwa wskaźnika	Liczba osobodni szkoleń dla pracowników LGD	
Rok bazowy:	2013	<i>Wartość docelową oszacowano na podstawie doświadczeń związanych z prowadzeniem LGD w minionej perspektywie. Założono osobodni szkoleń na poziomie 40. Szkolenia będą</i>
Wartość bazowa:	0	
Wartość docelowa:	40	

Źródło danych:	Ankieta monitorująca	<i>analizowane pod kątem przydatności i kompetencji danego pracownika LGD.</i>
Częstotliwość analiz:	Roczna	<i>Wskaźnik adekwatny do przedsięwzięcia.</i>
Wg stanu na	XII.2022	
Nazwa wskaźnika	Liczba osobodni szkoleń dla organów LGD	
Wartość bazowa:	0	<i>Wartość docelową określono, zakładając że szkolenia dla organów LGD, w tym w szczególności dla Rady LGD odbywać się będą w ilości: w pierwszych dwóch latach – średnio po 2 rocznie, a w kolejnych min. 1 rocznie, co oznacza że w ciągu 7 lat łącznie odbędzie się min. 9 spotkań. Przy założeniu 9 członków Rady, a także frekwencji na poziomie ok. 60% (6 członków) na każdym spotkaniu wskaźnik kształtuje się na poziomie 54 osobodni szkoleń.</i>
Wartość docelowa:	52	
Źródło danych:	Ankieta monitorująca	
Częstotliwość analiz:	Roczna	
Wg stanu na	XII.2022	

1.3.2. Wzmacnianie kapitału społecznego w zakresie budowania społeczeństwa obywatelskiego i podnoszenia kompetencji lokalnych liderów

- Utworzenie centrum wsparcia organizacji pozarządowych i lokalnej społeczności-wsparcie szkoleniowo- doradcze biura LGD.
- Szkolenia, doradztwo, wizyty studyjne dotyczące kształtowania społeczeństwa obywatelskiego, w tym upowszechnianie idei wolontariatu.
- Działania animacyjne na rzecz zwiększenia aktywności społeczności lokalnej w zakresie rozwiązywania problemów społecznych.
- Działania informacyjno-promocyjne: warsztaty, szkolenia, wydarzenia, spotkania integracyjne, konferencje, fora, panele dyskusyjne, itp. zmierzające do nabywania kompetencji i wymiany doświadczeń, promocji współpracy na rzecz lokalnego społeczeństwa, a także korzystania ze środków na realizację Lokalnej Strategii Rozwoju.

Uzasadnienie:

Podczas spotkań z lokalną społecznością uczestnicy wskazywali coraz większą aktywność mieszkańców w życiu społecznym, chętny ich udział w inicjatywach obywatelskich, czy dużą liczbę istniejących liderów lokalnych. Jednocześnie wzrasta także liczba organizacji pozarządowych, aczkolwiek tych aktywnie działających w dalszym ciągu jest ich w porównaniu z innymi obszarami województwa czy kraju znacznie mniej. Znaczną winę tego stanu rzeczy ankietowani widzą w słabości organizacyjnej istniejących ngo's, braku funduszy na ich działalność, skomplikowanych procedurach pozyskiwania środków z zewnątrz, a także niedostatecznej wiedzy na ten temat. Sposobem rozwiązania tego problemu może być kompleksowe wsparcie aktywności lokalnej społeczności z ramienia doświadczonego ngo, jakim jest LGD. Wsparcie doradcze, szkoleniowe, wspieranie inicjatyw lokalnych, pomoc organizacyjna, tworzenie platformy wymiany doświadczeń, a także szeroko pojęta aktywizacja lokalnych liderów we wzmacnianie ich potencjału, będzie odpowiedzią na bolączki lokalnych stowarzyszeń lub grup inicjatywnych.

Nazwa wskaźnika	Liczba podmiotów, którym udzielono indywidualnego doradztwa	
Rok bazowy:	2013	<i>Wartość docelową oszacowano zakładając dotychczasowe doświadczenia, ilość organizowanych konkursów, budżet możliwych do przekazania beneficjentom środków, intensywność prowadzonej kampanii w poszczególnych okresach wdrażania LSR, a także ilość potencjalnych beneficjentów (wykazanych w uzasadnieniu dla adekwatnego wskaźnika rezultatu).</i>
Wartość bazowa:	0	
Wartość docelowa:	54	
Źródło danych:	Ankieta monitorująca	
Częstotliwość analiz:	Roczna	
Wg stanu na	XII.2022	<i>W obliczeniach nie uwzględnia się osób, które kilkakrotnie będą korzystać z doradztwa, na różnych etapach: wnioskowania, realizacji i rozliczania operacji, lub też osób które kilkakrotnie będą aplikować o środki.</i>
Nazwa wskaźnika	Liczba spotkań informacyjno- konsultacyjnych LGD z mieszkańcami	

Rok bazowy:	2013	<i>Wskaźnik oszacowany na podstawie sumy działań ujętych w planie komunikacji, dotyczących zwiększenia dostępności informacji o warunkach korzystania ze środków na realizację LSR, a także przed każdym organizowanym konkursem - szacuje się ok. 20.</i>
Wartość bazowa:	0	
Wartość docelowa:	20	
Źródło danych:	Ankieta monitorująca	
Częstotliwość analiz:	Roczna	
Wg stanu na	XII.2022	
Nazwa wskaźnika	Liczba inicjatyw informacyjno- promocyjnych dotyczących zwiększenia aktywności lokalnej	
Rok bazowy:	2013	<i>Wskaźnik adekwatny do przedsięwzięcia, zaczerpnięty z planu komunikacji w zakresie aktywizacji mieszkańców w kierunku rozpowszechniania informacji o działaniach LGD, założeniach LSR i zachęcaniu do wspólnej pracy na rzecz obszaru w zakresie wdrażania zaplanowanych działań. Zakłada się, że zrealizuje się 20 spotkań, których odbiorcami będą osoby z kilku gmin LGD, co jest praktyczne zważywszy na doświadczenia LGD z poprzedniej perspektywy finansowej.</i>
Wartość bazowa:	0	
Wartość docelowa:	20	
Źródło danych:	Ankieta monitorująca	
Częstotliwość analiz:	Roczna	
Wg stanu na	XII.2022	<i>Wskaźnik adekwatny do przedsięwzięcia, wpływający na realizację celu szczegółowego, jakim jest zwiększenie aktywności mieszkańców, poprzez realizację działań edukacyjnych, w zakresie działalności LGD i działań ujętych w LSR.</i>

1.3.3. Zachowanie dziedzictwa obszaru

- Renowacja zabytkowych obiektów celem ocalenia pamięci o dziedzictwie obszaru
- Projekty dotyczące prac konserwatorskich, restauratorskich, odbudowy, przebudowy obiektów zabytkowych (wpisanych do rejestru zabytków/ewidencji zabytków) itp.

Uzasadnienie: Obszar LGD obfituje w walory historyczne, kulturowe i środowiskowe. Bogate dziedzictwo (lokalna tradycja, kulinaria, cykliczne imprezy lokalne, zespoły ludowe, zabytki) jest chlubą mieszkańców obszaru objętego LSR. Jednocześnie coraz częściej obserwuje się niskie zainteresowanie kolejnych pokoleń kultywowaniem lokalnych tradycji i silny napływ kultury zachodniej. Z upływem czasu obserwuje się także niszczenie obiektów zabytkowych, stanowiących niewątpliwie bogactwo regionu. Aby zachować od zapomnienia, a także właściwie korzystać z dziedzictwa obszaru LGD, należy podejmować działania na rzecz ich eksponowania, poprawy ich stanu.

Przedsięwzięcie realizowane w ramach dz. 8.6 RPOWP na lata 2014-2020.

Nazwa wskaźnika	Liczba zabytków poddanych pracom konserwatorskim lub restauratorskim w wyniku wsparcia otrzymanego w ramach realizacji strategii	
Rok bazowy:	2013	<i>Wartość docelową oszacowano wg wskazań uczestników konsultacji oraz potencjalnych beneficjentów, na podstawie zdiagnozowanych problemów i sposobów ich rozwiązania.</i>
Wartość bazowa:	0	
Wartość docelowa:	2	
Źródło danych:	Ankieta monitorująca	
Częstotliwość analiz:	Roczna	
Wg stanu na	XII.2022	

Cel ogólny II: Kształtowanie zrównoważonej i efektywnej gospodarki bogatej w miejsca pracy na obszarze LGD

Zgodnie z obserwacjami własnymi, a także wskazaniami uczestników konsultacji dużym problemem społecznym jest mała aktywność zawodowa i rosnące ubóstwo, zwłaszcza wśród osób z grup

defaworyzowanych, opisanych w części poświęconej diagnozie. Wynika to częściowo z typowo rolniczego charakteru obszaru, a co za tym idzie monofunkcyjnej gospodarki, w której dominuje branża mleczarska. Niski poziom produkcji, słabo rozwinięte pozostałe branże, w tym niskie wykorzystanie lokalnych zasobach, stwarza ogromną barierę dla rozwoju obszaru, a także poprawy sytuacji i warunków życia mieszkańców LGD. Konieczne jest wzmacnianie istniejących przedsiębiorców, a także inicjowanie powstawania nowych miejsc pracy, co daje gwarancję rozwoju gospodarczego regionu. Ważnym aspektem jest w tym przypadku identyfikacja lokalnych produktów lub usług, które mogą stanowić istotny czynnik różnicowania dochodów, w tym w gospodarstwach rolnych, w które dany region obfituje.

Wszelkie podejmowanie działania w danym obszarze będą skoncentrowane w szczególności na osobach znajdujących się w najtrudniejszej sytuacji na rynku pracy (zgodnie z diagnozą obszaru).

WSKAŹNIKI ODDZIAŁYWANIA

Nazwa wskaźnika	Wzrost liczby podmiotów gospodarki narodowej wpisanych do rejestru REGON	
Rok bazowy:	2013	<i>Wartość bazowa według danych GUS za rok 2013. Przy uwzględnieniu dostępności środków oraz zakresu podejmowanych działań, wartość docelową oszacowano na podstawie założenia, że w wyniku wszelkich działań nastąpi wzrost tych podmiotów o 4%. LGD zaplanowała szereg działań w zakresie rozwoju postaw przedsiębiorczych, a także stwarzania warunków do jej rozwoju, w tym poprzez udzielanie dotacji, aktywizacji do podejmowania działalności, a także identyfikacji i promocji lokalnych zasobów, które mogą stanowić podstawę do rozwoju lokalnej gospodarki, mierzona liczbą zarejestrowanych i działających podmiotów gospodarczych w regionie. Miara rozwoju gospodarki jest zwiększenie ilości podmiotów gospodarki narodowej wpisanych do rejestru REGON.</i>
Wartość bazowa:	3 584	
Wartość docelowa:	3 727	
Źródło danych:	GUS	
Częstotliwość analiz:	na koniec	
Wg stanu na	XII.2022	

Cel szczegółowy:

2.1. Wzmocnienie lokalnej przedsiębiorczości i przetwórstwa na terenie LGD

Obszar LGD to gospodarka w dużej przewadze rolnicza z działającymi i w ostatnich latach rozwijającymi się wysokotowarowymi gospodarstwami mlecznymi, dostarczającymi surowca do zakładów mleczarskich, w głównej mierze do Mlekpolu. Wraz z rozwojem branży mleczarskiej równolegle następuje zauważalne w społeczności lokalnej ubożenie rodzin rolniczych w gospodarstwach niskotowarowych. Towarzyszy temu, w przekonaniu uczestników konsultacji, brak perspektyw do rozwoju działalności pozarolniczej bez wsparcia zewnętrznego, ze względu na przewagę sektora mleczarskiego, znajdujące się zakłady przemysłowe i przetwórcze w Grajewie nie są w stanie wchłonąć tylu pracowników. Istnieje potencjał do rozwoju przedsiębiorczości ale wymaga on wsparcia w zakresie ukierunkowania działalności i dokapitalizowania przedsiębiorstw na start, na przykład poprzez premie czy dotacje na prowadzenie działalności gospodarczej. W ten sposób planuje się eliminowanie zjawiska ubóstwa i wykluczenia społecznego. Cel zgodny jest z celami PROW na lata 2014-2020 nr 6. Włączenie społeczne, redukcja ubóstwa i promowanie rozwoju gospodarczego na obszarach wiejskich.

OCZEKIWANE REZULTATY

Nazwa wskaźnika	Liczba utworzonych miejsc pracy	
Rok bazowy:	2013	<i>Wskaźnik rezultatu odpowiadający wskaźnikowi produktu przedsięwzięcia 2.1.1. Wartość bazowa- zero, wartość docelowa: oszacowana na podstawie sumy planowanych do dofinansowania przedsięwzięcia, w których każdy w wyniku operacji utworzy min. 1 miejsce pracy.</i>
Wartość bazowa:	0	
Wartość docelowa:	26	
Źródło danych:	Ankieta monitorująca	
Częstotliwość analiz:	Roczna	

Wg stanu na	XII.2022	<i>Wskaźnik adekwatny do założonego celu, wybrany z listy wskaźników rekomendowanych dla dz. PROW w zakresie przedsiębiorczości. Wskaźnik kluczowy dla PROW 2014-2020.</i>
Nazwa wskaźnika	Liczba projektów skierowanych do następujących grup docelowych: przedsiębiorcy/grupy defaworyzowane (określone w LSR)/ młodzież /turyści /inne	
Rok bazowy:	2013	<i>Wskaźnik rezultatu odpowiadający wskaźnikowi produktu przedsięwzięcia 2.1.2. Wartość docelowa została oszacowana na podstawie sumy zaplanowanych do realizacji projektów podczas wdrażania niniejszej LSR.</i> <i>Wskaźnik adekwatny do założonego celu, wybrany z listy wskaźników rekomendowanych dla dz. PROW.</i>
Wartość bazowa:	0	
Wartość docelowa:	3	
Źródło danych:	Ankieta monitorująca	
Częstotliwość analiz:	Roczna	
Wg stanu na	XII.2022	
Nazwa wskaźnika	Liczba produktów korzystających z infrastruktury służącej przetwarzaniu produktów rolnych	
Rok bazowy:	2013	Lokalna przedsiębiorczość jest na bardzo niskim poziomie. W trakcie procesu konsultacji przedsiębiorcy nie należeli do dominujących uczestników. Założony rezultat z uwagi na innowacyjny charakter będzie mobilizował do rozwoju lokalnych produktów.
Wartość bazowa:	0	
Wartość docelowa:	15	
Źródło danych:	Ankieta monitorująca	
Częstotliwość analiz:	Roczna	
Wg stanu na	XII.2022	

TYPY PRZEDSIĘWZIĘĆ

2.1.1. Wsparcie przedsiębiorczości na terenie LGD

- Premie w wysokości 50 tys. zł na założenie pozarolniczej działalności gospodarczej
- Wsparcie na rzecz rozwoju działalności gospodarczej w postaci zwrotu 70% poniesionych kosztów kwalifikowalnych, ale nie więcej niż 300 tys zł, pod warunkiem utworzenia min. 1 nowego miejsca pracy, co jest zgodne z wytycznymi programu.

Uzasadnienie:

Rosnący problem ubóstwa koncentruje się przede wszystkim na braku miejsc pracy dla mieszkańców LGD. Gospodarka regionu jest monofunkcyjna i w dużej mierze opiera się na produkcji mleka. Zbyt mało rozwinięty jest przemysł i przetwórstwo innych gałęzi. Duże bezrobocie wśród osób młodych, przyczynia się do braku większych perspektywy do życia, zwłaszcza na terenach wiejskich, co stanowi zagrożenie niekorzystnych zmian demograficznych obszaru LGD. LGD może temu zapobiec, a także umożliwić tworzenie nowych miejsc pracy i wzmocnić potencjał rozwoju gospodarki, która opierać się może na produkcji, handlu a także na drobnych usługach dla mieszkańców (opartych głównie na lokalnych zasobach). LGD dużą część środków kieruje na rozwój przedsiębiorczości, głównie zakładanie działalności gospodarczych, ale także rozwój już istniejących. *Ułatwianie różnicowania działalności, zakładania małych przedsiębiorstw i tworzenia miejsc pracy to kluczowe cele dla programu PROW na lata 2014-2020*, stąd aż 50% budżetu działania 19.2 *Wsparcie na wdrażanie operacji w ramach strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność* skierowane jest na tworzenie miejsc pracy.

Określenie wysokości wsparcia w postaci premii na utworzenie miejsca pracy wynika z dotychczasowych doświadczeń z poprzedniej perspektywy. Znaczna część wniosków, dotyczących rozwoju lokalnej przedsiębiorczości i jej dywersyfikacji w kierunku działalności nierolniczych, opiewała na kwotę niższą niż maksymalna kwota wsparcia, określona dla programu. Średnia wartość wsparcia dla 1 przedsiębiorcy wynosiła ok. 42 tys zł (alokacja: 677446,50 zł/16 utworzonych miejsc pracy), co stanowiło mniej niż połowę możliwych do pozyskania środków. Zdecydowanie większa część wnioskodawców była ubezpieczona w KRUS. W działaniu skierowanym do przedsiębiorców ubezpieczonych w ZUS udzielono tylko jednej dotacji. Wynika

to oczywiście z niższych kosztów prowadzenia działalności przez tych pierwszych. Stąd, aby stworzyć bardziej preferencyjne warunki korzystania z dotacji dla osób ubezpieczonych w ZUS, co w obecnej perspektywie stanowi wymóg programu, a dodatkowo uwzględnić doświadczenia z poprzednich lat, planuje się ustalenie wartości wsparcia na poziomie 50% maksymalnej kwoty pomocy.

Nazwa wskaźnika	Liczba operacji polegających na utworzeniu nowego przedsiębiorstwa	
Rok bazowy:	2013	<i>Wartość docelową oszacowano na podstawie założenia, że 15% środków z dz. 19.2 PROW, tj. 1 mln zł przeznaczone zostanie na utworzenie nowego przedsiębiorstwa. Wskaźnik zostanie osiągnięty poprzez udzielenie 20 premii w kwocie 50 tys. zł. każda. Wskaźnik adekwatny do przedsięwzięcia, wybrany z listy wskaźników rekomendowanych dla dz. PROW w zakresie przedsiębiorczości. Wskaźnik kluczowy dla PROW 2014-2020.</i>
Wartość bazowa:	0	
Wartość docelowa:	20	
Źródło danych:	Ankieta monitorująca	
Częstotliwość analiz:	Roczna	
Wg stanu na	XII.2022	
Nazwa wskaźnika	Liczba operacji polegających na rozwoju istniejącego przedsiębiorstwa	
Rok bazowy:	2013	<i>Wartość docelową oszacowano na podstawie założenia, że min. 7% środków z dz. 19.2 PROW, tj. 0,4 mln zł przeznaczone zostanie na rozwój istniejącego przedsiębiorstwa. Wskaźnik zostanie osiągnięty poprzez udzielenie min. 6 dotacji. Wskaźnik adekwatny do przedsięwzięcia, wybrany z listy wskaźników rekomendowanych dla dz. PROW w zakresie przedsiębiorczości. Wskaźnik kluczowy dla PROW 2014-2020.</i>
Wartość bazowa:	0	
Wartość docelowa:	6	
Źródło danych:	Ankieta monitorująca	
Częstotliwość analiz:	Roczna	
Wg stanu na	XII.2022	

2.1.2. Współpraca na rzecz promocji produktów lokalnych.

Działania typu: szkolenia, doradztwo, identyfikacja i promocja, odpowiednie oznakowanie, konkursy na produkt lokalny, publikacje dotyczące wykorzystania produktów lub usług bazujących na lokalnych zasobach, warsztaty, wyjazdy studyjne, udział w targach, imprezy promocyjne itp.

Uzasadnienie:

Dziedzictwo lokalne, w tym wyroby kulinarne, oparte na produktach pochodzących od lokalnych producentów żywności, wyróżniających się niskim przetworzeniem i skażeniem substancjami toksycznymi, stanowią niedoceniony i zbyt mało wykorzystany potencjał regionu. Bogate dziedzictwo kulinarne zagrożone jest w obecnych czasach, zalewającymi rynki żywności produktami wysoko przetworzonymi. Jednocześnie obserwuje się trend zdrowego stylu życia, a także ukierunkowany na turystykę wiejską. Zmęczeni życiem miejskim, a także nie zainteresowani niskiej jakości żywnością, turyści szukają na terenach wiejskich odpoczynku oraz tzw. smaków dzieciństwa. Produkty lokalne, czy to żywnościowe, czy oferty turystyczne, a nawet usługi, bazujące na lokalnych walorach regionu, mogą stanowić dodatkowe źródło dochodów dla mieszkańców LGD. Stąd potrzebne są działania informacyjne, promocyjne i identyfikacyjne na rzecz wprowadzania tych produktów do sprzedaży, poprzez stworzenie nowej oferty lub jej urozmaicenie, świadczonej np. przez podmioty w branży turystycznej. Ponadto przedsięwzięcie zakłada promocję odnawialnych źródeł energii na rzecz rozwoju i promocji obszaru objętego LSR. LGD zaplanowało podjąć się tego zadania poprzez działanie 19.3 Przygotowanie i realizacja działań w zakresie współpracy z lokalną grupą działania w ramach PROW 2014-2020 oraz działanie 19.2 Wsparcie na wdrażanie operacji w ramach strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność w szczególności w zakresie promowania obszaru objętego LSR, w tym produktów lub usług lokalnych.

Nazwa wskaźnika	Liczba zrealizowanych projektów współpracy w tym projektów współpracy międzynarodowej	
Rok bazowy:	2013	<i>Wartość docelowa: LGD zaplanowało realizację jednego projektu współpracy w obszarze produktów lokalnych, lub odnawialnych źródeł energii jako kontynuację działań z poprzedniej perspektywy finansowej 2007-2013.</i>
Wartość bazowa:	0	
Wartość docelowa:	1	
Źródło danych:	Ankieta monitorująca	

Częstotliwość analiz:	Roczna	<i>Wskaźnik adekwatny do przedsięwzięcia, wybrany z listy wskaźników rekomendowanych dla dz. PROW w zakresie projektów współpracy.</i>
Wg stanu na	XII.2022	
Nazwa wskaźnika	Liczba LGD uczestniczących w projektach współpracy	
Rok bazowy:	2013	<i>Wartość docelowa: LGD będzie kontynuowało współpracę z sąsiednim LGD analogicznie do poprzedniej perspektywy finansowej, przy czym zamierza włączyć w tą współpracę trzeci podmiot z poza granic Polski.</i>
Wartość bazowa:	0	
Wartość docelowa:	2	
Źródło danych:	Ankieta monitorująca	<i>Wskaźnik adekwatny do przedsięwzięcia, wybrany z listy wskaźników rekomendowanych dla dz. PROW w zakresie projektów współpracy.</i>
Częstotliwość analiz:	Roczna	
Wg stanu na	XII.2022	
Nazwa wskaźnika	Liczba przedsięwzięć w zakresie promowania obszaru objętego LSR, w tym produktów lub usług lokalnych	
Rok bazowy:	2013	<i>Wartość docelowa: założono dwa przedsięwzięcia w zakresie promowania obszaru objętego LSR, w tym produktów lub usług lokalnych.</i> <i>Wskaźnik adekwatny do przedsięwzięcia.</i>
Wartość bazowa:	0	
Wartość docelowa:	2	
Źródło danych:	Ankieta monitorująca	
Częstotliwość analiz:	Roczna	
Wg stanu na	XII.2022	
2.1.3. Budowa sieci inkubatorów przetwórstwa lokalnego		
Niski stopień przedsiębiorczości w gminach LGD, a także brak występowania lokalnych inkubatorów, powinien wspomóc rozwój przetwórstwa, m.in. rolnego i innego drobnego. Umożliwi to integrację z innymi realizowanymi celami i dzianiami w ramach LGD, w tym pozwoli na lepsze zintegrowanie działań.		
Nazwa wskaźnika	Liczba centrów przetwórstwa lokalnego	
Rok bazowy:	2013	Utworzenie jednego centrum przetwórstwa lokalnego, które będzie obsługiwało całe LGD jest innowacyjnym elementem wspierającym lokalną przedsiębiorczość.
Wartość bazowa:	0	
Wartość docelowa:	1	
Źródło danych:	Ankieta monitorująca	
Częstotliwość analiz:	Roczna	
Wg stanu na	XII.2022	

Cel szczegółowy:

2.2. Wzmocnienie aktywności zawodowej mieszkańców LGD na rynku pracy

Według statystyk problem ubóstwa i wykluczenia społecznego na obszarze LGD jest znaczący, co wynika z bardzo wysokiej stopy bezrobocia. Największy udział to bezrobotni w najniższym wykształceniu (poziom gimnazjalny i niższy a także wykształcenie zawodowe) oraz osoby młode, często nieposiadające doświadczenia. Dość liczną grupę stanowią osoby z niepełnosprawnością. Osoby zagrożone wykluczeniem społecznym są nieaktywne zawodowo i wykazują często postawę bierną i roszczeniową. Osobom bezrobotnym i biernym zawodowo towarzyszy często brak wsparcia ze strony otoczenia, brak odpowiednich ofert pracy, a także niedostateczne kompetencje zawodowe, często zdezaktualizowane w stosunku do wymogów lokalnego rynku pracy. Jednocześnie LGD obserwuje, iż ze względu na niewystarczającą liczbę miejsc pracy, w tym poza rolnictwem, wiele osób migruje do większych ośrodków miejskich, w tym do aglomeracji białostockiej i warszawskiej. W związku z powyższym w ramach działań strategicznych przewidzianych w LSR podjęcie działań w tym kierunku.

Cel ten jest zgodny z celami, jakie zakłada RPOWP na lata 2014-2020, tj. z CT 8. *Promowanie trwałego i wysokiej jakości zatrudnienia oraz wsparcie mobilności pracowników.*

Preferowane będą operacje o charakterze **innowacyjnym**. Przez innowacyjność rozumie się zastosowanie lub wprowadzenie nowych lub ulepszonych produktów, procesów (technologii), metod organizacji lub marketingu poprzez praktyczne wykorzystanie lokalnych zasobów unikalnych i charakterystycznych na obszarze LSR (przyrodniczych, historycznych, kulturalnych czy społecznych). Innowacyjne może być ich nietypowe, niestandardowe wykorzystanie czy promocja.

OCZEKIWANE REZULTATY

Nazwa wskaźnika	Liczba utworzonych miejsc pracy w ramach udzielonych z EFS środków na podjęcie działalności gospodarczej	
Rok bazowy:	2013	<i>Wartość docelowa adekwatna dla wartości wskaźnika produktu dla przedsięwzięcia 2.2.1. Każda osoba, której zostanie udzielone wsparcie utworzy min. 1 miejsce pracy.</i> <i>Wskaźnik adekwatny do założonego celu, wybrany z listy wskaźników rekomendowanych dla dz. 9.1 RPOWP dla odpowiadającego typu projektu.</i>
Wartość bazowa:	0	
Wartość docelowa:	12	
Źródło danych:	Ankieta monitorująca	
Częstotliwość analiz:	Roczna	
Wg stanu na	XII.2022	

TYPY PRZEDSIĘWZIĘĆ

2.2.1. Bezzwrotne dotacje dla osób znajdujących się w szczególnie trudnej sytuacji na rynku pracy

Bezzwrotne dotacje dla osób bezrobotnych i nieaktywnych zawodowo znajdujących się w szczególnie trudnej sytuacji na rynku pracy (m.in.: osoby powyżej 50. roku życia, kobiety, osoby z niepełnosprawnościami, osoby długotrwale bezrobotne, osoby o niskich kwalifikacjach) wraz ze wsparciem doradczym oraz wsparciem inwestycyjnym i pomostowym dla osób rozpoczynających działalność gospodarczą.

Uzasadnienie:

Pomoc osobom bezrobotnym lub nieaktywnym zawodowo poprzez ich aktywizację i włączenie na rynek pracy to kluczowe wyzwanie stojące przed LGD. W związku z tym LGD zamierza zrealizować te działania angażując się w proces powrotu osób na rynek pracy, poprzez projekt na rzecz promocji przedsiębiorczości i udzielenie bezzwrotnych dotacji wraz ze wsparciem pomostowym na rzecz zakładania działalności gospodarczych. Proces udzielenia wsparcia finansowego będzie poprzedzony wsparciem doradczym, zmierzającym do efektywnego wykorzystania dotacji, a także odnalezienia się na lokalnym rynku pracy, celem eliminowania zdiagnozowanego zagrożenia, dotyczącego niedostatecznej trwałości i efektywności udzielanego wsparcia. LGD zakłada możliwość realizacji tego przedsięwzięcia samodzielnie, przy założeniu braku zgłoszenia zamiaru realizacji takiego projektu na obszarze LGD przez inny podmiot.

Przedsięwzięcie spójne jest z RPOWP na lata 2014-2020 dz. 9.1 i typem projektu nr 3.

Nazwa wskaźnika	Liczba osób pozostających bez pracy, które otrzymały bezzwrotne środki na podjęcie działalności gospodarczej w programie	
Rok bazowy:	2013	<i>Wartość docelową oszacowano na podstawie założenia, że ok. 8% środków z EFS przeznaczają się na wsparcie przedsiębiorczości. Przy założeniu (opracowanym na podstawie wymogów proceduralnych dla analogicznego działania w osi głównej RPOWP) koszt udzielenia kompleksowego wsparcia dla 1 osoby wraz z obsługą projektu waha się na poziomie ok. 42 tys zł. (szacunek wynosi ok. 510 tys zł).</i> <i>Wskaźnik adekwatny do przedsięwzięcia, wybrany z listy wskaźników rekomendowanych dla dz. 9.1 RPOWP dla odpowiadającego typu projektu.</i>
Wartość bazowa:	0	
Wartość docelowa:	12	
Źródło danych:	Ankieta monitorująca	
Częstotliwość analiz:	Roczna	
Wg stanu na	XII.2022	

Cel ogólny III: Poprawa dostępność i atrakcyjność infrastrukturalnej LGD

Jednym z najczęściej wskazywanych uwag w trakcie konsultacji społecznych było niedostateczne zaspokojenie potrzeb w zakresie infrastruktury, głównie drogowej. Drogi to nimi rolnicy dojeżdżają do swoich pól, ale obecnie liczy się też dojazd do szkół, ośrodków zdrowia, infrastruktury kulturowej, rekreacyjnej i sportowej. Dbałość dostępu do infrastruktury społecznej umożliwi zagospodarowanie wolnego czasu w sposób efektywny i korzystny zarówno dla jednostek, ale także dla całej lokalnej społeczności.

Ważnym aspektem jest także zadbanie o infrastrukturę techniczną, wykorzystywaną w indywidualnych gospodarstwach domowych do produkcji energii ze źródeł odnawialnych, co zapewnia dbałość o środowisko w którym żyją mieszkańcy obszaru LGD, poprzez stopniowe ograniczanie emisji gazów cieplarnianych, szkodliwych dla środowiska, a w konsekwencji dla samych mieszkańców. Wzmocnieniem tych działań będzie także odpowiednia edukacja i kształtowanie postawy pro-ekologicznej, zmierzająca do upowszechniania takich rozwiązań i zwiększenia stopnia ich wykorzystania.

Premiowane będą projekty skierowane do grup defaworyzowanych, określonych w diagnozie obszaru LGD.

WSKAŹNIK ODDZIAŁYWANIA

Nazwa wskaźnika	Saldo migracji wewnętrznych na obszarze LGD	
Rok bazowy:	2013	<i>Wartość bazowa według danych GUS za rok 2013. W oparciu o dotychczasowe obserwacje, dostępność środków oraz zakres podejmowanych działań, wartość docelową oszacowano na podstawie założenia, że w wyniku wszelkich działań nastąpi zahamowanie procesu migracji. O jakości życia oprócz gwarancji pracy zarobkowej oraz dostępności do edukacji, świadczy powszechność infrastruktury, pełniące funkcje kulturalne i rekreacyjne. Przyczynia się to do zwiększenia zadowolenia z faktu zamieszkania w danym miejscu, a także zmniejszenia wydatków na aktywność pozalekcyjną, czy poza godzinami pracy mieszkańców LGD. Podobny efekt satysfakcji z zamieszkiwania na danym terenie, z dala od dużych miast, daje upowszechnienie proekologicznej postawy i korzystania ze źródeł odnawialnych, bo oprócz oszczędności korzystania z energii elektrycznej, a zatem i bieżących nakładów finansowych, otrzymujemy efekt czystszej środowiska, co wpływa korzystnie także na zdrowie mieszkańców LGD.</i>
Wartość bazowa:	-277	
Wartość docelowa:	-277	
Źródło danych:	GUS	
Częstotliwość analiz:	na koniec	
Wg stanu na	XII.2022	

Cel szczegółowy:

3.1. Poprawa stanu ogólnodostępnej infrastruktury technicznej i wsparcie działań na rzecz ochrony środowiska

Diagnoza obszaru LGD oraz zgadnienia zgłaszane przez mieszkańców, wskazują na potrzebę podjęcia działań wspierających wykorzystanie odnawialnych źródeł energii. Gminy z obszaru LGD chcą aktywnie uczestniczyć w kształtowaniu lokalnej polityki ochrony środowiska, w tym w zakresie praktycznych działań na rzecz wprowadzania i upowszechniania odnawialnych źródeł energii. Wpłyne to na poprawę efektywnego gospodarowania zasobami energetycznymi oraz powszechniejsze wykorzystania OZE na terenie LGD. Towarzyszyć temu będą działania uzupełniające, w ramach akcji szkoleniowych i promujących postawy proekologiczne i świadomościowe w zakresie zachowania czystego środowiska, w tym upowszechniania zagadnienia zmian klimatycznych.

Cel jest zgodny z celami przekrojowymi PROW 2014-2020: **Innowacyjność, zmiana klimatu, środowisko**. Ponadto wykazuje także zgodność z RPOWP na lata 2014-2020 z CT 4. *Wspieranie przejścia na gospodarkę niskoemisyjną we wszystkich sektorach.*

OCZEKIWANE REZULTATY		
Nazwa wskaźnika	Produkcja energii cieplnej z nowo wybudowanych/nowych mocy wytwórczych instalacji wykorzystujących OZE	
Rok bazowy:	2013	<i>Wskaźnik rezultatu odpowiadający wskaźnikowi produktu przedsięwzięcia 3.1.1.</i>
Wartość bazowa:	0	
Wartość docelowa:	0,6	
Źródło danych:	Ankieta monitorująca	
Częstotliwość analiz:	Roczna	
Wg stanu na	XII.2022	<i>Wartość docelowa oszacowana wg wskazań uczestników konsultacji oraz potencjalnych beneficjentów, na podstawie zdiagnozowanych problemów i sposobów ich rozwiązania.</i>
		<i>Wskaźnik adekwatny do danego celu, wybrany z listy wskaźników rekomendowanych dla dz. 8.6 RPOWP dla odpowiadających typów projektów.</i>

TYPY PRZEDSIĘWZIĘĆ		
3.1.1. Modernizacja infrastruktury technicznej służącej mieszkańcom LGD		
Instalacje OZE w gospodarstwach domowych (kolektory słoneczne)		
<p>Uzasadnienie: Wykorzystanie źródeł odnawialnych do produkcji energii cieplnej to bardzo dobre rozwiązanie dla gospodarstw domowych, zwłaszcza na terenach wiejskich, gdzie pobór energii jest dość duży, chociażby na potrzeby gospodarstw rolnych. Koszt tych instalacji jest dla wielu mieszkańców zbyt wysoki, co sprawia iż pomimo chęci wprowadzania takich rozwiązań proekologicznych, są one często niemożliwe ze względów finansowych. Jednocześnie potrzebna jest ciągła popularyzacja idei wykorzystywania energii ze źródeł odnawialnych, celem zwiększenia dbałości o naturalne środowisko. Stąd potrzeba dotowania wykorzystania instalacji produkującej energię ciepłą w postaci kolektorów słonecznych w gospodarstwach domowych na użytek mieszkańców LGD.</p>		
Nazwa wskaźnika	Liczba wybudowanych jednostek wytwarzania energii cieplnej z OZE	
Rok bazowy:	2013	<i>Wartość docelową oszacowano wg. możliwości finansowych projektu, gdyż potrzeby były znacząco większe.</i>
Wartość bazowa:	0	
Wartość docelowa:	175	
Źródło danych:	Ankieta monitorująca	
Częstotliwość analiz:	Roczna	
Wg stanu na	XII.2022	<i>Wskaźnik wybrany z Poradnika dla lokalnych grup działania.</i>

Cel szczegółowy:	
3.2. Zwiększenie dostępności mieszkańców do zrewitalizowanych obiektów służących poprawie jakości życia i dziedzictwu kulturowemu	
<p>Obszar LGD, poza kilkoma większymi ośrodkami miejskimi, charakteryzuje rozproszona sieć osadnicza. Wpływa to na specyficzne więzi społeczne oparte o zaszczości historyczne. Mieszkańcy zauważają pogłębiające się dysproporcje w rozwoju obszarów wiejskich (typowo rolniczych) i podmiejskich oraz miejskich. Deklarują potrzebę większego i bardziej powszechnego dostępu do infrastruktury kulturalnej i usług świadczonych przez istniejące obiekty. Z drugiej zaś strony uczestnicy konsultacji przyznają, iż słabo wykorzystany jest potencjał świetlic wiejskich oraz obiektów kulturalnych przy jednoczesnej niewystarczająco powszechnej infrastrukturze rekreacyjnej i słabo zagospodarowanym potencjale przyrodniczym tego obszaru. W wielu miejscowościach od lat zaniedbana jest przestrzeń publiczna, a także obserwowane jest niszczenie obiektów zabytkowych, które mogłyby być wykorzystane na cele społeczne. Te wskazane przez uczestników konsultacji obszary problemowe uzasadniają potrzebę równomiernego rozwoju obszaru LGD. Aby z jednej strony poprawiać jakość życia mieszkańców, przyczyniać się do wzrostu aktywności społecznej i obywatelskiej w życiu społecznym, kulturalnym i gospodarczym tego obszaru, przy jednoczesnej dbałości o obiekty dziedzictwa</p>	

kulturowego służące mieszkańcom. Przedsięwzięcia realizowane w ramach działania 8.6 będą powiązane z promowaniem biologicznej i przyrodniczej różnorodności.

OCZEKIWANE REZULTATY		
Nazwa wskaźnika	Wzrost liczby osób korzystających z obiektów infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej	
Rok bazowy:	2013	<i>Rezultat adekwatny do wskaźnika produktu dla przedsięwzięcia 3.2.4 Wartość bazowa oraz docelowa oszacowane wg wskazań uczestników konsultacji oraz potencjalnych beneficjentów, na podstawie zdiagnozowanych problemów i sposobów ich rozwiązania. Ilość użytkowników liczona będzie w tej sytuacji od zera. Oszacowano, iż w związku z interwencją nastąpi wzrost osób korzystających z danej infrastruktury łącznie o 300 osób.</i>
Wartość bazowa:	0	
Wartość docelowa:	300	
Źródło danych:	Ankieta monitorująca	
Częstotliwość analiz:	Roczna	
Wg stanu na	XII.2022	
Nazwa wskaźnika	Wzrost oczekiwanej liczby odwiedzin w objętych wsparciem miejscach należących do dziedzictwa kulturalnego i naturalnego oraz stanowiących atrakcje turystyczne	
Rok bazowy:	2013	<i>Rezultat adekwatny do wskaźnika produktu dla przedsięwzięcia 3.2.5. Wartość bazowa oraz docelowa oszacowane na podstawie deklaracji potencjalnych beneficjentów, dotyczących planowanych inwestycji w ramach danego działania. W ramach trzech obiektów, planowanych do odnowienia, tylko jeden w obecnym stanie nadaje się do wykorzystywania na cele społeczne. W wyniku interwencji nastąpi wzrost tej liczby o 620 osób.</i>
Wartość bazowa:	0	
Wartość docelowa:	620	
Źródło danych:	Ankieta monitorująca	
Częstotliwość analiz:	Roczna	
Wg stanu na	XII.2022	
Nazwa wskaźnika	Liczba osób korzystających z nowej lub zmodernizowanej infrastruktury technicznej drogowej w zakresie włączenia społecznego	
Rok bazowy:	2013	<i>Rezultat został oszacowany na podstawie konsultacji. Rezultat adekwatny do wskaźnika produktu dla przedsięwzięcia 3.2.2.</i>
Wartość bazowa:	0	
Wartość docelowa:	500	
Źródło danych:	Ankieta monitorująca	
Częstotliwość analiz:	Roczna	
Wg stanu na	XII.2022	
Nazwa wskaźnika	Otwarta przestrzeń utworzona lub rekultywowana na obszarach miejskich	
Rok bazowy:	2013	<i>Rezultat adekwatny do wskaźnika produktu dla przedsięwzięcia 3.2.1.</i>
Wartość bazowa:	0	
Wartość docelowa:	0,15 ha	
Źródło danych:	Ankieta monitorująca	
Częstotliwość analiz:	Roczna	
Wg stanu na	XII.2022	

TYPY PRZEDSIĘWZIĘĆ

3.2.1. Rewitalizacja obiektów, terenów i przestrzeni użyteczności publicznej

Projekty infrastrukturalne w zakresie:

- Uporządkowania i zagospodarowania przestrzeni publicznej,
- Poprawy bezpieczeństwa publicznego,
- Przebudowy i adaptacji zdegradowanych obiektów, terenów i przestrzeni w celu przywrócenia lub nadania im nowych funkcji, kulturalnych, społecznych, edukacyjnych,
- Poprawy estetyki oraz nadania walorów funkcjonalnych przestrzeni,
- Udostępnienia terenów dla mieszkańców.

Uzasadnienie:

Na obszarze LGD istnieją obszary i budynki, których stan uniemożliwia ich wykorzystanie na cele społeczne. Jednocześnie jakość życia, czy nasilające się problemy społeczne, wynikają w dużej mierze z braku odpowiedniej oferty kulturalnej lub rekreacyjnej. Koniecznym jest zatem przywrócenie lokalnej społeczności terenów i obiektów, znajdujących się w przestrzeni publicznej. Ważnym aspektem jest zaangażowanie mieszkańców skupionych np. w organizacjach pozarządowych do wspólnego decydowania o sposobie wykorzystania tej infrastruktury do celów społecznych. Elementem uzupełniającym do działań infrastrukturalnych będą odpowiednie działania miękkie (o charakterze edukacyjnym, aktywizującym, integracyjnym), w których wykorzystany zostanie kapitał lokalnej społeczności, tj. wiedza, doświadczenie i zaangażowanie. Przedsięwzięcie spójne jest z RPOWP na lata 2014-2020 dz. 8.6 i typem projektu nr 9.

Nazwa wskaźnika	Powierzchnia zrewitalizowanych obszarów	
Rok bazowy:	2013	<i>Wartość docelową oszacowano wg wskazań uczestników konsultacji oraz potencjalnych beneficjentów, na podstawie zdiagnozowanych problemów i sposobów ich rozwiązania.</i> <i>Wskaźnik adekwatny do przedsięwzięcia, wybrany z listy wskaźników rekomendowanych dla dz. 8.6 RPOWP dla odpowiadającego typu projektu.</i>
Wartość bazowa:	0	
Wartość docelowa:	0,2	
Źródło danych:	Ankieta monitorująca	
Częstotliwość analiz:	Roczna	
Wg stanu na	XII.2022	

Nazwa wskaźnika	Liczba wspartych obiektów infrastruktury zlokalizowanych na rewitalizowanych obszarach	
Rok bazowy:	2013	<i>Wartość docelową oszacowano wg wskazań uczestników konsultacji oraz potencjalnych beneficjentów, na podstawie zdiagnozowanych problemów i sposobów ich rozwiązania.</i> <i>Wskaźnik adekwatny do przedsięwzięcia, wybrany z listy wskaźników rekomendowanych dla dz. 8.6 RPOWP dla odpowiadającego typu projektu. Wskaźnik kluczowy dla RPOWP na lata 2014-2020.</i>
Wartość bazowa:	0	
Wartość docelowa:	6	
Źródło danych:	Ankieta monitorująca	
Częstotliwość analiz:	Roczna	
Wg stanu na	XII.2022	

3.2.2. Budowa lub przebudowa dróg

Nazwa wskaźnika	Liczba operacji w zakresie infrastruktury drogowej w zakresie włączenia społecznego	
Rok bazowy:	2013	<i>Wartość docelową oszacowano wg. możliwości finansowych projektu, gdyż potrzeby były znacząco większe.</i> <i>Wskaźnik wybrany z Poradnika dla lokalnych grup działania.</i>
Wartość bazowa:	0	
Wartość docelowa:	5	
Źródło danych:	Ankieta monitorująca	
Częstotliwość analiz:	Roczna	
Wg stanu na	XII.2022	

3.2.3. Inwestycje lokalne w infrastrukturę społeczną		
Przykłady projektów:		
- infrastruktura związana z integracją społeczną lub aktywizacja zawodową		
- infrastruktura związana z deinstytucjonalizacją usług społecznych		
- modernizacja lub dostosowanie obiektów do potrzeb osób z niepełnosprawnością		
Uzasadnienie:		
Infrastruktura społeczna wymaga dalszego rozwoju. Konsultacje ukazały, że odradzają się inicjatywy społeczne na terenach wiejskich, które są realizowane często przez lokalne stowarzyszenia we współpracy z instytucjami publicznymi lub samodzielnie. Na terenach występują spora liczba osób w starszym wieku oraz osoby niepełnosprawne (grupy defaworyzowane).		
Nazwa wskaźnika	Liczba wybudowanych/przebudowanych obiektów, w których realizowane są usługi aktywizacji społeczno-zawodowej	
Rok bazowy:	2013	Konsultacje wskazały, iż występuje zapotrzebowanie na dalszą inwestycję w infrastrukturę społeczną. Szacowana wielkość wynosi 5 sztuk.
Wartość bazowa:	0	
Wartość docelowa:	5	
Źródło danych:	Ankieta monitorująca	
Częstotliwość analiz:	Roczna	
Wg stanu na	XII.2022	
3.2.4. Rozwój małej infrastruktury pełniącej funkcje kulturalne, rekreacyjne		
<ul style="list-style-type: none"> - Budowa lub przebudowa niekomercyjnej infrastruktury turystycznej, kulturalnej lub rekreacyjnej, w tym m.in.: placów zabaw, miejsc grillowo-ogniskowych, altan, boisk sportowych, siłowni zewnętrznych itp. - Maksymalna wartość dofinansowania inwestycji wynosi 300 000,00 zł (nie dotyczy gmin) 		
Uzasadnienie:		
Dany typ operacji odpowiada na wielokrotnie zgłaszane podczas konsultacji potrzeby, dotyczące zwiększenia dostępności do oferty kulturalnej i rekreacyjnej na obszarze objętym LSR. Dostrzegalny jest trend rozwijania się infrastruktury służącej mieszkańcom, a dodatkowo wzrastającej ich aktywności w uczestniczeniu w życiu społecznym i kulturalnym. Jednocześnie ciągle widoczne są braki w zakresie m.in. świetlic wiejskich, obiektów kulturalnych, infrastruktury sportowej, czy placów zabaw. Przedsięwzięcie realizowane będzie w ramach PROW na lata 2014-2020, dz.19.2 <i>Wsparcie na wdrażanie operacji w ramach strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność</i> . Preferowane będą operacje o charakterze innowacyjnym . Przez innowacyjność rozumie się zastosowanie lub wprowadzenie nowych lub ulepszonych produktów, procesów (technologii), metod organizacji lub marketingu poprzez praktyczne wykorzystanie lokalnych zasobów unikalnych i charakterystycznych na obszarze LSR (przyrodniczych, historycznych, kulturalnych czy społecznych). Innowacyjne może być ich nietypowe, niestandardowe wykorzystanie czy promocja.		
Nazwa wskaźnika	Liczba nowych lub zmodernizowanych obiektów infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej	
Rok bazowy:	2013	<i>Wartość docelową oszacowano wg wskazań uczestników konsultacji oraz potencjalnych beneficjentów, na podstawie zdiagnozowanych problemów i sposobów ich rozwiązania. Wskaźnik adekwatny do przedsięwzięcia, wybrany z listy wskaźników rekomendowanych dla dz. PROW.</i>
Wartość bazowa:	0	
Wartość docelowa:	2	
Źródło danych:	Ankieta monitorująca	
Częstotliwość analiz:	Roczna	
Wg stanu na	XII.2022	
Nazwa wskaźnika	Liczba operacji obejmujących wyposażenie podmiotów działających w sferze kultury, rekreacji i turystyki	
Rok bazowy:	2013	
Wartość bazowa:	0	

Wartość docelowa:	6	<i>Wartość docelową oszacowano wg wskazań uczestników konsultacji oraz potencjalnych beneficjentów, na podstawie zdiagnozowanych problemów i sposobów ich rozwiązania. Wskaźnik adekwatny do przedsięwzięcia.</i>
Źródło danych:	Ankieta monitorująca	
Częstotliwość analiz:	Roczna	
Wg stanu na	XII.2022	
Nazwa wskaźnika	Liczba podmiotów działających w sferze kultury, rekreacji i turystyki, które otrzymały wsparcie w ramach realizacji LSR	
Rok bazowy:	2013	<i>Wartość docelową oszacowano wg wskazań uczestników konsultacji oraz potencjalnych beneficjentów, na podstawie zdiagnozowanych problemów i sposobów ich rozwiązania. Wskaźnik adekwatny do przedsięwzięcia.</i>
Wartość bazowa:	0	
Wartość docelowa:	5	
Źródło danych:	Ankieta monitorująca	
Częstotliwość analiz:	Roczna	
Wg stanu na	XII.2022	
3.2.5. Inwestycje w obiekty działające w sferze dziedzictwa kulturowego zmierzające do zwiększenia ich dostępności dla mieszkańców		
<ul style="list-style-type: none"> • Projekty dotyczące prac konserwatorskich, restauratorskich, odbudowy, przebudowy obiektów zabytkowych (wpisanych do rejestru zabytków/ewidencji zabytków) • Budowa towarzyszącej infrastruktury technicznej, informacyjnej oraz kompleksowe zagospodarowanie terenu wokół obiektów dziedzictwa kulturowego • Dostosowanie obiektów zabytkowych i dziedzictwa kulturowego do potrzeb osób niepełnosprawnych • Zabezpieczenie obiektów zabytkowych i dziedzictwa kulturowego na wypadek zagrożeń (np. monitoring, instalacje alarmowe, przeciwpożarowe itp.) • Dostosowanie obiektów zabytkowych do działalności kulturalnej • Konserwacja muzealiów, starodruków, archiwaliów, księgozbiorów oraz innych zabytków ruchomych wraz z dostosowaniem pomieszczeń do właściwego przechowywania zbiorów i ich zabezpieczenia • Zakup trwałego wyposażenia wpływającego na unowocześnienie obiektów kultury, w tym m.in. sprzętu wystawienniczego, magazynowego, technicznego i multimedialnego <p>Uzasadnienie: Na terenie LGD znajdują się zabytkowe obiekty, które mają szczególne znaczenie dla mieszkańców. Niestety ich aktualny stan nie oddaje ich wartości, jaką mogą mieć dla rozwoju życia kulturalnego lokalnej społeczności. Dlatego ważnym zadaniem dla rozwoju obszaru LGD jest przywrócenia stanu tych obiektów, wpisanych do rejestru lub ewidencji zabytków, a także przywrócenia ich funkcji, lub dostosowania do pełnienia nowych funkcji społecznych. Ważnym elementem realizacji danych operacji będzie włączenie lokalnej społeczności w proces ich wdrażania (np. poprzez wspólną realizację projektu, zaangażowanie w działania dotyczące wykorzystania odnowionej/dostosowanej infrastruktury na rzecz mieszkańców, poprzez utworzenie na jej podstawie oferty kulturalnej, edukacyjnej, społecznej). Przedsięwzięcie realizowane w ramach dz. 8.6 RPOWP na lata 2014-2020 i typu projektu nr 7.</p>		
Nazwa wskaźnika	Liczba zabytków nieruchomych / ruchomych objętych wsparciem	
Rok bazowy:	2013	<i>Wartość docelową oszacowano wg wskazań uczestników konsultacji oraz potencjalnych beneficjentów, na podstawie zdiagnozowanych problemów i sposobów ich rozwiązania. Wskaźnik adekwatny do przedsięwzięcia, wybrany z listy wskaźników rekomendowanych dla dz. 8.6 RPOWP dla odpowiadającego typu projektu.</i>
Wartość bazowa:	0	
Wartość docelowa:	2	
Źródło danych:	Ankieta monitorująca	
Częstotliwość analiz:	Roczna	
Wg stanu na	XII.2022	
Nazwa wskaźnika	Liczba instytucji kultury objętych wsparciem	
Rok bazowy:	2013	

Wartość bazowa:	0	<i>Wartość docelową oszacowano wg wskazań uczestników konsultacji oraz potencjalnych beneficjentów, na podstawie zdiagnozowanych problemów i sposobów ich rozwiązania. Wskaźnik adekwatny do przedsięwzięcia, wybrany z listy wskaźników rekomendowanych dla dz. 8.6 RPOWP dla odpowiadającego typu projektów.</i>
Wartość docelowa:	1	
Źródło danych:	Ankieta monitorująca	
Częstotliwość analiz:	Roczna	
Wg stanu na	XII.2022	

Dodatkowe wyjaśnienia dotyczące sposobu określania i dokonywania pomiaru wskaźników

Wartość bazowa dla wskaźników produktu (dla poszczególnych przedsięwzięć) określona na poziomie zerowym, z racji przyjęcia sposobu liczenia wskaźników produktu metodą statyczną, dotyczy pomiaru konkretnych efektów w wyniku danej interwencji ze środków ujętych w LSR – wartość bazowa w tym przypadku wynosi zawsze „0”.
Źródło danych- sposób pozyskiwania danych odbywać się będzie zawsze w oparciu o *ankietę monitorującą beneficjentów*, w przypadku działań konkursowych, a także *ankietę monitorującą LGD*, w przypadku działań podejmowanych przez LGD. Szczegółowo o sposobie pomiaru osiągnięcia wskaźników w rozdziale *XII. Monitoring i ewaluacja. Częstotliwość i termin osiągnięcia wskaźników*- dokonywanie pomiaru osiągnięcia wskaźników odbywać się będzie w każdym roku poprzez analizę składanych ankiet, o których mowa powyżej i ujmowanych w okresowych raportach ewaluacyjnych w roku następującym po roku, którego pomiar dotyczy. Ostateczny pomiar będzie na dzień 31.XII.2022r. i dotyczyć będzie wszystkich wskaźników osiągniętych wg stanu na ten dzień od początku wdrażania LSR. Szczegółowo o częstotliwości pomiaru osiągnięcia wskaźników w rozdziale *XII. Monitoring i ewaluacja*.

Wskaźniki zaczerpnięte z RPO WP na lata 2014-2020 dla adekwatnych typów projektów zgodne z definicjami określonymi w takiej dokumentacji jak:

- 1) Metodologia szacowania wartości docelowych dla wskaźników wybranych do realizacji w RPO WP na lata 2014-2020,
- 2) Wytyczne w zakresie monitorowania postępu rzeczowego realizacji Programów Operacyjnych na lata 2014-2020, w tym:
  - a. *Wspólna Lista Wskaźników Kluczowych 2014-2020- EFRR, FS*,
  - b. *Wspólna Lista Wskaźników Kluczowych 2014-2020 EFS*.

Wskaźniki dla EFRRROW zostały wykorzystane z Poradnika dla lokalnych grup działania w zakresie opracowania lokalnych strategii rozwoju na lata 2014-2020, wyd. III, Warszawa 2015

Planując poszczególne cele i przedsięwzięcia, które będą współfinansowane ze środków RPOWP 2014 - 2020 przyjęto budżet LSR, który zakłada realizację operacji w pełni lub częściowo realizowanych przez partnerów społecznych lub organizacje pozarządowe na poziomie 35% budżetu LSR pochodzącego ze środków EFS i EFRR do roku 2018 i 50% do roku 2023. Przyjęto także, iż interwencja zaplanowana w LSR ze środków EFRR ma charakter uzupełniający do interwencji planowanej do współfinansowania ze środków EFS, tzn. realizuje przede wszystkim cele o charakterze społecznym określone w RPO.

Rozdział 6. Sposób wyboru i oceny operacji oraz sposób ustanawiania kryteriów wyboru

Szczegółowe kwestie dotyczące oceny i wyboru operacji, uregulowane zostały w dwóch procedurach: Procedura oceny i wyboru operacji pozagruntowych oraz Procedura oceny i wyboru operacji grantowych oraz w Regulaminie Rady. Założenia do obu dokumentów zostały określone przez Grupę Roboczą. Wykorzystano zarówno doświadczenia poprzedniej perspektywy finansowej, jak również zalecenie dokumentów nadrzędnych. Propozycje lokalnych kryteriów wyboru były zgłaszane na spotkaniach konsultacyjnych oraz w biurze LGD. Konstruując kryteria wzięto również pod uwagę wnioski z analizy SWOT i ich adekwatność do diagnozowanych problemów społecznych. Propozycje procedury i kryteriów były następnie skonsultowane ze społecznością lokalną.

Wstępna weryfikacja zgodności z PROW 2014 – 2020 oraz zgodności z celami LSR będzie odbywać się w biurze LGD. Ocenę zgodności z lokalnymi kryteriami dokonywana będzie przez Radę. W uzasadnionych przypadkach Rada może skorzystać ze wsparcia doradczego ekspertów zewnętrznych. Podczas wyboru operacji zachowane zostaną m.in. następujące zasady: zachowanie procedury zapewniającej bezstronność członków Rady; zapewnienie składu Rady zgodnie z wymogami określonymi w art. 32 ust. 2 lit. B rozporządzenia nr 1303/2013; zapewnienie paritetu na wszystkich posiedzeniach; ustalenie kwoty wsparcia.

Całość obiegu dokumentacji i zasady kontaktu z SW określają Wytyczne programowe wydane przez MRiRW. Sposób ustanawiania kryteriów wyboru operacji do finansowania:

Lokalne kryteria wyboru operacji przyjęte zostały na podstawie analizy wniosków płynących z konsultacji społecznych w ramach tworzenia LSR oraz wynikają z diagnozy obszaru LSR i uwarunkowań prawnych wdrożenia LSR w okresie programowania 2014 – 2020. W procesie prowadzonych konsultacji, dotyczących tychże kryteriów wykorzystano następujące metody partycypacji:

- spotkania informacyjno-konsultacyjnych,
- warsztat ekspercki,
- dyskusje reprezentantów grup.

W efekcie dokonano wyboru 3 wspólnych kryteriów, niezależnie od rodzaju operacji i źródła jej finansowania, a także dodatkowych kryteriów szczegółowych, adekwatnych do rodzaju operacji, której dany konkurs dotyczy. Podobnie jak sposób wyboru kryteriów, tak i ich zmiana dokonywana będzie dokonywana w oparciu o konsultacje społeczne, co szczegółowo przedstawia wcześniej wspomniana procedura. Poszczególne kryteria opisane są w w/w Procedurach.

Innowacyjność

W kryteriach wyboru operacji przedstawiono definicję innowacyjności, jako: „Zastosowanie lub wprowadzenie nowych lub ulepszonych produktów, procesów (technologii), metod organizacji lub marketingu poprzez praktyczne wykorzystanie lokalnych zasobów, unikalnych i charakterystycznych na obszarze LSR (przyrodniczych, historycznych, kulturowych, czy społecznych). Innowacyjne może być ich nietypowe, niestandardowe wykorzystanie czy promocja”. Zastosowano ją m.in. w przedsięwzięciach:

- 2.1.1 Wsparcie przedsiębiorczości na terenie LGD,
- 2.1.3 Budowa sieci inkubatorów przetwórstwa lokalnego
- 3.2.4 Rozwój małej infrastruktury pełniące funkcje kulturalne, rekreacyjne

Kryterium innowacyjności zostało uwzględnione w lokalnych kryteriach wyboru projektów.

Ponadto w dokumencie Lokalnej Strategii Rozwoju innowacyjność została uwzględniona na etapie prowadzenia prac nad dokumentem samej strategii oraz w procesie ankietowania mieszkańców, gdzie część ankiet w mieście Grajewo zostało wypełnionych elektronicznie poprzez przygotowane w tym celu informatyczne narzędzie do przeprowadzenia procesu ankietowania.

W przyszłych formach komunikacji wiele narzędzi będzie stosowanych, ale też zostaną wprowadzone nowe elementy związane z newsletterem LGD, systemy pracy zdalnej oraz zdalnego komunikowania się grupowego. Prezentacja danych i informacji także będzie miała bardziej przyjazną formę z wykorzystaniem innowacyjnych narzędzi.

W ramach realizacji poddziałania 19.2 „Wsparcie na wdrażanie operacji w ramach strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność” w ramach PROW 2014-2020 wysokość wsparcia przyznawanego na rozpoczęcie działalności gospodarczej, nie może być wyższa niż 100.000,00 zł. Zakłada się, że wartość przyznawanego wsparcia na rozpoczęcie działalności gospodarczej w ramach LSR będzie wynosiła 50.000,00 zł. Przyjęta wysokość pomocy została określona na podstawie sytuacji społeczno – gospodarczej obszaru LGD i jest to najbardziej optymalna kwota wynikająca z przeprowadzonych konsultacji społecznych. Ustalona w ten sposób wartość będzie kwotą stałą przyznania pomocy, o którą będzie mógł ubiegać się wnioskodawca. Wnioskodawca będzie musiał opracować biznes plan uzasadniający ekonomicznie podejmowaną działalność gospodarczą, a zarazem odpowiadać (być równa) wysokości wsparcia przyznawanego na rozpoczęcie działalności gospodarczej określonej w LSR.

Wysokość wsparcia na realizację operacji w ramach LSR, tj. określenie intensywności pomocy w zależności od kategorii beneficjenta lub rodzaju operacji nie będzie przekraczać wartości określonych w Rozporządzeniu MRiRW w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania pomocy finansowej w ramach Poddziałania „Wsparcie na wdrażanie operacji w ramach strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność” objętego PROW na lata 2014 - 2020 oraz w SZOOP RPOWP 2014 - 2020 dla Działania 8.6 i 9.1. Ewentualne zmniejszenie intensywności tej pomocy w przypadku jakiejś kategorii beneficjenta lub rodzaju operacji zostanie określone w ogłoszeniu o konkursie. Przyjmuje się generalnie zasadę, że intensywność pomocy w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podlaskiego na lata 2014-2020 w żadnym przedsięwzięciu, nie przekroczy 95%.

Rozdział 7. Plan działania

Plan Działania (stanowiący załącznik nr 2 do niniejszej strategii) obejmuje wszystkie cele ogólne, cele szczegółowe oraz przedsięwzięcia i jest ściśle powiązany z logiką przedstawioną w rozdziale 5 Cele i wskaźniki niniejszej strategii. Przedstawiony został okres osiągania poszczególnych efektów realizowanych działań w podziale na trzy przedziały czasowe, a także wskazano szczegółowy budżet dla poszczególnych działań, realizowanych w danym czasie wdrażania strategii. Realizacja wskaźników, a także wydatkowanych na ten cel środków finansowych określono w oparciu o model regresyjny tzn. założono, iż w początkowych latach wartość osiąganych wskaźników, a tym samym wydatkowanych środków będzie wysoka, zaś w kolejnych latach wartości te będą stopniowo uległy zmniejszeniu. Jednocześnie założono, że operacje powinny być wspierane w całym okresie o horyzoncie czasowym 2016 – 2023, jednakże ze zróżnicowanym natężeniem, przy uwzględnieniu terminu końcowego kwalifikowalności kosztów, która przypadnie na koniec grudnia 2022 roku. Alokacja relatywnie dużych środków w początkowych latach wynika z oczekiwanego efektu wartości dodanej i synergii działań podejmowanych przez LGD.

Szczegółowy harmonogram osiągania poszczególnych celów i wskaźników wskazujący czas realizacji kluczowych efektów wdrażania LSR określa załącznik nr 2 do niniejszej strategii.

Rozdział 8. Budżet LSR dla każdego roku realizacji LSR.

Ogólną charakterystykę budżetu z uwzględnieniem środków z EFS, EFRR oraz EFRROW Lokalnej Grupy Działania Biebrzański Dar Natury w powiązaniu do celów szczegółowym zaprezentowano w poniżej tabeli. Zakłada się, że min. 50% budżetu LSR przeznaczanego na realizację poddziałania 19.2 „Wsparcie na wdrażanie operacji w ramach strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność” w ramach PROW 2014-2020 przeznaczone jest na przedsięwzięcia związane z tworzeniem lub utrzymaniem miejsc pracy.

Cele ogólne LSR	Cele szczegółowe LSR/	Źródło finansowania	Budżet na realizację celu	
1. Wzmacnianie edukacji i zaangażowania mieszkańców na rzecz wspierania rozwoju lokalnego LGD	1.1 Podniesienie jakości kształcenia dzieci i młodzieży na terenie LGD	EFS p.4	663 000	
		EFS p.5	755 000	
		EFRR p.10	365 609	
	1.2 Zwiększenie uczestnictwa osób defaworyzowanych w życiu społeczności LGD	EFS p.6-10 EFS p.1 EFS(aktywizacja)		4 829 415
				723 000
				10 000
1.3 Zwiększenie aktywności mieszkańców LGD poprzez wzbogacenie oferty edukacyjnej, kulturalnej, sportowej i rekreacyjnej	EFS (aktywizacja i koszty bieżące) EFRR p.7		130 000	
			2 510 000	
2. Kształtowanie zrównoważonej i efektywnej gospodarki bogatej w miejsca pracy na obszarze LGD	2.1. Wzmocnienie lokalnej przedsiębiorczości i przetwórstwa na terenie LGD	EFRRROW p.2	1 716 000	
		EFRRROW p.8	169 000	
		EFRRROW p.2	220 000	
		EFRRROW (p.współpracy)	120 000	
2.2. Wzmocnienie aktywności zawodowej mieszkańców LGD na rynku pracy	EFS p.3		512 000	
3. Poprawa dostępności i atrakcyjności infrastrukturalnej LGD	3.1. Poprawienie stanu ogólnodostępnej infrastruktury technicznej i wsparcie działań na rzecz ochrony środowiska	EFRR p.1	2 672 534,73	
	3.2. Zwiększenie dostępności mieszkańców do zrewitalizowanych obiektów służących poprawie jakości życia i dziedzictwu kulturowemu	EFRR 9 EFRRROW p.7 EFRR p.8 EFRRROW p.6 EFRR p.7		1 215 717
				2 626 200
				787 608
		1 268 800		
		761 526,27		
SUMA			22 455 410	

Rozdział 9. Plan komunikacji

Przygotowany plan komunikacji opisuje cele, działania komunikacyjne i środki przekazu (narzędzia) użyte w celu przekazania informacji do społeczności lokalnej LGD Biebrzański Dar Natury wraz z wykazaniem dwustronnej komunikacji w całym okresie wdrażania i realizowania Lokalnej Strategii Rozwoju. W niniejszym planie komunikacji zawarto wnioski z przeprowadzonych badań ewaluacyjnych w miesiącu kwietniu 2015 roku wśród mieszkańców zamieszkałych na terenie LGD Biebrzański Dar Natury.

Wyniki badań potwierdzają, że istotne jest używanie różnych kanałów informowania i komunikowania się między LGD a mieszkańcami i beneficjentami.

Etapy planu komunikacji

1. Baza teled adresowa liderów lokalnych a także instytucji działających w formacie Excel oraz grup kontaktowych w poczcie elektronicznej.
2. Ustalenie osób odpowiedzialnych za dołączenia informacji na stronach internetowych urzędów gmin i innych instytucji wraz z planem zastępstw.
3. Działania kontrolne i sprawdzające dla osób odpowiedzialnych za zamieszczanie informacji na stronie www podmiotów zewnętrznych (urzędy gminne).
4. Modernizacja dotychczasowej strony internetowej LGD o nowe zakładki, np. biuletyn LGD oraz możliwość rejestrowania się na newsletter.
5. Analizowanie przesyłanych informacji i list obecności z poszczególnych spotkań, seminariów, w tym na podstawie kwestionariuszy ankiet ewaluacyjnych.
6. Wprowadzanie działań korygujących w sytuacji zaistnienia takiej potrzeby, aktualizacja baz teled adresowych.

Biuro LGD w ramach swoich obowiązków będzie wykonywało zadania związane z komunikacją. Do tych działań będą też należały działania aktywizujące. Na ten moment trudno oszacować całość kosztów działań komunikacyjnych.

Szczegółowy plan komunikacji stanowi załącznik do LSR.

Rozdział 10. Zintegrowanie

Dla zobrazowania zależności pomiędzy Lokalną Strategią Rozwoju LGD Biebrzański Dar Natury na lata 2016 – 2022 a dokumentami strategicznymi szczebla krajowego, regionalnego i ponadlokalnego, opracowano matrycę spójności celów strategicznych i operacyjnych LSR z priorytetami, celami i kierunkami interwencji zawartymi w nadrzędnych dokumentach strategicznych. Tym samym, poniżej wykazano zgodność z kluczowymi dokumentami planistycznymi definiującymi priorytety rozwojowe w obszarach tematycznie i sektorowo powiązanych z niniejszym dokumentem, tj.:

- Strategią Rozwoju Województwa Podlaskiego do 2020 roku,
- Regionalnym Programem Operacyjnym Województwa Podlaskiego na lata 2014 – 2020,
- Programem Operacyjnym Polska Wschodnia,
- Strategią Polityki Społecznej Województwa Podlaskiego do roku 2020,
- Podlaska Strategia Zatrudnienia do 2015 roku.

Poniżej na kolejnej stronie w tabeli wykazano zgodność Lokalnej Strategii Rozwoju LGD Biebrzański Dar Natury na lata 2016 – 2022 z kluczowymi dokumentami planistycznymi na szczeblu regionalnym ponadlokalnym, definiującymi priorytety rozwojowe w obszarach tematycznie powiązanych z niniejszym dokumentem. W drugiej części tabeli wykazano zgodność z lokalnymi strategiami, tj. gmin obejmujących obszar LGD Biebrzański Dar Natury.

Zakłada się w trakcie realizacji strategii integrowanie głównych sektorów: przetwórstwa rolnego, w tym mleczarski, turystyczny, budowlany i usługowy. Funkcje integracyjne będzie wykonywać m. in. centrum przetwórstwa lokalnego, tak by integrować produkty rolne wraz z usługą turystyczną (przykłady osiągnięć to gmina Rajgród). Gminy wiejskie będą w większym stopniu współpracowały z miastem Grajewo, tak by wykorzystywać rynek miasta jako konsumentów oraz jako miejsce do świadczenia bardziej wyspecjalizowanych usług społecznych dla mieszkańców LGD. Planuje się organizację wspólnych szkoleń, kursów podnoszenia kwalifikacji dla różnych grup zawodowych oraz grup defaworyzowanych, by uzyskiwać efekt synergii w zakresie pokrycia zapotrzebowania na specjalistyczne szkolenia oraz efekt ekonomiki skali. Współpraca poszczególnych gmin pozwoli na lepsze wykorzystanie zasobów ludzkich wewnętrznych a także zewnętrznych. Osoby defaworyzowane, rolnicy, przedsiębiorcy w zależności od potrzeb będą mogli korzystać nie tylko ze źródeł funduszy LGD, ale także z wielu innych środków finansowych. Pozwoli to na bardziej kompleksowe wsparcie oraz planowanie działań na najbliższe 7 lat. LGD będzie prowadziło liczne akcje komunikacyjne oraz działania aktywizujące, co przy wykorzystaniu najnowszych technik komunikacyjnych pozwoli na skuteczniejszą integrację. Działania i spotkania wewnętrzne przedstawicieli trzech sektorów w ramach LGD pozwolą wypracować korzyści indywidualne oraz dać efekt synergii. Przykłady działań synergicznych dla sektorów, partnerów czy branż działalności gospodarczej będą też ujęte w ramach zestawu Dobrych Praktyk, co zostało wskazane w planie komunikacji.

Cele ogólne i szczegółowe Lokalnej Strategii Rozwoju LGD Biebrzański Dar Natury na lata 2014-2020			
Nadrzędne dokumenty strategiczne	<p>1.0. Wzmacnianie edukacji i zaangażowania mieszkańców na rzecz wspierania rozwoju lokalnego LGD</p> <p>1.1. Podniesienie jakości kształcenia dzieci i młodzieży na terenie LGD</p> <p>1.2. Zwiększenie uczestnictwa osób defaworyzowanych w życiu społeczności LGD</p> <p>1.3. Zwiększenie aktywności mieszkańców LGD poprzez wzbogacenie oferty edukacyjnej, kulturalnej, sportowej i rekreacyjnej</p>	<p>2. Kształtowanie zrównoważonej i efektywnej gospodarki bogatej w miejsca pracy na obszarze LGD</p> <p>2.1 Wzmocnienie lokalnej przedsiębiorczości i przetwórstwa na terenie LGD</p> <p>2.2 Wzmocnienie aktywności zawodowej mieszkańców LGD na rynku pracy</p>	<p>1.0. Poprawa dostępności i atrakcyjności infrastrukturalnej LGD</p> <p>1.1. Poprawienie stanu ogólnodostępnej infrastruktury technicznej i wsparcie działań na rzecz ochrony środowiska</p> <p>1.2. Zwiększenie dostępności mieszkańców do zrewitalizowanych obiektów służących poprawie jakości życia i dziedzictwu kulturowemu</p>
Strategia Rozwoju Województwa Podlaskiego do 2020 roku	<p>Zgodność z celami:</p> <p>1.3. Rozwój kompetencji do pracy i wsparcie aktywności zawodowej mieszkańców regionu</p> <p>3.1. Zmniejszenie negatywnych skutków problemów demograficznych</p> <p>3.2. Poprawa spójności społecznej</p>	<p>Zgodność z celami:</p> <p>1.1. Rozwój przedsiębiorczości</p> <p>1.2. Wzrost innowacyjności podlaskich przedsiębiorstw</p> <p>1.3. Rozwój kompetencji do pracy i wsparcie aktywności zawodowej mieszkańców regionu</p> <p>2.1. Aktywność podlaskich przedsiębiorstw na rynku ponadregionalnym</p> <p>3.1. Zmniejszenie negatywnych skutków problemów demograficznych</p> <p>3.2. Poprawa spójności społecznej</p>	<p>Zgodność z celami:</p> <p>1.5. Efektywne korzystanie z zasobów naturalnych</p> <p>1.6. Nowoczesna infrastruktura sieciowa</p> <p>2.2. Poprawa atrakcyjności inwestycyjnej województwa</p> <p>2.4. Rozwój partnerskiej współpracy międzyregionalnej</p> <p>2.5. Podniesienie zewnętrznej i wewnętrznej dostępności komunikacyjnej regionu</p> <p>3.4. Ochrona środowiska i racjonalne gospodarowanie jej zasobami</p>
Regionalny Program Operacyjny Województwa Podlaskiego na lata 2014 – 2020	<p>Zgodność z osiami priorytetowymi:</p> <p>2. Przedsiębiorczość i aktywność zawodowa</p> <p>3. Kompetencje i kwalifikacje</p>	<p>Zgodność z osiami priorytetowymi:</p> <p>1. Wzmocnienie potencjału i konkurencyjności gospodarki regionu</p>	<p>Zgodność z osiami priorytetowymi:</p> <p>4. Poprawa dostępności transportowej</p> <p>5. Gospodarka niskoemisyjna</p>

	<p>7. Poprawa spójności społecznej 8. Infrastruktura dla usług użyteczności publicznej 9. Rozwój lokalny</p>	<p>2. Przedsiębiorczość i aktywność zawodowa</p>	<p>6. Ochrona środowiska i racjonalne gospodarowanie jej zasobami 8. Infrastruktura dla usług użyteczności publicznej</p>
<p>Strategia Polityki Społecznej Województwa Podlaskiego do roku 2020</p>	<p>Zgodność z celami strategicznymi: 1.1. Zmniejszenie negatywnych skutków zjawisk demograficznych 1.6. Rozwój infrastruktury kultury 1.8. Poprawa spójności społecznej 2.1. Wyrównywanie szans osób niepełnosprawnych i przeciwdziałanie ich wykluczeniu społecznemu 2.4. Rozwój systemu wspierania rodziny i opieki nad dzieckiem 2.5. Zmniejszenie skali zjawiska przemocy w rodzinie 4.2. Rozwój działających przedsiębiorstw społecznych i podmiotów ekonomii społecznej oraz tworzenie nowych</p>	<p>Zgodność z celami strategicznymi: 4.3. Wyższa aktywność zawodowa i integracja społeczna</p>	<p>Zgodność z celami strategicznymi: 1.5. Zwiększenie stopnia ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego</p>
<p>Program Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014 – 2020</p>	<p>Zgodność z osiami priorytetowymi: 6. Promowanie włączenia społecznego, zmniejszania ubóstwa oraz rozwoju gospodarczego na obszarach wiejskich</p>	<p>Zgodność z osiami priorytetowymi: 3. Wspieranie organizacji łańcucha żywnościowego, w tym przetwarzania i wprowadzania do obrotu produktów rolnych, dobrostanu zwierząt oraz zarządzania ryzykiem w rolnictwie 5. Promowanie włączenia społecznego, zmniejszania ubóstwa oraz rozwoju gospodarczego na obszarach wiejskich</p>	<p>Zgodność z osiami priorytetowymi: 5. Promowanie efektywnego gospodarowania zasobami i wspieranie przechodzenia w sektorach rolnym, spożywczym i leśnym na gospodarkę niskoemisyjną i odporną na zmianę klimatu</p>
<p>Podlaska Strategia Zatrudnienia do 2015 roku</p>	<p>Brak aktualnego dokumentu na okres od 2016.</p>		

Strategia Rozwoju Powiatu Grajewskiego	Brak aktualnego dokumentu – uzupełnić w sytuacji jego przygotowania i uchwalenia.		
Strategia Rozwoju Powiatu Augustowskiego do 2020 roku (z 2002 roku)	Zgodność z celami: B.1. Rozwój systemu edukacji uwzględniający potrzeby rynkowe B.4. Rozszerzenie dostępności i podwyższanie standardu usług w sferze pomocy społecznej B.5. Wspieranie i umacnianie rodziny w wypełnianiu jej funkcji B.6. Kształtowanie i zaspakajanie potrzeb kulturalnych wśród społeczeństwa lokalnego oraz ochrona dziedzictwa kulturowego	Zgodność z celami:	Zgodność z celami: A2. Przeciwdziałanie zagrożeniom środowiska przyrodniczego poprzez proekologiczny rozwój infrastruktury technicznej B.2. Poprawa dostępności do obiektów sportowych i rekreacyjnych
Strategia Zrównoważonego Rozwoju Łomżyńskiego Obszaru Funkcjonalnego na lata 2014 – 2020	Zgodność z celami: (dokument wersja robocza) – uzupełnić po zatwierdzeniu	Zgodność z celami: (dokument wersja robocza) – uzupełnić po zatwierdzeniu	Zgodność z celami: (dokument wersja robocza) – uzupełnić po zatwierdzeniu
Lokalne dokumenty strategiczne			
Strategia Rozwoju Gminy Grajewo na lata 2015 – 2022	Zgodność z celami: Strategia w trakcie uchwalania	Zgodność z celami:	Zgodność z celami:
Strategia Rozwoju Miasta Grajewo na lata 2016 – 2023	Strategia w trakcie uchwalania		
Strategia Rozwoju Miasta i Gminy Szczuczyn na lata 2015 – 2020	Strategia w trakcie – do weryfikacji		
Strategia Rozwoju Gminy Radzilów na lata 2015 – 2020	Strategia w trakcie – do weryfikacji		
Strategia Rozwoju Gminy Wąsosz na lata 2014 – 2020	Prace nad dokumentem trwają.		
Strategia Rozwoju Miasta i Gminy Rajgród na lata 2015 – 2020	Prace nad dokumentem trwają.		
Strategia Rozwoju Miasta i Gminy Jedwabne na lata 2015 – 2020	Prace nad dokumentem trwają.		
Program Rozwoju Lokalnego Gminy Przytuły na lata 2015-2020	Cel strategiczny 3 Jakość życia CS3. Cel operacyjny 1 Zmniejszenie negatywnych skutków problemów demograficznych	Cel strategiczny 1 Konkurencyjna gospodarka CS1. Cel operacyjny 1 Rozwój przedsiębiorczości Cel strategiczny 2	CS2. Cel operacyjny 4 Podniesienie zewnętrznej i wewnętrznej dostępności komunikacyjnej regionu

	<p>CS3.Cel operacyjny 2 Poprawa spójności społecznej CS3.Cel operacyjny 3 Poprawa stanu zdrowia społeczeństwa oraz bezpieczeństwa publicznego</p>	<p>Powiązania krajowe i międzynarodowe Cel operacyjny 1 Atrakcyjność przedsiębiorstw na rynku ponadlokalnym</p>	<p>CS3. Cel operacyjny 4 Ochrona środowiska i racjonalne gospodarowanie jego zasobami</p>
<p>Strategia Rozwoju Gminy Bargłów Kościelny na lata 2015-2020</p>	<p>Cel strategiczny 3 Jakość życia CS3. Cel operacyjny 1 Zmniejszenie negatywnych skutków problemów demograficznych CS3.Cel operacyjny 2 Poprawa spójności społecznej CS3.Cel operacyjny 3 Poprawa stanu zdrowia społeczeństwa oraz bezpieczeństwa publicznego</p>	<p>Cel strategiczny 1 Konkurencyjna gospodarka CS1. Cel operacyjny 1 Rozwój przedsiębiorczości Cel strategiczny 2 Powiązania krajowe i międzynarodowe Cel operacyjny 1 Atrakcyjność przedsiębiorstw na rynku ponadlokalnym Cel operacyjny 2 Poprawa atrakcyjności inwestycyjnej gminy</p>	<p>CS2. Cel operacyjny 4 Podniesienie zewnętrznej i wewnętrznej dostępności komunikacyjnej regionu CS3. Cel operacyjny 4 Ochrona środowiska i racjonalne gospodarowanie jego zasobami</p>

Cele LSR wpisują się tym samym w dokumenty strategiczne wszystkich dziewięciu gmin wchodzących w skład obszaru LGD, które koncentrują się przede wszystkim na:

- budowaniu potencjału gospodarczego oraz podnoszeniu poziomu przedsiębiorczości mieszkańców,
- rozwoju infrastruktury rekreacyjnej oraz oferty czasu wolnego,
- ochronie środowiska oraz podnoszeniu świadomości ekologicznej mieszkańców,
- działaniach na rzecz wyrównywania szans osób zagrożonych wykluczeniem społecznym,
- wzmacnianiu tożsamości lokalnej oraz aktywności mieszkańców,
- dbałości o dziedzictwo kulturowe i przyrodnicze,
- poprawy stanu dróg lokalnych.

Cele ogólne i szczegółowe oraz przedsięwzięcia zawarte w Lokalnej Strategii Rozwoju LGD Biebrzański Dar Natury na lata 2015-2022 są zintegrowane z celami przekrojowymi Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2015-2020 oraz Regionalnym Programem Operacyjnym Województwa Podlaskiego na lata 2014 - 2020 dotyczącymi innowacyjności, zmian klimatu oraz ochrony środowiska.

Rozdział 11. Monitoring i ewaluacja

Realizacja Lokalnej Strategii Rozwoju LGD Biebrzański Dar Natury będzie poddawana ewaluacji i monitoringowi, zgodnie z procedurą przedstawioną w Załączniku do LSR, celem badania wartości i weryfikacji skuteczności oraz stałego podnoszenia jakości działań LGD, zarówno w zakresie wdrażania LSR jak i funkcjonowania LGD. Działania realizowane będą wewnętrznie jak również w celu zachowania pełnego obiektywizmu planuje się wykorzystanie podmiotów zewnętrznych.

Monitoring, polegający na zbieraniu i analizowaniu informacji ilościowych i jakościowych w zakresie funkcjonowania LGD oraz wdrażania LSR posłuży do uzyskania informacji zwrotnych nt. skuteczności i wydajności wdrażanej strategii oraz oceny zgodności realizacji operacji z założeniami. W zakresie wdrażania LSR monitorowane będą m.in. harmonogram ogłaszania konkursów, realizacja budżetu, wskaźniki LSR, a przez to stopień realizacji celów i przedsięwzięć. Monitoringowi podlegać będą również beneficjenci oraz miejsca realizacji operacji.

Zaplanowane w LSR działania dotyczące monitoring i ewaluacji (w tym przede wszystkim metody zbierania oraz analizy i oceny danych) zostały rozpisane w ujęciu tabelarycznym w załączniku 6 do LSR.

Kryteria ewaluacyjne

Każda ewaluacja poprzedzona będzie szczegółowym przygotowaniem wytycznych do badania: zostaną wskazane pytania oraz kryteria ewaluacyjne, takie jak: trafność (badanie adekwatności celów przyjętych do realizacji w LSR do zidentyfikowanych problemów na obszarze LGD i/lub realnych potrzeb beneficjentów); użyteczność (powtórzenie kryterium trafności, ale w trakcie lub po zakończeniu realizacji LSR, odpowiada na pytanie na ile potrzeby beneficjentów zostały zaspokojone); efektywność (badanie stopnia użytych zasobów finansowych i osobowych podczas wdrażania LSR w stosunku do osiągniętych celów i rezultatów); skuteczność (stopień realizacji założonych celów LSR); trwałość (odpowiedź na pytanie, czy wprowadzone poprzez wdrażanie LSR zmiany będą trwałe).

Wyniki z ewaluacji bieżącej posłużą do wprowadzenia ewentualnych zmian do LSR (dot. np. modyfikacji sposobu animacji, organizacji i świadczenia usług). Wyniki ewaluacji ex-ante będą stanowić podstawę do wprowadzania zmian w LSR (zgodnie z procedurą aktualizacji LSR). Ewaluacja końcowa pozwoli natomiast na ocenę efektywności i stopnia realizacji zakładanych celów i wskaźników. Z prowadzonych działań monitoringowych sporządzane będą roczne sprawozdania.

Rozdział 12. Strategiczna ocena oddziaływania na środowisko

Projekty strategii, jako dokumentów, których realizacja może potencjalnie znacząco wpływać na środowisko, mogą wymagać, na etapie projektowania, poddania ich treści strategicznej ocenie oddziaływania na środowisko. Przedmiotowe przepisy uzależniają jednakże konieczność przeprowadzenia takiej oceny od indywidualnej zawartości dokumentu oraz zewnętrznych uwarunkowań jego realizacji. Przesłanką obowiązkowo kwalifikującą projekt strategii do tego typu oceny jest stwierdzone ryzyko wystąpienia znaczącego negatywnego oddziaływania na środowisko, w tym na obszary Natura 2000 w związku z realizacją zaplanowanych w nim przedsięwzięć.

WNIOSEK DO REGIONALNEJ DYREKCJI OCHRONY ŚRODOWISKA

Dlatego też, w odniesieniu do art. 47 i 49 oraz art. 57 ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko (Dz. U. z 2013 r., poz. 1235 ze zm.), Lokalna Grupa Działania Biebrzański Dar Natury zwróciła się z dniem **18 listopada 2015 r.** do Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska w Białymstoku oraz w dniu **4 grudnia 2015 r.** do Podlaskiego Państwowego Wojewódzkiego Inspektora Sanitarnego w Białymstoku z prośbą o stwierdzenie czy istnieje konieczność przeprowadzenia **strategicznej oceny oddziaływania na środowisko** do projektu tworzonej Lokalnej Strategii Rozwoju na lata 2016-2022 dla obszaru LGD Biebrzański Dar Natury.

W załączniku do złożonych wniosków przedstawiono streszczenie projektu Strategii oraz analizę jego zapisów pod kątem zapisów art. 49 rzeczonyj ustawy. W analizie tej opisano:

- **charakter działań przewidzianych w dokumentach**, w tym:
- stopień, w jakim dokument ustala ramy dla późniejszej realizacji przedsięwzięć, w odniesieniu do usytuowania, rodzaju i skali tych przedsięwzięć,
- powiązania z działaniami przewidzianymi w innych dokumentach,
- przydatność w uwzględnieniu aspektów środowiskowych, w szczególności w celu wspierania zrównoważonego rozwoju, oraz we wdrażaniu prawa wspólnotowego w dziedzinie ochrony środowiska,
- powiązania z problemami dotyczącymi ochrony środowiska.

1. rodzaj i skalę oddziaływania na środowisko, w tym:

- prawdopodobieństwo wystąpienia, czas trwania, zasięg, częstotliwość i odwracalność oddziaływań,
- prawdopodobieństwo wystąpienia oddziaływań skumulowanych lub trans granicznych,
- prawdopodobieństwo wystąpienia ryzyka dla zdrowia ludzi lub zagrożenia dla środowiska.

2. cechy obszaru objętego oddziaływaniem na środowisko, w tym:

- obszary o szczególnych właściwościach naturalnych lub posiadające znaczenie dla dziedzictwa kulturowego, wrażliwe na oddziaływania, istniejące przekroczenia standardów jakości środowiska lub intensywne wykorzystywanie terenu,
- formy ochrony przyrody w rozumieniu ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody oraz obszary podlegające ochronie zgodnie z prawem międzynarodowym.

Wynik przeprowadzonych analiz:

W wyniku przeprowadzonej analizy Zarząd stowarzyszenia LGD Biebrzański Dar Natury stwierdził, że realizacja celów i działań Lokalnej Strategii Rozwoju na lata 2016-2022 dla obszaru LGD Biebrzański Dar Natury, tj. gmin: Grajewo, Miasto Grajewo, Szczuczyn, Radziłów, Wąsosz, Rajgród, Jedwabne, Przytuły, Bargłów Kościelny **nie spowoduje znaczącego oddziaływania na środowisko**. Zapisy LSR nie wyznaczają również ram dla późniejszych realizacji przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko, w związku z czym LSR **nie wymaga przeprowadzenia strategicznej oceny oddziaływania na środowisko** w rozumieniu przepisów rzeczonyj ustawy.

OPINIA REGIONALNEGO DYREKTORA OCHRONY ŚRODOWISKA W BIAŁYMSTOKU

W odpowiedzi na przedstawiony wniosek, Regionalny Dyrektor Ochrony Środowiska w Białymstoku, w piśmie nr WOOŚ.I.410.3.66.2015.AR z dnia 2 grudnia 2015 roku uznał, iż przedstawiony projekt Strategii Rozwoju Lokalnego Kierowanego Przez Społeczność dla obszaru LGD Biebrzański Dar Natury **nie wymaga przeprowadzenia strategicznej oceny oddziaływania na środowisko** w myśl przepisów ustawy OOS.

OPINIA WOJEWÓDZKIEJ STACJI SANITARNO – EPIDEMIOLOGICZNEJ W BIAŁYMSTOKU

W odpowiedzi na przedstawiony wniosek, Podlaski Państwowy Wojewódzki Inspektor Sanitarny w Białymstoku, w piśmie nr NZ.0523.221.2015 z dnia 9 grudnia 2015 roku uznał, iż **zachodzą okoliczności uzasadniające odstąpienie od przeprowadzenia strategicznej oceny oddziaływania na środowisko** Lokalnej Strategii Rozwoju Lokalnej Grupy Działania Biebrzański Dar Natury.

Spis tabel

Tabela 1. Gminy objęte obszarem działania LGD Biebrzański Dar Natury	6
Tabela 2. Powierzchnia i ludność gmin wchodzących w skład LGD (stan na 31.12.2013 r.).....	6

Tabela 3. Wykaz gmin wchodzących w skład LGD Biebrzański Dar Natury wraz z datą przystąpienia	7
Tabela 4. Wykonanie budżetu Lokalnej Grupy Działania Biebrzański Dar Natury w latach 2007 - 2013	7
Tabela 5. Reprezentatywność LGD.....	8
Tabela 6. Grupy defaworyzowane wraz z planowanym wsparciem	17
Tabela 7. Pracujący ^a w 2013 r. stan w dniu 31 XII	18
Tabela 8. Podmioty gospodarki narodowej ^a w rejestrze REGON w 2013 r. (stan w dniu 31 XII)	19
Tabela 9. Podmioty gospodarki narodowej ^a w rejestrze REGON według wybranych sekcji (stan w dniu 31.12.2013 r.)	20
Tabela 10. Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą ^a według wybranych sekcji w 2013 r.	21
Tabela 11. Liczba podmiotów gospodarczych zarejestrowanych w rejestrze REGON w latach 2012-2014..	21
Tabela 12. Ludność w wieku produkcyjnym i nieprodukcyjnym w 2013 r. Stan w dniu 31 XII.....	23
Tabela 13. Liczba urodzonych dzieci poniżej 3 lat (stan na 31.12.2014 r.)	23
Tabela 14. Rodzaj pomocy społecznej w 2014 r.	24
Tabela 15. Infrastruktura pomocowa na terenie Lokalnej Grupy Działania Biebrzański Dar Natury funkcjonująca 09.2015 r.	25
Tabela 16. Świadczenia rodzinne w 2014 r.....	26
Tabela 17. Wskaźnik deprivacji lokalnej z podziałem na gminy dla obszaru LGD Biebrzański Dar Natury (stan na dzień 31.12.2013 r.)	27
Tabela 18. Liczba wydanych orzeczeń wg przyczyn niepełnosprawności, wieku (powiat Grajewski) - Osoby przed 16 roku życia (za kwartał 4/2014)	28
Tabela 19. Liczba dzieci niepełnosprawnych z podziałem na miasto i gminy na obszarze LGD Biebrzański Dar Natury	29
Tabela 20. Liczba wydanych orzeczeń wg przyczyn niepełnosprawności, stopnia niepełnosprawności, wieku, wykształcenia i zatrudnienia (powiat Grajewski) - Osoby powyżej 16 roku życia (za kwartał 4/2014).....	30
Tabela 21. Efekty kształcenia – wyniki egzaminów gimnazjalnych w 2014 r.....	31
Tabela 22. Efekty kształcenia – wyniki egzaminów gimnazjalnych z języka angielskiego w 2014 r.....	31
Tabela 23. Nauczyciele pełnozatrudnieni i niepełnozatrudnieni w przeliczeniu na etaty (stan na 31.12.2013r.)	32
Tabela 24. Szkoły podstawowe dla dzieci i młodzieży w roku szkolnym 2013/14	32
Tabela 25. Gimnazja dla dzieci i młodzieży w roku szkolnym 2013/2014.....	33
Tabela 26. Liczba uczniów w szkołach na terenie LGD Biebrzański Dar Natury	33
Tabela 27. Wychowanie przedszkolne w roku szkolnym 2013/2014	34
Tabela 28. Biblioteki publiczne (z filiami) w 2013 r.	35
Tabela 29. Zasoby mieszkaniowe w 2013 r. Stan w dniu 31 XII	35
Tabela 30. Bezrobotni zarejestrowani wg płci (stan na 31.12.2013 r.)	36
Tabela 31. Bezrobotni wg czasu pozostawienia bez pracy, wieku, poziomu wykształcenia, stażu pracy z podziałem na gminy na obszarze LGD BDN	38
Tabela 32. Powierzchnia gospodarstw rolnych wg grup obszarowych użytkowych rolnych w ha fizycznych w 2010 r.	39
Tabela 33. Liczba zwierząt gospodarskich w sztukach w 2010 r.	40
Tabela 34. Turystyczne obiekty noclegowe ogółem na terenie LGD Biebrzański Dar Natury w 2014 r.	40
Tabela 35. Udzielone noclegi rezydentom (Polakom) oraz turystom zagranicznym w 2014 r.	41
Tabela 36. Wskaźnik G - podstawowych dochodów podatkowych na 1 mieszkańca (stan na 30.06.2014 r.)	41
Tabela 37. Dochody i wydatki budżetów gmin na jednego mieszkańca w 2013 r.	42
Tabela 38. Zgodność celów z SWOT i źródła ich finansowania	47

Spis wykresów

Wykres 1. Mapa gmin województwa podlaskiego wraz z mapą gmin LGD Biebrzański Dar Natury na tle ich herbów	5
Wykres 2. Ocena zaspokojenia potrzeb na terenie LGD Biebrzański Dar Natury.....	15

Wykres 3. Potrzeby inwestycyjne w opinii mieszkańców miasta Grajewa.....	16
Wykres 4. Potrzeby inwestycyjne w opinii mieszkańców gmin wiejskich i miejsko – wiejsko LGD.....	16
Wykres 5. Liczba podmiotów gospodarczych na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym w gminach obszaru LGD Biebrzański Dar Natury w 2014 r.....	22
Wykres 6. Udział i liczba osób objętych pomocą społeczną w liczbie ludności ogółem w 2013 r. na obszarze LGD Biebrzański Dar Natury.....	27
Wykres 7. Wskaźnik bezrobocia i liczba bezrobotnych z podziałem na kobiety i mężczyzn.....	37

Spis załączników

Załącznik nr 1. Cele i wskaźniki - tabela do obligatoryjnego wykorzystania w rozdziale V LSR	89
Załącznik nr 2. Plan działania.....	98
Załącznik nr 3. Budżet.....	109
Załącznik nr 4. Plan finansowy w zakresie poddziałania 19.2 PROW 2014-2020	110
Załącznik nr 5 Procedura aktualizacji LSR	111
Załącznik nr 6 Procedury dokonywania ewaluacji i monitoringu	112
Załącznik nr 7 Plan komunikacji	114

Wykaz wykorzystanej literatury

Poradnik dla Lokalnych Grup Działania w zakresie opracowania lokalnych strategii rozwoju na lata 2014-2020, Wydanie III uzupełnione i zaktualizowane, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Warszawa 2015.

Regionalny Program Operacyjny Województwa Podlaskiego na lata 2014-2020, Załącznik nr 1 do Uchwały Nr 227/3202/2014 Zarządu Województwa Podlaskiego z dnia 8 kwietnia 2014 r.

Strategia Rozwoju Województwa Podlaskiego do roku 2020, Projekt w wersji z dnia 19 marca 2013 roku, Załącznik nr 1 do Uchwały nr 150/2157/2013 Zarządu Województwa Podlaskiego z dnia 19 marca 2013 r.

Bienias S. i inni, *Ewaluacja. Poradnik dla pracowników administracji publicznej*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2012.

Bloch E., Kościelecki P., Śpiewak R., Zalewska K., *Podręcznik tworzenia i ewaluacji wskaźników w lokalnych strategiach rozwoju*, Warszawa 2010.

Dziemianowicz W. i inni, *Planowanie strategiczne. Poradnik dla pracowników administracji publicznej*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2012.

Kot T., Weremiuk A., *Wskaźniki w zarządzaniu strategicznym. Poradnik dla pracowników administracji publicznej*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2012.

Raport z pierwszej fazy prac grupy fokusowej ds. transferu wiedzy i innowacji Europejskiej Sieci na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich.

Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1303/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. ustanawiające wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności, Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich oraz Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz ustanawiające przepisy ogólne dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności i Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz uchylające rozporządzenie Rady (WE) nr 1083/2006.

Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1305/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) i uchylające rozporządzenie Rady (WE) nr 1698/2005.

Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1306/2013 z dnia 17 grudnia 2013 w sprawie finansowania wspólnej polityki rolnej, zarządzania nią i monitorowania jej oraz uchylające rozporządzenia Rady (EWG) nr 352/78, (WE) nr 165/94, (WE) nr 2799/98, (WE) nr 814/2000, (WE) nr 1290/2005 i (WE) nr 485/2008.

Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 508/2014 z dnia 15 maja 2014 r. w sprawie Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz uchylające rozporządzenia Rady (WE) nr 2328/2003, (WE) nr 861/2006, (WE) nr 1198/2006 i (WE) nr 791/2007 oraz rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1255/2011.

Rozporządzenie wykonawcze Komisji (UE) nr 809/2014 z dnia 17 lipca 2014 r. ustanawiające zasady stosowania rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1306/2013 w odniesieniu do zintegrowanego systemu zarządzania i kontroli, środków rozwoju obszarów wiejskich oraz zasady wzajemnej zgodności.

Wspólne Wytyczne Dyrekcji Generalnych Komisji Europejskiej, AGRI, EMPL, MARE i REGIO, na temat rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność w ramach europejskich funduszy strukturalnych i inwestycyjnych.

Wytyczne dla podmiotów lokalnych dotyczące rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność.

Zasady realizacji instrumentu. Rozwój lokalny kierowany przez społeczność w Polsce, Warszawa 2014.

Ustawa o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnieniu osób niepełnosprawnych z 27 sierpnia 1997 r. z późniejszymi zmianami.

Ustawa o pomocy społecznej z dnia 12 marca 2004 r. (Dz. U. Nr 64, poz. 593 z późn. Zm.).

Ustawa z dnia 6 grudnia 2006 roku o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (Dz. U. Nr 277, poz. 1658).

Departament Koordynacji Polityki Strukturalnej, *Nowy model zarządzania strategicznego rozwojem w Polsce*, Materiał szkoleniowy, cz. 1, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2012.

Żych A., *Program Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014-2020*, Pomorze Zachodnie, Urząd Marszałkowski Województwa Zachodniopomorskiego.

Wykaz załączników

Załącznik nr 1. Cele i wskaźniki - tabela do obligatoryjnego wykorzystania w rozdziale V LSR

1.0	CEL OGÓLNY I	WZMACNIANIE EDUKACJI I ZAANGAŻOWANIA MIESZKAŃCÓW NA RZECZ WSPIERANIA ROZWOJU LOKALNEGO LGD				
1.1	CELE SZCZEGÓŁOWE	Podniesienie jakości kształcenia dzieci i młodzieży na terenie LGD				
1.2		Zwiększenie uczestnictwa osób defaworyzowanych w życiu społeczności LGD				
1.3		Zwiększenie aktywności mieszkańców LGD poprzez wzbogacenie oferty edukacyjnej, kulturalnej, sportowej i rekreacyjnej				
		<i>Wskaźniki oddziaływania dla celu ogólnego</i>	<i>Jednostka miary</i>	stan początkowy 2013 Rok	Plan 2022 rok	<i>Źródło danych/sposób pomiaru</i>
W1.0		Liczba osób korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej	Osoba	9 698	9 669	GUS i dane z OPS
W1.0		Wzrost liczby formalnych organizacji społecznych działających na obszarze LGD	Sztuka	156	166	Rejestry powiatowe i GUS
		<i>Wskaźniki rezultatu dla celów szczegółowych</i>	<i>Jednostka miary</i>	stan początkowy 2014/2015 Rok	Plan 2022 rok	<i>Źródło danych/sposób pomiaru</i>
W1.0.1		Liczba uczniów, którzy nabyli kompetencje kluczowe po opuszczeniu programu	Osoba	0	380	Ankieta monitorująca
W1.0.2		Liczba szkół, w których pracownie przedmiotowe wykorzystują wyposażenie do prowadzenia zajęć edukacyjnych	Sztuka	0	8	Ankieta monitorująca
W1.0.3		Liczba szkół i placówek systemu oświaty wykorzystujących sprzęt TIK do prowadzenia zajęć edukacyjnych	Sztuka	0	4	Ankieta monitorująca
W1.0.4		Potencjał objętej wsparciem infrastruktury w zakresie opieki nad dziećmi lub infrastruktury edukacyjnej	Osoba	0	320	Ankieta monitorująca
W1.0.5		Liczba nauczycieli, którzy uzyskali kwalifikacje lub nabyli kompetencje po opuszczeniu programu	Osoba	0	20	Ankieta monitorująca
W2.0.1		Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, poszukujących pracy, uczestniczących w kształceniu lub szkoleniu, zdobywających kwalifikacje, pracujących (łącznie z prowadzącymi działalność na własny rachunek) po opuszczeniu programu	Osoba	0	475	Ankieta monitorująca

Lokalna Strategia Rozwoju Lokalnej Grupy Działania Biebrzański Dar Natury na lata 2015-2022

W2.0.2	Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, które uzyskały kwalifikacje po opuszczeniu programu	Osoba	0	238	Ankieta monitorująca			
W2.0.3	Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, poszukujących pracy po opuszczeniu programu	Osoba	0	96	Ankieta monitorująca			
W2.0.4	Liczba osób pracujących 6 miesięcy po opuszczeniu programu (łącznie z pracującymi na własny rachunek)	Osoba	0	48	Ankieta monitorująca			
W2.0.5	Liczba osób, które wezmą udział w inicjatywach edukacyjnych w zakresie pracy na rzecz włączenia społecznego	Osoba	0	200	Ankieta monitorująca			
W3.0.1	Liczba osób, które otrzymały wsparcie po uprzednim udzieleniu indywidualnego doradztwa w zakresie ubiegania się o wsparcie na realizację LSR, świadczonego w biurze LGD	Osoba	0	60	Ankieta monitorująca			
W3.0.2	Liczba osób uczestniczących w spotkaniach informacyjno- konsultacyjnych	Osoba	0	350	Listy obecności/ankieta monitorująca			
W3.0.3	Liczba osób zadowolonych ze spotkań przeprowadzonych przez LGD	Osoba	0	280	Ankieta ewaluacyjna/ankieta monitorująca			
W3.0.4	Liczba osób uczestniczących w inicjatywach informacyjno- promocyjnych dotyczących zwiększenia aktywności lokalnej	Osoba	0	2 000	Listy obecności/ankieta monitorująca			
W3.0.5	Wzrost liczby osób odwiedzających zabytki i obiekty	Osoba	0	250	Ankieta monitorująca			
Przedsięwzięcia	Grupy docelowe	Sposób realizacji (konkurs, projekt grantowy, operacja własna, projekt współpracy, aktywizacja itp.)	Wskaźniki produktu				Źródło danych/sposób pomiaru	
			nazwa	Jednostka miary	wartość			
					początkowa 2014 rok	końcowa 2022 rok		
1.1.1	Wzbogacenie oferty edukacyjnej placówek wychowania przedszkolnego	Dzieci w wieku przedszkolnym	konkurs	Liczba dzieci objętych w ramach programu dodatkowymi zajęciami zwiększającymi ich szanse edukacyjne w edukacji przedszkolnej.	Osoba	0	240	Ankieta monitorująca
1.1.2	Podniesienie jakości oferty edukacyjnej	Dzieci ze szkół podstawowych,	konkurs	Liczba uczniów objętych wsparciem w zakresie rozwijania	Osoba	0	380	Ankieta monitorująca

	małych szkół kształcenia ogólnego (dotyczy szkół do 100 uczniów)	gimnazjalnych oraz średnich Szkoły Szkoły i placówki systemu oświaty		kompetencji kluczowych w programie				
			konkurs	Liczba szkół, których pracownie przedmiotowe zostały wyposażone w programie	Sztuka	0	8	Ankieta monitorująca
			konkurs	Liczba szkół i placówek systemu oświaty wyposażonych w ramach programu w sprzęt TIK do prowadzenia zajęć edukacyjnych	Sztuka	0	4	Ankieta monitorująca
		Nauczyciele	konkurs	Liczba nauczycieli objętych wsparciem w programie	Osoba		20	Ankieta monitorująca
Liczba nauczycieli objętych wsparciem z zakresu TIK w programie	Osoba				10	Ankieta monitorująca		
1.1.3	Infrastruktura związana z opieką przedszkolną	Obiekty infrastruktury przedszkolnej	konkurs	Liczba wspartych obiektów infrastruktury przedszkolnej	Sztuka	0	3	Ankieta monitorująca
				Liczba obiektów dostosowanych do potrzeb osób z niepełnosprawnościami	Sztuka	0	1	Ankieta monitorująca
1.2.1	Wsparcie osób znajdujących się w najtrudniejszej sytuacji społeczno-gospodarczej	Osoby zagrożone ubóstwem lub wykluczeniem społecznym	konkurs	Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym objętych wsparciem w programie	Osoba	0	475	Ankieta monitorująca
		Osoby niepełnosprawnościowe	konkurs	Liczba osób z niepełnosprawnościami objętych wsparciem w programie	Osoba	0	85	Ankieta monitorująca
1.2.2	Wsparcie osób biernych zawodowo	Inicjatywy informacyjno-edukacyjne	konkurs	Liczba osób biernych zawodowo objętych wsparciem w programie	Osoba	0	120 os.	Ankieta monitorująca

1.2.3	Kształtowanie otoczenia wspierającego osoby zagrożone ubóstwem lub wykluczeniem społecznym	Inicjatywy informacyjno-educacyjne	Aktywizacja	Liczba inicjatyw informacyjno-educacyjnych z zakresu pracy na rzecz włączenia społecznego	Sztuka	0	5	Ankieta monitorująca
1.3.1	Działania służące podnoszeniu kompetencji, wiedzy i umiejętności osób zaangażowanych we wdrażanie LSR	Osoby zaangażowane we wdrażanie LSR	Aktywizacja	Liczba osobodni szkoleń dla pracowników LGD	Osobodni	0	40	Ankieta monitorująca
			Aktywizacja	Liczba osobodni szkoleń dla organów LGD	Osobodni	0	52	Ankieta monitorująca
1.3.2	Wzmacnianie kapitału społecznego w zakresie budowania społeczeństwa obywatelskiego i podnoszenia kompetencji lokalnych liderów	Osoby zaangażowane we wdrażanie LSR, Mieszkańcy obszaru LGD	Aktywizacja	Liczba podmiotów, którym udzielono indywidualnego doradztwa	sztuka	0	54	Ankieta monitorująca
				Liczba spotkań informacyjno-konsultacyjnych LGD z mieszkańcami	sztuka	0	20	Ankieta monitorująca
				Liczba inicjatyw informacyjno-promocyjnych dotyczących zwiększenia aktywności lokalnej	sztuka	0	20	Ankieta monitorująca
1.3.3	Zachowanie dziedzictwa obszaru	Operacje obejmujące wyposażenie podmiotów Podmioty działające w sferze kultury	Konkurs	Liczba zabytków poddanych pracom konserwatorskim lub restauratorskim w wyniku wsparcia otrzymanego w ramach realizacji strategii	sztuka	0	2	Ankieta monitorująca
SUMA								

2.0	CEL OGÓLNY II	KSZTAŁTOWANIE ZRÓWNOWAŻONEJ I EFEKTYWNEJ GOSPODARKI BOGATEJ W MIEJSCA PRACY NA OBSZARZE LGD
-----	---------------	---

Lokalna Strategia Rozwoju Lokalnej Grupy Działania Biebrzański Dar Natury na lata 2015-2022

2.1	CELE	Wzmocnienie lokalnej przedsiębiorczości i przetwórstwa na terenie LGD					
2.2	SZCZEGÓŁOWE	Wzmocnienie aktywności zawodowej mieszkańców LGD na rynku pracy					
		<i>Wskaźniki oddziaływania dla celu ogólnego</i>	<i>Jednostka miary</i>	stan początkowy 2013 Rok	Plan 2022 rok	<i>Źródło danych/sposób pomiaru</i>	
W2.0	Wzrost liczby podmiotów gospodarki narodowej wpisanych do rejestru REGON		Sztuka	3 584	3 727	GUS	
		<i>Wskaźniki rezultatu dla celów szczegółowych</i>	<i>Jednostka miary</i>	stan początkowy 2014/2015 Rok	Plan 2022 rok	<i>Źródło danych/sposób pomiaru</i>	
W1.0.1	Liczba utworzonych miejsc pracy		Sztuka	0	26	Ankieta monitorująca	
W1.0.2	Liczba projektów skierowanych do następujących grup docelowych: przedsiębiorcy/grupy defaworyzowane (określone w LSR)/młodzież /turyści /inne		Sztuka	0	3	Ankieta monitorująca	
W1.0.3	Liczba produktów korzystających z infrastruktury służącej przetwarzaniu produktów rolnych		Sztuka	0	15	Ankieta monitorująca	
W2.0.1	Liczba utworzonych miejsc pracy w ramach udzielonych z EFS środków na podjęcie działalności gospodarczej		Sztuka	0	12	Ankieta monitorująca	
		Wskaźniki produktu					
Przedsięwzięcia	Grupy docelowe	Sposób realizacji (konkurs, projekt grantowy, operacja własna, projekt współpracy, aktywizacja itp.)	nazwa	Jednostka miary	wartość		Źródło danych/sposób pomiaru
					początkowa 2014 rok	końcowa 2020 rok	

2.1.1	Wsparcie przedsiębiorczości na terenie LGD	Mieszkańcy LGD (w tym przedsiębiorcy już działający na rynku)	konkurs	Liczba operacji polegających na utworzeniu nowego przedsiębiorstwa	Sztuka	0	20	Ankieta monitorująca
				Liczba operacji polegających na rozwoju istniejącego przedsiębiorstwa	Sztuka	0	6	Ankieta monitorująca
2.1.2	Współpraca na rzecz promocji produktów lokalnych	Osoby zaangażowane we wdrażanie LSR, Mieszkańcy obszaru LGD	Współpraca konkurs	Liczba zrealizowanych projektów współpracy w tym projektów współpracy międzynarodowej	Sztuka	0	1	Ankieta monitorująca
				Liczba LGD uczestniczących w projektach współpracy	Sztuka	0	2	Ankieta monitorująca
				Liczba przedsięwzięć w zakresie promowania obszaru objętego LSR, w tym produktów lub usług lokalnych	Sztuka	0	2	Ankieta monitorująca
2.1.3	Budowa sieci inkubatorów przetwórstwa lokalnego	Rolnicy i podmioty gospodarcze	konkurs	Liczba centrów przetwórstwa lokalnego	Sztuka	0	1	Ankieta monitorująca
2.2.1	Bezwrotne dotacje dla osób znajdujących się w szczególnie trudnej sytuacji na rynku pracy	Osoby bezrobotne	konkurs	Liczba osób pozostających bez pracy, które otrzymały bezwrotne środki na podjęcie działalności gospodarczej w programie	Sztuka	0	12	Ankieta monitorująca
SUMA								

3.0		CEL OGÓLNY III	POPRAWA DOSTĘPNOŚCI I ATRAKCYJNOŚCI INFRASTRUKTURALNEJ LGD						
3.1		CELE	Poprawa stanu ogólnodostępnej infrastruktury technicznej i wsparcie działań na rzecz ochrony środowiska						
3.2		SZCZEGÓŁOWE	Zwiększenie dostępności mieszkańców do zrewitalizowanych obiektów służących poprawie jakości życia i dziedzictwu kulturowemu						
		<i>Wskaźniki oddziaływania dla celu ogólnego</i>	<i>Jednostka miary</i>	stan początkowy 2013 rok	Plan 2022 rok	<i>Źródło danych/sposób pomiaru</i>			
W3.0	Saldo migracji wewnętrznych na obszarze LGD			-277	-277	GUS			
		<i>Wskaźniki rezultatu dla celów szczegółowych</i>	<i>Jednostka miary</i>	stan początkowy 2014 Rok	Plan 2020 rok	<i>Źródło danych/sposób pomiaru</i>			
W1.0.1	Produkcja energii cieplnej z nowo wybudowanych/nowych mocy wytwórczych instalacji wykorzystujących OZE		MWht/rok	0	0,6	Ankieta monitorująca			
W2.0.1	Otwarta przestrzeń utworzona lub rekultywowana na obszarach miejskich		Ha	0	0,15	Ankieta monitorująca			
W2.0.2	Wzrost liczby osób korzystających z obiektów infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej		Osoba	0	300	Ankieta monitorująca			
W2.0.3	Wzrost oczekiwanej liczby odwiedzin w objętych wsparciem miejscach należących do dziedzictwa kulturalnego i naturalnego oraz stanowiących atrakcje turystyczne		Osoba	0	620	Ankieta monitorująca			
W2.0.4	Liczba osób korzystających z nowej lub zmodernizowanej infrastruktury technicznej drogowej w zakresie włączenia społecznego		Osoba	0	500	Ankieta monitorująca			
		Przedsięwzięcia	Grupy docelowe	Sposób realizacji (konkurs, projekt grantowy, operacja własna, projekt współpracy, aktywizacja itp.)	Wskaźniki produktu				
					nazwa	Jednostka miary	wartość		Źródło danych/sposób pomiaru
							początkowa 2014 rok	końcowa 2020 rok	

3.1.1	Modernizacja infrastruktury technicznej służącej mieszkańcom LGD	Gospodarstwa domowe	Konkursy	Liczba wybudowanych jednostek wytwarzania energii cieplnej z OZE	Sztuka	0	170	Ankieta monitorująca
3.2.1	Rewitalizacja obiektów, terenów i przestrzeni użyteczności publicznej	Obiekty, tereny i przestrzeń użyteczności publicznej	Konkursy	Powierzchnia zrewitalizowanych obszarów	Ha	0	0,2	Ankieta monitorująca
				Liczba wspartych obiektów infrastruktury zlokalizowanych na rewitalizowanych obszarach	Sztuka	0	6	Ankieta monitorująca
3.2.2.	Budowa lub przebudowa dróg gminnych	Mieszkańcy LGD	Konkursy	Liczba operacji w zakresie infrastruktury drogowej w zakresie włączenia społecznego	Sztuka	0	5	Ankieta monitorująca
3.2.3	Inwestycje lokalne w infrastrukturę społeczną	Mieszkańcy LGD Grupy defaworyzowane	Konkursy	Liczba wybudowanych/przebudowanych obiektów, w których realizowane są usługi aktywizacji społeczno/zawodowe	Sztuka	0	5	Ankieta monitorująca

3.2.4	Rozwój małej infrastruktury pełniącej funkcje kulturalne, rekreacyjne.	Obiekty infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej	Konkursy	Liczba nowych lub zmodernizowanych obiektów infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej	Sztuka	0	2	Ankieta monitorująca
				Liczba operacji obejmujących wyposażenie podmiotów działających w sferze kultury, rekreacji i turystyki	sztuka	0	6	Ankieta monitorująca
				Liczba podmiotów działających w sferze kultury, rekreacji i turystyki które otrzymały wsparcie w ramach realizacji LSR	sztuka	0	5	Ankieta monitorująca
3.2.5	Inwestycje w obiekty działające w sferze dziedzictwa kulturowego zmierzające do zwiększenia ich dostępności dla mieszkańców	Zabytki nieruchome/ruchome Instytucje	Konkursy	Liczba zabytków nieruchomych/ ruchomych objętych wsparciem	Sztuka	0	2	Ankieta monitorująca
		Instytucje kultury	Konkursy	Liczba instytucji kultury objętych wsparciem	Sztuka	0	1	Ankieta monitorująca
SUMA								

Załącznik nr 2. Plan działania

CEL OGÓLNY I: Wzmacnianie edukacji i zaangażowania mieszkańców na rzecz wspierania rozwoju lokalnego lgd	Lata	2016-2018			2019-2021			2022 -2023			Razem 2016-2023		Fun- dusz	PD/ZP
	Nazwa wskaźnika	WJM*	% RWN*	PW* w PLN	WJM	% RWN	PW w PLN	WJM	% RWN	PW w PLN	Razem WW	Razem PW w PLN		
Cel szczegółowy 1.1: Podniesienie jakości kształcenia dzieci i młodzieży na terenie LGD														
P.1.1.1. Wzbogacenie oferty edukacyjnej placówek wychowania przedszkolnego	Liczba dzieci objętych w ramach programu dodatkowymi zajęciami zwiększającymi ich szanse edukacyjne w edukacji przedszkolnej.	0os.	0%	0	240os.	100%	663 000	0os.	100%	0,00	240os.	663 000	EFS	Realizacja LSR
P.1.1.2. Podniesienie jakości oferty edukacyjnej małych szkół kształcenia ogólnego (dotyczy szkół do 100 uczniów)	Liczba uczniów objętych wsparciem w zakresie rozwijania kompetencji kluczowych w programie	0os.	0%	0	380os.	100%	755 000	0os.	100%	0,00	380os.	755 000	EFS	Realizacja LSR
	Liczba szkół, których pracownice przedmiotowe zostały wyposażone w programie	0szt.	0%		8szt.	100%		0szt.	100%		8szt.			
	Liczba szkół i placówek systemu	0szt.	0%		4szt.	100%		0szt.	100%		4szt.			

	oświaty wyposażonych w ramach programu w sprzęt TIK do prowadzenia zajęć edukacyjnych													
	Liczba nauczycieli objętych wsparciem w programie	0os.	0%		20os.	100%		0os.	100%		20os.			
	Liczba nauczycieli objętych wsparciem z zakresu TIK w programie	0os.	0%		10os.	100%		0os.	100%		10os.			
P.1.1.3. Infrastruktura związana z opieką przedszkolną	Liczba wspartych obiektów infrastruktury przedszkolnej	3szt.	100%		0szt.	100%		0szt.	100%		3szt.		EFRR	Realizacja LSR
	Liczba obiektów dostosowanych do potrzeb osób z niepełnosprawnościami	1szt.	100%	365 609	0szt.	100%	0	0szt.	100%	0,00	1szt.	365 609		
Razem cel szczegółowy 1.1				365 609			1 418 000			0,00		1 783 609		
Wskaźnik rezultatu 1.1¹	Liczba uczniów, którzy nabyli kompetencje kluczowe po opuszczeniu programu	0os.	0%		380os.	100%		0os.	100%		380os.		RPO	Realizacja LSR
	Liczba szkół, w których pracownie przedmiotowe	0szt.	0%		8szt.	100%		0szt.	100%		8szt.			

¹ Dotyczy funduszu EFRR i EFS.

	wykorzystują doposażenie do prowadzenia zajęć edukacyjnych													
	Liczba szkół i placówek systemu oświaty wykorzystujących sprzęt TIK do prowadzenia zajęć edukacyjnych	0szt.	0%		4szt.	100%		0szt.	100%		4szt.			
	Potencjał objętej wsparciem infrastruktury w zakresie opieki nad dziećmi lub infrastruktury edukacyjnej	96os.	30%		224os.	100%		0os.	100%		320os.			
	Liczba nauczycieli, którzy uzyskali kwalifikacje lub nabyli kompetencje po opuszczeniu programu	0os.	0%		20os.	100%		0os.	100%		20os.			
Cel szczegółowy 1.2: Zwiększenie uczestnictwa osób defaworyzowanych w życiu społeczności LGD														
P.1.2.1 Wsparcie osób znajdujących się w najtrudniejszej sytuacji społeczno-gospodarczej	Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym objętych wsparciem w programie	119os.	25%	1 206 000	285os.	85%	2 897 000	71os.	100%	726 415	475os.	4 829 415	EFS	Realizacja LSR
	Liczba osób z niepełnosprawnościami objętych wsparciem w programie	21os.	25%		51os.	85%		13os.	100%		85os.			
P.1.2.2. Wsparcie osób biernych zawodowo	Liczba osób biernych zawodowo objętych wsparciem w programie	30 os.	25%	181 000	72os.	85%	434 000	18os.	100%	108 000	120 os.	723 000	EFS	Realizacja LSR

P.1.2.3. Kształtowanie otoczenia wspierającego osoby zagrożone ubóstwem lub wykluczeniem społecznym	Liczba inicjatyw informacyjno-educacyjnych z zakresu pracy na rzecz włączenia społecznego	2szt	40%	4 000	2szt.	80%	4 000	1szt.	100%	2 000	5szt.	10 000	EFS	Aktywizacja
Razem cel szczegółowy 1.2				1 391 000			3 335 000			836 415		5 562 415		
Wskaźnik rezultatu 1.2²	Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, poszukujących pracy, uczestniczących w kształceniu lub szkoleniu, zdobywających kwalifikacje, pracujących (łącznie z prowadzącymi działalność na własny rachunek) po opuszczeniu programu	119os.	25%		285os.	85%		71os.	100%		475os.		EFS	Realizacja LSR
	Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, które uzyskały kwalifikacje po opuszczeniu programu	0os.	0%		202os.	85%		36os.	100%		238os.			
	Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, poszukujących pracy po opuszczeniu programu	0os.	0%		92os.	85%		4 os.	100%		96os.			
	Liczba osób pracujących 6 miesięcy po opuszczeniu	12 os.	25%		29os.	85%		7 os.	100%		48os.			

² Dotyczy funduszu EFRR i EFS.

	programu (łącznie z pracującymi na własny rachunek)													
	Liczba osób, które wezmą udział w inicjatywach edukacyjnych w zakresie pracy na rzecz włączenia społecznego	0os.	0%		170os.	85%		30os.	100%		200os.			
Cel szczegółowy 1.3: Zwiększenie aktywności mieszkańców LGD poprzez wzbogacenie oferty edukacyjnej, kulturalnej, sportowej i rekreacyjnej														
P.1.3.1. Działania służące podnoszeniu kompetencji, wiedzy i umiejętności osób zaangażowanych we wdrażanie LSR	Liczba osobodni szkoleń dla pracowników LGD	10 os.dni	25%	30 000	25os.dni	87%	80 000	5os.dni	100%	20 000	40os.dni.	130 000	EFS	Aktywizacja i koszty bieżące
	Liczba osobodni szkoleń dla organów LGD	12 os.dni	23%		30os.dni	80%		10 os.dni	100%		52os.dni			
P.1.3.2. Wzmacnianie kapitału społecznego w zakresie budowania społeczeństwa obywatelskiego i podnoszenia kompetencji lokalnych liderów	Liczba podmiotów, którym udzielono indywidualnego doradztwa	27szt.	50%	1 260 000	19szt.	85%	880 000	8szt.	100%	370 000	54szt.	2 510 000	EFS	Aktywizacja i koszty bieżące
	Liczba spotkań informacyjno-konsultacyjnych LGD z mieszkańcami	10szt.	50%		8szt.	90%		2szt.	100%		20szt.			
	Liczba inicjatyw informacyjno-promocyjnych dotyczących zwiększenia aktywności lokalnej	10szt.	50%		7szt.	85%		3szt.	100%		20szt.			
P.1.3.3. Zachowanie dziedzictwa obszaru	Liczba zabytków poddanych pracom konserwatorskim lub restauratorskim	2szt	100%	400 000	0szt.	100%	0	0szt.	100%	0	2szt	400 000	EFRR	Realizacja LSR

	w wyniku wsparcia otrzymanego w ramach realizacji LSR													
Razem cel szczegółowy 1.3				1 690 000			960 000			390 000		3 040 000		
Wskaźnik rezultatu 1.3³	Liczba osób, które otrzymały wsparcie po uprzednim udzieleniu indywidualnego doradztwa w zakresie ubiegania się o wsparcie na realizację LSR, świadczonego w biurze LGD	8	13%		12	33%		40	100%		60			RPO
	Liczba osób uczestniczących w spotkaniach informacyjno-konsultacyjnych	100	28%		150	71%		100	100%		350			
	Liczba osób zadowolonych ze spotkań przeprowadzonych przez LGD	98	35%		100	70%		82	100%		280			
	Liczba osób uczestniczących w inicjatywach informacyjno-promocyjnych dotyczących zwiększenia aktywności lokalnej	1000os.	50%		800os.	90%		200os.	100%		2000os.			
	Wzrost liczby osób odwiedzających zabytki i obiekty										250			
Razem cel ogólny I				3 446 609			5 713 000			1 226 415		10 386 024		

³ Dotyczy funduszu EFRR i EFS.

CEL OGÓLNY	Lata	2016-2018			2019-2021			2022 -2023			RAZEM 2016-2023		Fundusz	PD/ZP	
	Nazwa wskaźnika	WJM	% RWN	PW w PLN	WJM	% RWN	PW w PLN	WJM	% RWN	PW w PLN	Razem WW	Razem PW w PLN			
II: Kształtowanie zrównoważonej i efektywnej gospodarki bogatej w miejsca pracy na obszarze LGD	Cel szczegółowy 2.1: Wzmocnienie lokalnej przedsiębiorczości i przetwórstwa na terenie LGD														
	P.2.1.1. Wsparcie przedsiębiorczości na terenie LGD	Liczba operacji polegających na utworzeniu nowego przedsiębiorstwa	10szt.	50%	916 000	10szt.	100%	800 000	0szt.	100%		20szt.	1 716 000	EFRROW	Realizacja LSR
		Liczba operacji polegających na rozwoju istniejącego przedsiębiorstwa	3szt.	50%		3szt.	100%		0szt.	100%		6szt.			
P.2.1.2. Współpraca na rzecz promocji produktów lokalnych	Liczba zrealizowanych projektów współpracy w tym projektów współpracy międzynarodowej	0szt.	0%	0	1szt.	100%	120 000	0szt.	100%	0	1szt.	120 000	EFRROW	Współpraca	

	Liczba LGD uczestniczących w projektach współpracy	0szt.	0%		2szt.	100%		0szt.	100%		2szt.			
	Liczba przedsięwzięć w zakresie promowania obszaru objętego LSR, w tym produktów lub usług lokalnych	2szt.	100%	169 000	0 szt.	100%	0	0 szt.	100%	0	2 szt.	169 000	EFRROW	Realizacja LSR
P.2.1.3. Budowa sieci inkubatorów przetwórstwa lokalnego	Liczba centrów przetwórstwa lokalnego	1szt.	100%	220 000	0szt.	100%	0	0szt.	100%	0	1szt.	220 000	EFRROW	Realizacja LSR
Razem cel szczegółowy 2.1				1 305 000			920 000			0		2 225 000		
Wskaźnik rezultatu	Liczba utworzonych miejsc pracy	13	50%		13	50%		0	100%		26		EFRROW	Realizacja LSR
	Liczba projektów skierowanych do następujących grup docelowych: przedsiębiorcy/grupy defaworyzowane (określone w LSR)/młodzież/turyści/inne	0	0		3	100 %		0	100%		3		EFRROW	Realizacja LSR
	Liczba produktów korzystających z infrastruktury służącej	0	0		7	46 %		8	100 %		15		EFRROW	Realizacja LSR

	przetwarzaniu produktów rolnych														
Cel szczegółowy 2.2: Wzmocnienie aktywności zawodowej mieszkańców LGD na rynku pracy															
P.2.2.1.	Liczba osób pozostających bez pracy, które otrzymały bezzwrotne środki na podjęcie działalności gospodarczej w programie	6os.	50%	256 000	6os.	100%	256 000	0os.	100%	0	12os.	512 000	EFS	Realizacja LSR	
Razem cel szczegółowy 2.2				256 000			256 000			0		512 000			
Wskaźnik rezultatu	Liczba utworzonych miejsc pracy w ramach udzielonych z EFS środków na podjęcie działalności gospodarczej	6	50%		6	100%		0	100%		12			Realizacja LSR	
Razem cel ogólny II				1 561 000			1 176 000			0		2 737 000			

CEL OGÓLNY III: Poprawa dostępności i atrakcyjności infrastrukturalnej LGD	Lata	2016-2018			2019-2021			2022 -2023			RAZEM 2016-2023		Fundusz	PD/ZP
	Nazwa wskaźnika	WJM	% RWN	PW w PLN	WJM	% RWN	PW w PLN	WJM	% RWN	PW w PLN	Razem WW	Razem PW w PLN		
Cel szczegółowy 3.1: Poprawa stanu ogólnodostępnej infrastruktury technicznej i wsparcie działań na rzecz ochrony środowiska														

P.3.1.1. Modernizacja infrastruktury technicznej służącej mieszkańcom LGD	Liczba wybudowanych jednostek wytwarzania energii cieplnej z OZE	175szt.	100%	2 672 534,73	0szt.	100%	0,00	0szt.	100%	0,00	175szt.	2 672 534,73	EFRR	Realizacja LSR
Razem cel szczegółowy 3.1				2 672 534,73			0,00			0,00		2 672 534,73		
Wskaźnik rezultatu 3.1⁴	Produkcja energii cieplnej z nowo wybudowanych/nowych mocy wytwórczych instalacji wykorzystujących OZE	0,6 MWht/rok	100%		0 MWht/rok	100%		0 MWht/rok	100%		0,6 MWht/rok			
	osoby													
Cel szczegółowy 3.2: Zwiększenie dostępności mieszkańców do zrewitalizowanych obiektów służących poprawie jakości życia i dziedzictwu kulturowemu														
P.3.2.1. Rewitalizacja obiektów, terenów i przestrzeni użyteczności publicznej	Powierzchnia zrewitalizowanych obszarów	0,2ha	100%		0ha	100%		0ha	100%		0,2ha			
	Liczba wspartych obiektów infrastruktury zlokalizowanych na rewitalizowanych obszarach	6szt	100%	1 215 717	0szt.	100%	0	0szt.	100%	0	6szt	1 215 717	EFRR	Realizacja LSR

⁴ Dotyczy funduszu EFRR i EFS.

P.3.2.2. Budowa lub przebudowa dróg	Liczba operacji w zakresie infrastruktury drogowej w zakresie włączenia społecznego	5szt.	100%	2 626 200	0szt.	100%	0	0szt.	100%	0	5szt.	2 626 200	EFRROW	Realizacja LSR	
P.3.2.3. Inwestycje lokalne w infrastrukturę społeczną	Liczba wybudowanych/przebudowanych obiektów, w których realizowane są usługi aktywizacji społeczno-zawodowej	5szt.	100%	787 608	0szt.	100%	0	0szt.	100%	0	5szt.	787 608	EFRR	Realizacja LSR	
P.3.2.4. Rozwój małej infrastruktury pełniące funkcje kulturalne, rekreacyjne	Liczba nowych lub zmodernizowanych obiektów infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej	2szt.	100%	1 268 800	0szt.	100%	0	0szt.	100%	0	2szt.	1 268 800	EFRROW	Realizacja LSR	
	Liczba operacji obejmujących wyposażenie podmiotów działających w sferze kultury, rekreacji i turystyki	6 szt.	100%		0szt.	100%		0	0szt.		100%				6 szt.
	Liczba podmiotów działających w sferze kultury, rekreacji i turystyki które otrzymały	5 szt.	100%		0szt.	100%		0szt.	100%		5 szt.				

	wsparcie w ramach realizacji LSR													
P.3.2.5.	Liczba zabytków	2szt.	100%		0szt.	100%		0szt.	100%		2szt.			
Inwestycje w obiekty działające w sferze dziedzictwa kulturowego	nieruchomych/ ruchomych objętych wsparciem													
zmierzające do zwiększenia ich dostępności dla mieszkańców	Liczba instytucji kultury objętych wsparciem	1szt.	100%	761 526,27	0szt.	100%		0szt.	100%		1szt.	761 526,27	EFRR	Realizacja LSR
										0				
Razem cel szczegółowy 3.2				6 659 851,27			0			0		6 659 851,27		
Wskaźnik rezultatu 3.2⁵	Otwarta przestrzeń utworzona lub rekultywowana na obszarach miejskich	0,15ha	100%		0 ha	100%		0 ha	100%		0,15ha		EFRR	Realizacja LSR
	Wzrost liczby osób korzystających z obiektów infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej	300os.	100%		0 os.	100%		0 os.	100%		300os.		EFRR	
	Wzrost oczekiwanej liczby odwiedzin w objętych wsparciem	620os.	100%		0 os.	100%		0 os.	100%		620os.		EFRR	

⁵ Dotyczy funduszu EFRR i EFS.

miejscach należących do dziedzictwa kulturalnego i naturalnego oraz stanowiących atrakcje turystyczne												
Liczba osób korzystających z nowej lub zmodernizowanej infrastruktury technicznej drogowej w zakresie włączenia społecznego	500	100%		0	100%		0	100%		500		EFRRROW
Razem cel ogólny III			9 332 386			0			0		9 332 386	

Razem planowane wsparcie na przedsięwzięcia dedykowane tworzeniu i utrzymaniu miejsc pracy w ramach poddziałania Realizacja LSR PROW min. 50 %

Objaśnienia do skrótów: WJM* wartość z jednostką miary, RWN* - realizacja wskaźnika narastająco, PW* – planowane wsparcie [w PLN]

Załącznik nr 3. Budżet

Zakres wsparcia	Wsparcie finansowe (PLN)					Razem EFSI
	PROW	RPO		PO RYBY	Fundusz wiodący	
		EFS	EFRR			
Realizacja LSR (art. 35 ust. 1 lit. b rozporządzenia nr 1303/2013)	6 000 000,00	7 482 415,00	6 202 995,00			19 685 410,00
Współpraca (art. 35 ust. 1 lit. c rozporządzenia nr 1303/2013)	120 000,00					120 000,00
Koszty bieżące (art. 35 ust. 1 lit. d rozporządzenia nr 1303/2013)					2 150 000,00	2 150 000,00
Aktywizacja (art. 35 ust. 1 lit. e rozporządzenia nr 1303/2013)					500 000,00	500 000
Razem	6 120 000,00	7 482 415,00	6 202 995,00		2 650 000,00	22 455 410,00

Załącznik nr 4. Plan finansowy w zakresie poddziałania 19.2 PROW 2014-2020

	Wkład EFRROW	Budżet państwa	Wkład własny będący wkładem krajowych środków publicznych	RAZEM
Beneficjenci inni niż jednostki sektora finansów publicznych	3 600 000	6 000 000,00		6 000 000,00
Beneficjenci będący jednostkami sektora finansów publicznych	2 400 000		2 400 000	
Razem	6 000 000	6 000 000,00	2 400 000	6 000 000,00

Załącznik nr 5 Procedura aktualizacji LSR

Zespół opracowujący LSR nie rości sobie prawa do jednoznacznego i nieodwołalnego sposobu określania kierunków działań. Stosunkowo długa perspektywa realizacji Strategii, ewentualne sugestie społeczności lokalnych oraz prowadzona sukcesywnie ewaluacja może wykazać potrzebę modyfikacji pewnych jej zapisów. Bardzo istotne znaczenie ma więc szczegółowe zapisanie procedury aktualizacyjnej na przyszłość. Wprowadzenie stosownych rozwiązań ma zapobiegać niejasnościom i powstawaniu konfliktów wewnątrz. Niniejszy opis aktualizacji LSR dotyczy również aktualizacji Procedur wyboru i oceny operacji grantowych i poza grantowych.

Mając powyższe na uwadze, w celu dokonania zmian w LSR należy stosować się do następującej instrukcji:

1. Za przygotowanie projektów zmian odpowiada biuro LGD, mogą też być przygotowane przez grupę mieszkańców.
  2. Zmiany mogą być dokonywane w następujących okolicznościach:
    - 2.1. Jako wnioski z ewaluacji LSR.
    - 2.2. Na wniosek Zarządu LGD lub Walnego Zebrania Członków.
    - 2.3. W związku z koniecznością dostosowania dokumentów do wymogów instytucji wdrażającej lub zarządzającej.
    - 2.4. Inne nieokreślone sytuacje, które są korzystne dla LGD.
  3. Projekt wraz z uzasadnieniem zostaje przekazany do konsultacji społecznych (min. 7 dni przed planowanym terminem przyjęcia zmian za pośrednictwem strony internetowej), przy czym zostaje wskazany termin zakończenia konsultacji na stronie internetowej LGD.
  4. Uwagi do projektu zmian mogą wносить mieszkańcy obszaru działania oraz instytucje i organizacje działające na jego terenie.
  5. Biuro LGD sporządza listę uwag ze wskazaniem sposobu ich rozpatrzenia.
  6. Zmiany do LSR wprowadza organ wskazany w statucie LGD Biebrzański Dar Natury.
  7. W sytuacjach wyjątkowych, za które rozumie się zagrożenie dla prawidłowości realizacji projektu możliwe jest skrócenie okresu konsultacji, jednakże wymaga to zgody Prezesa Zarządu.
- Powyższa procedura zabezpiecza interesy społeczności lokalnych w zakresie możliwości wnoszenia uwag do LSR. Jest to niezwykle istotne z punktu wiarygodności i ciągłości realizowanych działań.

Załącznik nr 6 Procedury dokonywania ewaluacji i monitoringu

Procedurę dokonywania ewaluacji i monitoringu opisano szczegółowo w rozdziale 10.

Zakres procedury:

- elementy podlegające ocenie: funkcjonowanie LGD; wdrażanie LSR, zakres monitoringu;
- sposób, termin i wykonawca badania;

Sposób realizacji ewaluacji

Elementy podlegające ocenie	Kto Wykonuje?	Sposób pomiaru; Źródła danych i metody ich zbierania	Czas i okres dokonywania pomiaru.	Analiza i ocena danych;
Elementy funkcjonowania LGD podlegające ewaluacji:				
Efektywność pracy biura	Zarząd LGD, grupa monitorująca LSR (ocena własna)	wywiady z wnioskodawcami, opinie członków stowarzyszenia i kierownika biura	Ocena dokonywana dwukrotnie podczas realizacji LSR w pierwszym kwartale roku następującego	realizacja LSR zgodnie z harmonogramem , przestrzeganie regulaminu jakości świadczonych usług
Ocena pracowników	Zarząd LGD (ocena własna)	opinie beneficjentów, opinie członków stowarzyszenia i kierownika biura	Ocena dwuletnia dokonywana w pierwszym kwartale roku	Rzetelne i terminowe wypełnianie obowiązków wskazanych w umowie
Ocena przebiegu konkursów	Biuro LGD/ Zarząd LGD (ocena własna)	opinie beneficjentów, wywiady z wnioskodawcami,	Ocena roczna dokonywana w pierwszym kwartale roku	Jakość stosowanych kryteriów wyboru operacji i procedur
Skuteczność promocji i aktywizacji lokalnej społeczności	Ewaluacja z udziałem społeczności lokalnej;	Badania ankietowe wśród mieszkańców	Ocena dokonywana dwukrotnie podczas realizacji LSR w pierwszym kwartale roku następującego	Ocena skuteczności promocji
Efektywność współpracy między LGD, i między narodowa	Biuro LGD/ Zarząd LGD (ocena własna)	Analiza; badania ankietowe uczestników projektów współpracy	Każdorazowo po zrealizowanym projekcie	Wspólne przedsięwzięcia, wymiana zasobów, promocja
Elementy wdrażania LSR podlegające ewaluacji:				
Stopień realizacji celów i wskaźników	Pracownicy Biura LGD; Rada LGD	Sprawozdania LGD; wnioski o płatność, tabele monitoringowe; stopień realizacji planu działania	Sprawozdania roczne, wykonywane w I kwartale roku następującego	Stopień realizacji poszczególnych celów

Wykorzystanie budżetu	Pracownicy Biura LGD; Rada LGD	Sprawozdania beneficjentów, stopień realizacji planu działania	Każde półrocze Okres objęty pomiarem: Półrocze poprzedzające	stopień wykorzystania budżetu zgodność z harmonogramem
Jakość stosowanych kryteriów wyboru operacji i procedur	Ewaluacja z udziałem społeczności lokalnej;	Badania kwestionariuszowe z beneficjentami i/lub potencjalnymi beneficjentami; ocena członków Rady LGD	Ocena dokonywana dwukrotnie podczas realizacji LSR w pierwszym kwartale roku	opinia społeczności lokalnej na temat wdrażania LSR i realizowanych operacji

Sposób realizacji monitoringu

- czy LGD funkcjonuje zgodnie z założeniami
- czy realizacja LSR przebiega zgodnie z założeniem

Elementy podlegające monitoringowi	Kto to robi?	Sposób zbierania danych	Czas i okres zbierania danych	Analiza i ocena danych
Wskaźniki realizacji LSR	Pracownicy biura LGD, mieszkańcy obszaru LGD (ocena własna)	Sprawozdania beneficjentów, ankiety beneficjentów, stopień realizacji planu działania	Na bieżąco	stopień realizacji wskaźników
Harmonogram ogłaszania konkursów	Pracownicy biura LGD (ocena własna)	Wykaz / rejestr ogłoszonych konkursów; stopień realizacji planu działania	Na bieżąco	zgodność ogłaszania konkursów z harmonogramem konkursów,
Stopień wykorzystania budżetu	Pracownicy biura LGD (ocena własna)	Sprawozdania beneficjentów, stopień realizacji planu działania	Na bieżąco	stopień wykorzystania funduszy
Plan komunikacji	Pracownicy biura LGD, grupa monitorująca LSR (ocena własna)	stopień realizacji planu komunikacji	Na bieżąco	Skuteczność przekazywania i pozyskiwania informacji
Zainteresowanie ogłaszanymi konkursami, prowadzonymi szkoleniami	Pracownicy biura LGD (ocena własna)	Ilość wniosków, pytań; ilość odwiedzin na stronie www, ilość osób na spotkaniach	Na bieżąco	Skuteczność przekazywania informacji

Załącznik nr 7 Plan komunikacji

Plan komunikacji z lokalną społecznością na lata 2016-2022 (PK) to dokument określający reguły prowadzenia działań informacyjno-promocyjnych przez Lokalną Grupę Działania Biebrzański Dar Natury (LGD) w odniesieniu do środków pomocowych Unii Europejskiej.

Działania komunikacyjne są sprofilowane zgodnie z potrzebami potencjalnych wnioskodawców. Naczelną zasadą komunikacji jest przekazywanie potencjalnym wnioskodawcom w odpowiednim czasie, z odpowiednim wyprzedzeniem rzetelnej i wystarczającej informacji.

Najważniejsze cele realizacji PK:

- Wzrost świadomości mieszkańców LGD dotyczących LSR
- Zwiększenie aktywności lokalnej mieszkańców

Główne zasady komunikacji:

- Każda forma komunikacji powinna być dostosowana do poszczególnych grup docelowych i składać się z czterech etapów: zobacz, zainteresuj się, realizuj (w przypadku wnioskodawcy) lub korzystaj (w przypadku uczestnika projektu), poleć.
- Informacja skierowana do mieszkańców obszaru LGD, w tym w szczególności do grup defaworyzowanych, potencjalnych wnioskodawców jest dostępna non-stop, czyli istnieją kanały i narzędzia komunikacji umożliwiające dotarcie do informacji o każdej porze. Takim rozwiązaniem jest strona internetowa LGD.
- System dostępu do informacji jest zdywersyfikowany tak, by zapewnić możliwość dotarcia do informacji na wiele sposobów zarówno pod względem formy, treści jak i zasięgu. Dzięki temu informacja dociera w sposób wielokanałowy. Przykładami takiej różnorodności kanałów dotarcia są: strona internetowa LGD, możliwość kontaktu z pracownikiem Biura LGD, wszelkie materiały informacyjne i promocyjne, ulotki, broszury, instrukcje, organizowanie konferencji i szkoleń, które pozwala dotrzeć do ściśle wyselekcjonowanej grupy potencjalnych wnioskodawców, przekazywanie informacji pocztą elektroniczną.
- Informacja wielopoziomowa oznacza, że jest ona uporządkowana według stopnia zaawansowania potencjalnego wnioskodawcy w procesie ubiegania się o współfinansowanie i realizację projektu. Na różnych etapach tego procesu występują różne potrzeby informacyjne. Dotarcie do informacji potrzebnej na każdym etapie jest maksymalnie ułatwione.
- Budowanie komunikatów, ich zaawansowanie treści, informacje, powinny być dostosowane do możliwości zrozumienia treści przez adresata. Na poziomie budzenia zainteresowania, czyli w komunikacji z potencjalnym wnioskodawcą, komunikaty muszą być formułowane w sposób przejrzysty, zrozumiały, bez nadmiernie często występującego żargonu urzędniczego. Informacja powinna być podawana w sposób niemal spersonalizowany, czyli uwzględniający język korzyści specyficzny dla danej grupy docelowej. Należy uwzględnić konieczność budzenia motywacji do zainteresowania i skorzystania ze środków dostępnych w ramach realizacji LSR. W informacji i komunikatach powinny przeważać korzyści, obietnice zmian, a nadchodzące zmiany powinny być definiowane w pierwszej kolejności jako te, które bezpośrednio dotyczą zainteresowanego.
- Środki przekazu pozwalają na realizację komunikacji z poszczególnymi grupami docelowymi. Poniższe zestawienie przedstawia środki przekazu, jakie będą wykorzystane na każdym etapie komunikacji w zależności od zakładanych potrzeb określonych segmentów grup docelowych.

Dotarcie bezpośrednie (obejmuje sposoby komunikacji z docelowymi odbiorcami bez pośrednictwa zewnętrznych mediów).

- Imprezy i wydarzenia promocyjne;
- strona internetowa LGD;
- Konkursy promocyjne;
- Infolinia dla potencjalnych beneficjentów (telefoniczny kontakt z pracownikami Biura LGD);
- Poczta elektroniczna, e-newsletter,
- Konferencje, szkolenia, warsztaty, wizyty studyjne;
- Drukowane lub elektroniczne materiały informacyjne, przewodniki, ulotki i instrukcje;
- Ogłoszenia na tablicach urzędowych w urzędach oraz stronach internetowych urzędów;

- Ankiety i inne.

Dotarcie pośrednie (obejmuje sposoby komunikacji z docelowymi odbiorcami za pomocą zewnętrznych mediów):

- Kampanie reklamowe i informacyjne w mediach lokalnych (artykuły w prasie i serwisach internetowych);
- Informacje w mediach społecznościowych;
- Reklama szeptana.
- LGD będzie wykorzystywała wszelkiego rodzaju spotkania, w których uczestniczyć będą pracownicy Biura LGD do informowania, w zależności od aktualnej potrzeby, o aktualnych konkursach o dofinansowanie operacji, planowanych działaniach, ważnych z punktu widzenia uczestników poszczególnych spotkań.
- Podstawowym wymogiem komunikacji jest zapewnienie równego dostępu do informacji na temat LSR. Należy dążyć do tego, aby skuteczność komunikacji z osobami z różnymi niepełnosprawnościami była taka sama, jak w przypadku komunikacji z pozostałymi grupami.
- W stosunku do grup wykluczonych, defaworyzowanych ze względu na dostęp do rynku pracy zamierza się zastosować następujące działania komunikacyjne:
  - informacja na stronie www,
  - spotkania w szkołach,
  - zapraszanie przedstawicieli samorządu uczniowskiego szkół ponadgimnazjalnych, oraz młodzieżowych organizacji pozarządowych na spotkania i szkolenia,
  - udział w targach pracy na obszarze LGD,
  - informacja na gminnych spotkaniach organizacji pozarządowych, gminnych spotkaniach z sołtysami,
  - szkolenia dedykowane osobom z grupy defaworyzowanej,
  - doradztwo indywidualne pracownika Biura LGD,
  - poczta elektroniczna, e-newsletter.
- Przy realizacji PK będą przestrzegane Wytyczne Ministra Infrastruktury i Rozwoju w zakresie realizacji zasady równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami oraz zasady równości szans kobiet i mężczyzn w ramach funduszy unijnych na lata 2014-2020.
- Każdemu z celów komunikacyjnych przypisano wskaźniki, których osiągnięcie będzie stanowiło podstawę do oceny stopnia realizacji danego celu. Wskaźniki dobrano w taki sposób, aby pokazywały postęp w realizacji celów PK.
- Realizacja celów nie jest zależna wyłącznie od działań komunikacyjnych, a stanowi wypadkową także innych elementów wdrażania Funduszy Europejskich.

Tabela prezentuje minimalne powiązania wskaźników z celami oraz zawiera informację na temat sposobu ich pomiaru.

Lp.	Cel komunikacji	Zidentyfikowana potrzeba	Termin	Nazwa działania komunikacyjnego	Adresaci działania komunikacyjnego (grupy docelowe)	Środki przekazu/sposób dotarcia do grupy	Kategorie Budżetu	Wskaźniki produktu	Wskaźniki rezultatu (docelowe efekty działań komunikacyjnych)
1	Wzrost świadomości mieszkańców LGD dotyczących LSR	Zapotrzebowanie grup docelowych i defaworyzowanych na informacje o szczegółowych założeniach LSR w zakresie planowanych konkursów, możliwości otrzymania dofinansowania.	2016-2022	Kampania informacyjna nt. głównych założeń LSR na lata 2015-2022	Wszyscy potencjalni wnioskodawcy, w szczególności przedsiębiorcy, rolnicy, osoby defaworyzowane oraz organizacje pozarządowe i mieszkańcy obszaru	artykuły w prasie lokalnej ogłoszenia w siedzibach instytucji publicznych (poszczególne urzędy gminne, GOK, MOK, PUP – na specjalnych wydzielonych miejscach) artykuły na stronach internetowych oraz portalach społ. organizacja spotkań	Utrzymanie strony internetowej Doposażenie biura LGD w zestawy komputerowe wraz z odpowiednim programami do składu, edycji. Przygotowanie prezentacji w Power Poincie Pracownicy etatowi biura LGD	Ilość artykułów w prasie – 2szt., ilość ogłoszeń w instytucjach publicznych – 9 szt., ilość zorganizowanych spotkań – 1 szt., liczba ogłoszeń/informacji zamieszczonych na stronie internetowej LGD, w Internecie i na portalach gminnych: 20 szt.; -	- liczba uczestników w spotkaniach - 30 osób; - wzrost liczby odwiedzin strony internetowej LGD

								liczba odwiedzin strony internetowej LGD/ rok: 3000 wejść;	
		Potrzeba gromadzenia bazy e-mailowej osób, które zainteresowane są uzyskiwaniem bieżącej informacji i przesyłanie takich z wykorzystaniem tej poczty, proponuje się również utworzenie e-newslettera, który po dokonaniu subskrypcji informowałby o działaniach LGD związanych z wdrażaniem LSR,	2016-2022	LGD w sieci	Wszyscy potencjalni wnioskodawcy, w szczególności przedsiębiorcy, rolnicy, osoby defaworyzowane oraz organizacje pozarządowe i mieszkańcy obszaru	- przekazywanie informacji pocztą elektroniczną, - umieszczanie artykułów na stronie internetowej LGD,	Utrzymanie strony internetowej Doposażenie biura LGD w zestawy komputerowe wraz z odpowiednim programami do składu, edycji. Pracownicy etatowi biura LGD	- liczba adresów e-mail w bazie LGD do której będą wysyłane aktualne informacje	Wzrost ilości osób poinformowanych o działalności i LGD, realizacji LSR za pomocą poczty elektronicznej – wzrost o 20%
2	Zwiększenie aktywności	Potrzeba zwiększenia	2016-2022	Spotkania dotyczące aktywności,	wszyscy potencjalni wnioskodawcy, w	prezentacje członków organu	Wynagrodzenie pracowników	Liczba spotkań - 15	Liczba uczestników

	lokalnej mieszkańców	aktywności lokalnych liderów		komunikacji interpersonalnej	szczegółności przedsiębiorcy, rolnicy oraz organizacje pozarządowe i mieszkańcy obszaru	decyzyjnego w trakcie spotkań ulotka informacyjna wręczana na spotkaniu broszura Newsletter Konsultacje w biurze LGD z pracownikami	etatowych biura LGD Koszty przygotowania i druku broszur i ulotek		w szkoleń – 300
		Potrzeba wsparcia w zakresie nawiązywania współpracy pomiędzy mieszkańcami w celu realizacji wspólnych projektów.	2016-2022	Kampania informacyjna dotycząca partnerskich projektów	Wszyscy potencjalni wnioskodawcy, w szczególności przedsiębiorcy, rolnicy, osoby defaworyzowane oraz organizacje pozarządowe i mieszkańcy obszaru	artykuły na stronie LGD, w prasie lokalnej, artykuły na stronach internetowych oraz portalach społ. organizacja szkoleń	Koszty własne zarządzania biurem, Wsparcie eksperta zewnętrznego podczas szkoleń	Ilość nowopowstałych stowarzyszeń – 4	Wzrost ilości stowarzyszeń na terenie LGD – wzrost o 4 stowarzyszenia